

มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้น
งานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือ
ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

โดย

นายรัชชัย ชัยวัฒน์
รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช 2560 – 2561

บทคัดย่อ

เรื่อง มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบล
ขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย นายธวัชชัย ชัยวัฒน์

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 60

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลในประเทศไทยและมาตรการเชิงรุกในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และเพื่อเปิดงานราชทัณฑ์ไปสู่มาตรฐานสากลด้วยกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำกับสังคมให้เอื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังพ้นโทษ โดยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสาร และการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าจุดเริ่มต้นของงานราชทัณฑ์ตำบล มาจากนโยบาย “เปิดเรือนจำสู่สังคม” ในปี พ.ศ.2549 เพื่อสร้างภาพลักษณ์ราชทัณฑ์ยุคใหม่ ประกอบกับ แนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชนที่มองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมเป็นหลัก ทำให้กรมราชทัณฑ์ ประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษกับหน่วยงานภาคสังคมและท้องถิ่น จนพัฒนาเป็น “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ” ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2554 ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน และยังมีการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับ 9 องค์กรเครือข่ายภาคสังคมในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ สำหรับข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ เห็นควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมอย่างยั่งยืน เพื่อให้กรมราชทัณฑ์สามารถขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีทิศทางที่ชัดเจนและต่อเนื่อง ควรมอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เข้ามามีบทบาทหลักในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษในทุกจังหวัด ควรกำหนดให้เรือนจำดำเนินการ “งานราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์” ในรูปแบบผู้ต้องขังกับสังคม และระหว่างผู้ต้องขังกับเหยื่อ เพื่อสร้างการยอมรับผู้ต้องขังและการให้โอกาสผู้พ้นโทษ ควรจะมีการประเมินระดับความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเฉพาะกลุ่มที่มีความเสี่ยงตลอดจนศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ควรเพิ่มเติมบทบาทในการติดตามผู้พ้นโทษผ่านกลไกของอาสาสมัครเพื่อประเมินผล

Abstract

Title : Proactive Measurement : Correctional Sub-district Project to Aftercare Model for Ex-Prisoners

Field : Psychological Society

Name : Mr. Thawatchai Chaiyawat **Course** NDC **Class** 60

This research is Qualitative Research. This is to study the background of the correctional sub-district in Thailand. This research also aims to set the proactive measurement in following up the released prisoners. This also includes opening the opportunities for the correctional missions in according with the international standards with the integration procedure for developing the prisoner rehabilitation between prisons and society. These objectives focus on prisoners to be able to return back to society. This research finds that the starting point of the correction sub- district came from the policy" Opening prisons to be back in society". It started in 2006. This policy created the identity of corrections in the new era. This policy consisted of the Restorative Justice. Moreover, the policy emphasizes on crimes which pose the social problems. These social problems affect the safety of people's live in society. According to crime problems, this leads relevant organizations in justice system to play roles on crime prevention. Specifically, the department of corrections has collaborated with social and local organizations in providing assistances to prisoner pre - released, and post released. This procedure can be improved to be the integration plan of the 9 organizations for prisoner reintegration and recidivism prevention. This collaboration has been started since 2014. Also, there was the Memorandum of Understanding (MOU) with 9 organizations with the network of the social sectors. The suggestions of the research show that there should have the strategy plans for the sustainable development of social-sector participations. This procedure focuses on the department of corrections to drive the organization with the clear directions continually. There also should assign the Office of Justice Province to play the major roles on providing the assistances for ex- prisoners in every province. Moreover, there should set the practice guideline for prisons in implementation of the restorative Justice with the pattern of prisoners and society, including prisoners and victims. This is to create the confidence the acceptance prisoners and provide the opportunities for ex-prisoners. In addition, there should have the risk assessment forrecidivism, particularly risky group by cooperation with the local administration organizations. This includes more supports the roles of the Center for Assistance to Reintegration and employment in following up ex-prisoners through the voluntary mechanism in assessment.

คำนำ

กรมราชทัณฑ์ เป็นหน่วยงานหนึ่งในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งมีหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมตัวผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน และดำเนินการอบรมแก้ไขและฟื้นฟูสภาพจิตใจให้ผู้กระทำผิดเหล่านี้กลับตนเป็นคนดีเพื่อให้โอกาสในการกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อพ้นโทษออกไป แต่ด้วยปัญหาและข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากรและวิกฤติปัญหานักโทษล้นคุก (Overcrowding) ส่งผลต่อกระบวนการแก้ไขผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ที่ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น การศึกษาถึงการปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานสู่มาตรการเชิงรุก และการนำภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจคืนคนดีสู่สังคมของกรมราชทัณฑ์จึงเป็นแนวทางสำคัญที่นำมาใช้ในการกำหนดนโยบายการบริหาร เพื่อนำข้อมูลการดำเนินงานจากอดีตเป็นแนวทางการกำหนดทิศทางการบริหารงานในปัจจุบันและอนาคต โดยตระหนักดีว่า การป้องกันอาชญากรรมที่ดีที่สุดต้องเกิดจากความร่วมมือร่วมใจของชุมชนและสังคมเพื่อสร้างความสงบสุขและการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้แก่สังคมได้อย่างยั่งยืน

(นายรัชชัย ชัยวัฒน์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 60

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
วิธีดำเนินการวิจัย	5
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	6
คำจำกัดความ	6
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	8
แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย	8
ทฤษฎีทางอาชญาวิทยา (Criminological Theory) ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจ	
ด้านการคืนคนดีสู่สังคม	17
แนวคิดการปฏิบัติผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์	21
นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ	26
การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในต่างประเทศ	33
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	40
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย	42
วิธีการศึกษา	42
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	42
ประชากรที่ใช้ในการศึกษา	43
การเก็บรวบรวมข้อมูล	43
การวิเคราะห์ข้อมูล	44
การนำเสนอผลการศึกษา	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการศึกษาและการอภิปรายผล	45
ผลการศึกษา	45
การอภิปรายผลการศึกษา	66
บทที่ 5 สรุปและข้อเสนอ	71
สรุป	71
ข้อเสนอแนะ	73
บรรณานุกรม	75
ประวัติย่อผู้วิจัย	76

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1-1	สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 สิงหาคม 2561	1
1-2	สถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามจำนวนครั้งที่ต้องโทษ ระหว่างปีพ.ศ.2551-2560	2

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่		หน้า
2-1	อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมตามทฤษฎีของเฮร์ซชี	20
4-1	แนวทางในการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกัน การกระทำผิดซ้ำระดับ 9 หน่วยงาน	49
4-2	ขั้นตอนของงานราชทัณฑ์ตำบลสู่การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือผู้พ้นโทษ	68

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ปัญหานักโทษล้นคุก” เป็นปัญหาสำคัญที่กรมราชทัณฑ์ต้องเผชิญตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามากกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา หากย้อนไปเมื่อปีพ.ศ.2541 มีจำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ที่อยู่ในความรับผิดชอบเรือนจำ 143 แห่งทั่วประเทศ เพียง 170,508 คน ในขณะที่จำนวนผู้ต้องขังในปัจจุบันสูงถึง 359,508 คน (สถิติจากกองแผนงาน, กรมราชทัณฑ์) แต่สภาพเรือนจำขณะนี้รองรับได้เพียง 122,047 คน (ส่วนมาตรการควบคุมผู้ต้องขัง, สำนักทัณฑวิทยา ข้อมูล ณ วันที่ 1 มกราคม 2561) นักโทษเกินกว่าความจุ 237,461 คน ซึ่งมีผู้ต้องขังเกินความจุมาตรฐานที่จะรองรับได้จำนวน 238,643 คน (ร้อยละ 197.45) รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 1-1

ตารางที่ 1-1 : สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 สิงหาคม 2561

ประเภท	ชาย	หญิง	รวม	ร้อยละ (%)
1. นักโทษเด็ดขาด	252,654	39,036	291,690	81.136
2. ผู้ต้องขังระหว่าง	57,065	8,279	65,344	18.176
2.1 อุทธรณ์-ฎีกา	26,269	3,611	29,880	8.311
2.2 ใต้สวน-พิจารณา	9,368	1,764	11,132	3.096
2.3 สอบสวน	21,428	2,904	24,332	6.768
3. เยาวชนที่ฝากขัง	58	3	61	0.017
4. ผู้ถูกกักกัน	17	1	18	0.005
5. ผู้ต้องกักขัง	2,156	239	2,395	0.666
รวมผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งสิ้น	311,950	47,558	359,508	100.00

ที่มา : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์, 2560

จากการจัดอันดับสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วโลก พบว่า ขณะนี้เรือนจำไทยติดอันดับ 6 ของโลก และอันดับ 3 ของเอเชียที่ นักโทษล้นคุก (สถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย) ก่อให้เกิดเป็นปัญหาแออัดในเรือนจำ ตามมาด้วยปัญหาต่างๆ มากมาย ทั้งการดูแลไม่ทั่วถึงเนื่องจากอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีเพียง 12,133 คน คิดเป็นอัตราส่วน 1 ต่อ 30 เกิดความลำบากในการปกครองกลายเป็นความตรากตรำของเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงาน ที่สำคัญคือ ไม่สามารถจำแนกประเภทและแยกควบคุมผู้ต้องขังได้อย่างเหมาะสม สภาพความแออัดอยู่รวมกันนำไปสู่การสร้างวัฒนธรรมรอง (Subculture of inmates)

ตลอดจนการเรียนรู้วิชาหรือเทคนิคในการกระทำผิด (Social Learning Theory) กลายเป็นเครือข่ายใหญ่ขยายขึ้น เมื่อออกไปแล้วจึงพบการกระทำผิดซ้ำขึ้นอีก ผลกระทบต่อพันธกิจด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง (Rehabilitation) ภายใต้ข้อจำกัดด้านสถานที่คับแคบ งบประมาณที่ไม่เพียงพอ เรือนจำบางแห่งไม่สามารถจัดการอบรมบางวิชาชีพให้ผู้ต้องขังได้เรียนรู้ไว้ใช้ประกอบอาชีพหลังพ้นโทษจากเรือนจำ

เมื่อเปรียบเทียบกับมาตรฐานองค์การสหประชาชาติ พบว่า กำหนดอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังไว้ที่ 1 : 5 (เจ้าหน้าที่ 1 คนต่อผู้ต้องขัง 5 คน) และมาตรฐานสำนักงานก.พ.กำหนดไว้ที่ 1 : 10 (ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา, 2548) แต่ในข้อเท็จจริงแล้วเจ้าหน้าที่เรือนจำ 1 คน อาจต้องควบคุมผู้ต้องขังมากกว่า 100 คน ภายในแดนควบคุมตลอดระยะเวลาทั้งในช่วงกลางวัน และกลางคืน ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่เรือนจำซึ่งปัญหาดังกล่าวไม่เพียงแต่ส่งผลกระทบต่อการปฏิบัติหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังในขณะที่อยู่ในเรือนจำเท่านั้นแต่ยังส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในสังคมโดยรวมเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษกลับสู่สังคม เพราะการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยขณะอยู่ในเรือนจำที่ขาดประสิทธิภาพนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง (Recidivism) จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ยานาประเทศ กำหนดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ให้มีความเหมาะสมกับจำนวนผู้ต้องขังที่อยู่ในความรับผิดชอบ เพื่อให้เกิดประสิทธิผลด้านการควบคุมและแก้ไข รวมไปถึงสร้างระบบการติดตามดูแลหลังปล่อย (Aftercare System) เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษไม่ให้กลับไปกระทำผิดซ้ำ

กรมราชทัณฑ์จึงควรปรับทิศทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพสังคม และลดข้อจำกัดที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการทำงาน เพราะผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังในเรือนจำวันหนึ่งในอนาคตต้องกลับไปสู่สังคมเมื่อรับโทษครบตามคำพิพากษา เรือนจำจึงไม่ควรถูกใช้เป็นสถานที่คุมขังเพื่อการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรมุ่งเน้นเรื่องการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรม ตลอดจนการดูแลช่วยเหลือให้มากขึ้นเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ เนื่องจากปัจจุบันจำนวนอัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังในปัจจุบันมีสถิติเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา จากร้อยละ 16.18 ในปีพ.ศ.2551 เป็นร้อยละ 29.20 ในปีพ.ศ.2560 โดยมีเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว

ตารางที่ 1-2 : สถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามจำนวนครั้งที่ต้องโทษ ระหว่างปีพ.ศ.2551-2560

ปีพ.ศ.	จำนวนนักโทษเด็ดขาดทั้งหมด	ต้องโทษครั้งแรก	กระทำผิดซ้ำ 2-5 ครั้งขึ้นไป	คิดเป็นร้อยละ
พ.ศ.2551	135,537	113,602	21,935	16.18
พ.ศ.2552	155,291	133,098	22,193	14.29
พ.ศ.2553	154,782	130,849	23,888	14.49
พ.ศ.2554	168,997	143,786	25,211	14.92
พ.ศ.2555	174,306	150,533	23,773	13.64
พ.ศ.2556	-	-	-	-
พ.ศ.2557	239,881	209,705	30,176	14.5

ตารางที่ 1-2 : สถิตินักโทษเด็ดขาด แยกตามจำนวนครั้งที่ต้องโทษ ระหว่างปีพ.ศ.2551-2560 (ต่อ)

ปีพ.ศ.	จำนวนนักโทษเด็ดขาดทั้งหมด	ต้องโทษครั้งแรก	กระทำผิดซ้ำ 2-5 ครั้งขึ้นไป	คิดเป็นร้อยละ
พ.ศ.2558	248,199	191,837	56,362	22.71
พ.ศ.2559	240,034	175,292	64,742	26.97
พ.ศ.2560	241,745	171,163	53,429	29.20

ที่มา : กองแผนงาน กรมราชทัณฑ์, 2560

จากสถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง สะท้อนถึงปัญหาและข้อจำกัดว่า การทำงานของกรมราชทัณฑ์ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะในกำแพงเรือนจำ แต่ควรมีการติดตามดูแลภายหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษออกไป แม้จะมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และวิกฤติปัญหานักโทษล้นคุก (Overcrowded) ที่ทำให้กระบวนการแก้ไขผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลักดันให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด ซึ่งภารกิจในการคืนคนดีสู่สังคมจะสำเร็จเป็นรูปธรรมได้นั้น ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนเพื่อให้สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรม

ดังนั้น การดำเนินการตามภารกิจของกรมราชทัณฑ์จะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีเพียงใดก็ตาม หากไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนแล้ว ไม่อาจทำให้ภารกิจในการ คืนคนดีสู่สังคมสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ การปล่อยตัวผู้พ้นโทษออกไปกระทำผิดซ้ำ ถือเป็น การสร้างปัญหาให้กับสังคมที่ส่งผลโดยตรงต่อภาพลักษณ์องค์กร เพราะทำให้สังคมขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูของกรมราชทัณฑ์ ตลอดจนทำให้สังคมยังไม่ยอมรับผู้พ้นโทษอื่นๆ ที่ส่วนใหญ่ไม่ได้กลับไปกระทำผิดซ้ำ

จากการศึกษาวิจัย ปัจจัยที่ส่งผลให้ผู้ต้องขังกระทำผิดซ้ำ (สำนักวิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์, 2557) พบว่า ผู้ต้องขังส่วนใหญ่กลับมาก่อกระทำผิดซ้ำหลังได้รับการปล่อยตัวพ้นโทษ ในช่วงระยะเวลาประมาณ 1 เดือน-1ปี มากที่สุด ร้อยละ 73.5 ในช่วงปีแรกจึงเป็นช่วงระยะหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญที่ผู้พ้นโทษควรได้รับการติดตาม ดูแลและช่วยเหลือเมื่อกลับคืนสู่สังคม การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษที่ได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำให้สามารถปรับตัว จิตใจได้มีชีวิตที่ปกติ มีอาชีพที่สุจริตเลี้ยงตนเอง และครอบครัวต่อไปได้นั้น ถือเป็น การป้องกันปัญหาอาชญากรรมจากการกระทำผิดซ้ำที่มีประสิทธิภาพมาก และต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดโดยวิธีการทางทัณฑ์วิทยา แนวใหม่ในเรือนจำและทัณฑสถาน (เบญจวัฒน์ ศิวะบวร, 2527)

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบวิธีการทำงาน แบบเดิมสู่การปรับกระบวนการทัศนคติใหม่เพื่อพัฒนาจากการทำงานแบบตั้งรับ หรือ Reactive เป็นการปฏิบัติงานเชิงรุก (Proactive Behavior) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งเพื่อให้มีการเตรียมการที่ดี เพื่อรองรับเหตุการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตของผู้ที่จะพ้นโทษกลับสู่สังคม หรือป้องกันปัญหาที่เคยเกิดขึ้นในอดีต วิธีการทำงานแบบ Proactive หรือ

การทำงานแบบเชิงรุกนั้น มีความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ ในชีวิตการทำงานในปัจจุบัน และมีผลต่อประสิทธิภาพโดยรวมขององค์กรอย่างมาก ด้วยการสร้างกระบวนการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ตั้งแต่แรกรับเข้ามาอยู่ในเรือนจำ ระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จนกระทั่งการติดตามภายหลังพ้นโทษ ทั้งนี้ ด้วยการสร้างเครือข่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือภารกิจของกรมราชทัณฑ์ในช่วงเวลาต่างๆ ตามความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละรายอย่างเหมาะสม เพราะบุคคลเหล่านี้ยังถือเป็นสมาชิกของ สังคมที่ควรได้รับการดูแลเมื่อได้รับโทษตามคำพิพากษาของศาลเป็นที่เรียบร้อยแล้ว สอดคล้องกับที่รัฐบาล ได้กำหนดกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579) ในแนวทางด้านที่ 6 คือ การปรับสมดุล และพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งกำหนดให้มีการวางระบบบริหารราชการแบบบูรณาการและพัฒนาระบบการให้บริการประชาชนของหน่วยงานภาครัฐ ความพยายามในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ เริ่มขึ้นนับตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2550 ที่มีนโยบายสร้างราชทัณฑ์ตำบล โดยกรมราชทัณฑ์ร่วมกับผู้ว่าราชการจังหวัดได้ลงนามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์กับองค์กรส่วนท้องถิ่น ทั้งในส่วนของเครือข่ายราชทัณฑ์ภาคเหนือ เรือนจำพิเศษพิทยากับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล เรือนจำในกลุ่มจังหวัดปทุมธานี เรือนจำกลุ่มจังหวัดชลบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดสระบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี จังหวัดชุมพร และจังหวัดสิงห์บุรีด้วยเพื่อร่วมดำเนินการเครือข่ายการ สร้างคนดีกลับสู่สังคม “ราชทัณฑ์ตำบล” ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ที่ให้องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เข้ามาร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขัง เพื่อให้สามารถคืนคนดีสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน จึงได้ดำเนินการนำร่องประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ คือองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งในส่วนของผู้ต้องขัง ครอบครัว และชุมชน

ภาคประชาสังคมนับว่ามีบทบาทอย่างมากที่จะให้โอกาสให้คนกลับตัวเป็นคนดี และไม่กระทำผิดซ้ำหากสังคมรอบข้างดีพอ และให้โอกาส ดูแลประคับประคองให้ผู้พ้นโทษได้กลับมายืนอยู่ได้ในสังคม และไม่สร้างปัญหาความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชนอีกต่อไป เพราะปัญหาพฤติกรรม การกระทำผิดซ้ำและการไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมของผู้พ้นโทษนั้น กรมราชทัณฑ์เล็งเห็นว่ามิอาจแก้ปัญหานี้ได้เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการป้องกัน แก้ไข ตลอดจนการมีส่วนร่วมฟื้นฟูจิตใจของผู้กระทำผิด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือ ภาคประชาชนร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาส่วนนี้ สำหรับการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์กับภาคสังคม ได้กำหนดเป็นแนวคิดการสร้างเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบล โดยให้ทุกเรือนจำ ทัณฑสถานแสวงหาและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินงานร่วมกันให้หลายรูปแบบโดยการจัดกิจกรรม คือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังเพื่อการจำแนกลักษณะ การสังเคราะห์ผู้ต้องขังและครอบครัว การแนะแนวอาชีพ การหางานให้กับผู้พ้นโทษ การช่วยประชาสัมพันธ์ให้สังคมยอมรับผู้พ้นโทษ การให้ทุนประกอบอาชีพ

ดังนั้น ผู้ศึกษาในฐานะรองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ฝ่ายปฏิบัติการ ซึ่งมีพันธกิจในการขับเคลื่อนองค์กรทั้งในด้านการควบคุมและแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมผ่านประสบการณ์บริหารเรือนจำหลายแห่ง และได้มีส่วนในการผลักดันนโยบายสร้างราชทัณฑ์ตำบล ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ เรือนจำพิเศษพิทยากับองค์การบริหารส่วนตำบล

หนองปลาไหล จึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการวางแผนทางเพื่อสร้างระบบงานราชทัณฑ์เชิงรุก โดยนำการศึกษาจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การสร้างเครือข่ายในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ ซึ่งจะทำให้กรมราชทัณฑ์มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่จะเกิดกระบวนการพัฒนาระบบการทำงานในรูปแบบใหม่ ที่มีลักษณะเชิงบูรณาการกับทุกภาคส่วนอย่างครบวงจร ในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง จนกระทั่งพ้นโทษกลับสู่สังคมให้เกิดการบูรณาการทำงาน ร่วมกันทั้งระหว่างภาครัฐบาลภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เข้าร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นงานหลักของกรมราชทัณฑ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม อย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลในประเทศไทยและมาตรการเชิงรุกในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษของงานราชทัณฑ์
2. เพื่อศึกษาถึงการกำหนดมาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ และแนวทางการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ
3. เพื่อเปิดงานราชทัณฑ์ไปสู่มาตรฐานสากล ด้วยกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำกับสังคมให้อีื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังพ้นโทษ และช่วยลดปัญหาการกระทำความผิดซ้ำ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้กำหนดเฉพาะปัญหาด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังในเรือนจำและผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ/ทัณฑสถาน
2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร มุ่งศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารในหน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดวิธีการในการศึกษา 2 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ บทความในวารสาร เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้บริหารกระทรวงยุติธรรม ผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำ โดยผู้วิจัยดำเนินการกำหนดแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และทดสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity)

โดยให้อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านอาชีวศึกษา การบริหารงานยุติธรรม ตรวจพิจารณาและแก้ไข ก่อนนำไปสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 7 ท่าน

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลในประเทศไทยและแนวทางในการสังเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังของงานราชทัณฑ์ต่างประเทศ
2. กรมราชทัณฑ์มีข้อมูลในการวางระบบงานราชทัณฑ์เชิงรุกในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ ครอบครัวและชุมชนในขั้นตอนเพื่อช่วยเหลือผู้ต้องขังตั้งแต่การรับตัวระหว่างคุมขังเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จนกระทั่งการติดตามช่วยเหลือภายหลังพ้นโทษ
3. ยกระดับการบริหารงานราชทัณฑ์ด้วยการเปิดงานราชทัณฑ์ไปสู่มาตรฐานสากลด้วยกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำกับสังคมให้เอื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังพ้นโทษ และช่วยลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำ

คำจำกัดความ

ราชทัณฑ์ตำบล	หมายถึง แนวคิดในการนำชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ในภารกิจด้านงานสังเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังตั้งแต่ควบคุมตัวในเรือนจำเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จนกระทั่งพ้นโทษกลับสู่สังคม เพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ
การทำงานเชิงรุก	หมายถึง การทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่มีการกำหนดวางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างเป็นระบบในการช่วยเหลือปรับเปลี่ยนแก้ไขทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขังตลอดจนการนำเครือข่ายจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขผู้ต้องขังทั้งในเรือนจำและเมื่อกลับคืนสู่ชุมชน
การสร้างเครือข่ายสังเคราะห์ผู้ต้องขัง	หมายถึง การประสานความร่วมมือระหว่างเรือนจำ/ทัณฑสถานกับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนการนำภาคประชาสังคม ชุมชน คนในพื้นที่ เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การสังเคราะห์ช่วยเหลือทั้งในส่วนของผู้ต้องขัง ครอบครัว และชุมชนตั้งแต่ระหว่างคุมขังในเรือนจำ การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและหลังพ้นโทษ

ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ

หมายถึง หน่วยงานตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ที่ให้เรือนจำ และทัณฑสถานจัดให้มีสถานที่เพื่อเป็นศูนย์กลางในการประสานงานและข้อมูลสถิติผู้พ้นโทษที่ต้องการมีงานทำ หรือขอคำแนะนำช่วยเหลือในด้านต่างๆ เพื่อการกลับคืนสู่สังคมได้อย่างเป็นปกติสุข

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง “มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ” ผู้ศึกษาได้ค้นคว้าจากเอกสารเพื่อศึกษาแนวคิด ทฤษฎีตลอดจนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องมาเป็นพื้นฐานและแนวทางในการศึกษารวมทั้งนำมาสร้างกรอบแนวคิดที่จะใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ โดยมีรายละเอียดได้ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย
2. ทฤษฎีทางอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับภารกิจด้านการคืนคนดีสู่สังคม
3. แนวคิดการปฏิบัติผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์
4. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ
5. การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในต่างประเทศ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างเครือข่าย (Networking)

1. ความหมายของเครือข่าย

เครือข่าย (Network) หมายถึง การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกัน หรือทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระ เท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื้อถือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน

ประเด็นสำคัญของนิยามข้างต้น คือ

- 1.1 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในเครือข่ายต้องเป็นไปโดยสมัครใจ
- 1.2 กิจกรรมที่ทำในเครือข่ายต้องมีลักษณะเท่าเทียมหรือแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน
- 1.3 การเป็นสมาชิก เครือข่ายต้องไม่มีผลกระทบต่อความเป็นอิสระหรือความเป็น

ตัวของตัวเองของคนหรือองค์กรนั้น ๆ

การเชื่อมโยงในลักษณะของเครือข่าย ไม่ได้หมายถึงการจัดการให้คนมานั่ง “รวมกัน” เพื่อพูดคุยสนทนากันเฉยๆโดยไม่ได้ “ร่วมกัน” ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด เปรียบเหมือนการเอาก้อนอิฐมากองรวมกัน ย่อมไม่เกิดประโยชน์แต่อย่างใด การเชื่อมโยงเข้าหากันจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อเอาอิฐแต่ละก้อนมาก่อกันเป็นกำแพงโดยการประสานอิฐแต่ละก้อนเข้ากันอย่างเป็นระบบ... และก็ไม่ใช่เป็นแค่การรวมกลุ่มของสมาชิกที่มีความสนใจร่วมกันเพียงเพื่อพบปะสังสรรค์แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเท่านั้น แต่จะต้องพัฒนาไปสู่ระดับของการลงมือทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายร่วมกันด้วย และไม่ใช่การรวบรวมรายชื่อบุคคลที่มีความสนใจเหมือนกันไว้ในมือเพื่อสะดวกแก่การติดต่อ ... การมอบหมายให้สมาชิกแต่ละคนหาสมาชิกเพิ่มขึ้น ยิ่งได้รายชื่อมามากก็ยิ่งทำให้เครือข่ายใหญ่ขึ้น

การกระทำเช่นนี้เปรียบเสมือนการขยายวงใส่อิทธิให้โตขึ้นเพื่อจะได้บรรลุอิทธิได้มากขึ้น แต่กองอิทธิในวงก็ยิ่งวางระเกะระกะขาดการเชื่อมโยงประสานกันอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น เครือข่ายต้องมีการจัดระบบให้กลุ่มบุคคลหรือองค์กรที่เป็นสมาชิกดำเนินกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อนำไปสู่จุดหมายที่เห็นพ้องต้องกัน ซึ่งอาจเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจตามความจำเป็น เมื่อภารกิจบรรลุเป้าหมายแล้ว เครือข่ายก็อาจยุบสลายไป แต่ถ้ามีความจำเป็นหรือมีภารกิจใหม่อาจกลับมารวมตัวกันได้ใหม่ หรือจะเป็นเครือข่ายที่ดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องระยะยาวก็ได้

การรวมตัวเป็นเครือข่ายในลักษณะการแลกเปลี่ยน ต้องสกัดเอาส่วนดีหรือ จุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเรียนรู้และสนับสนุนกันและกัน เป็นการผนึกกำลัง (synergy) ในลักษณะที่มากกว่า $1+1 = 2$ แต่ต้องเป็น $1+1 > 2$ เรียกว่าเป็น “พลังทวีคูณ” ผลลัพธ์ที่ได้จากการทำงานเป็นเครือข่ายต้องดีกว่าผลรวมที่เกิดจากการปล่อยให้ต่างคนต่างทำแล้วนำผลลัพธ์ของแต่ละคนมารวมกัน

2. องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเทียม (Pseudo network) หมายถึง เครือข่ายชนิดที่เราหลงผิดคิดว่าเป็นเครือข่าย แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่การชุมนุมพบปะสังสรรค์ระหว่างสมาชิก โดยที่ต่างคนต่างก็ไม่ได้มีเป้าหมายร่วมกัน และไม่ได้ตั้งใจที่จะทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นการรวมกลุ่มแบบเฮโลสภาวะพาหรือรวมกันตามกระแสนิยมที่ไม่มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ลักษณะของเครือข่ายลวงจะไม่มีการสานต่อระหว่างสมาชิก ดังนั้น การทำความเข้าใจกับองค์ประกอบของเครือข่ายจึงมีความสำคัญ เพื่อช่วยให้สมาชิกสามารถสร้างเครือข่ายแทนการสร้างเครือข่ายเทียม

เครือข่าย (แท้) มีองค์ประกอบสำคัญอยู่อย่างน้อย 7 อย่างด้วยกัน คือ

- 2.1 มีการรับรู้และมุมมองที่เหมือนกัน (common perception)
- 2.2 การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)
- 2.3 มีความสนใจหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)
- 2.4 การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)
- 2.5 มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)
- 2.6 มีการเกื้อหนุนพึ่งพากัน (interdependent)
- 2.7 มีปฏิสัมพันธ์กันในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

มีการรับรู้มุมมองที่เหมือนกัน (common perception) สมาชิกในเครือข่าย ต้องมีความรู้สึกนึกคิดและการรับรู้เหมือนกันถึงเหตุผลในการเข้ามาร่วมกันเป็น เครือข่าย อาทิเช่น มีความเข้าใจในตัวปัญหาและมีจิตสำนึกในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ประสบกับปัญหาอย่างเดียวกันหรือต้องการความช่วยเหลือในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งผลให้สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกผูกพันในการดำเนินกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาหรือลดความเดือดร้อนที่เกิดขึ้น

การรับรู้ร่วมกันถือเป็นหัวใจของเครือข่ายที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง เพราะถ้าเริ่มต้นด้วยการรับรู้ที่ต่างกัน มีมุมมองหรือแนวคิดที่ไม่เหมือนกันแล้ว จะประสานงานและขอความร่วมมือยาก เพราะแต่ละคนจะติดอยู่ในกรอบความคิดของตัวเอง มองปัญหาหรือความต้องการไปคนละทิศละทาง แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าสมาชิกของเครือข่ายจะมีความเห็นที่ต่างกันได้ไม่เพราะมุมมองที่แตกต่างช่วยให้เกิดการสร้างสรรค์ ในการทำงาน แต่ความแตกต่างนั้นต้องอยู่ในส่วนของ

กระบวนการ (process) ภายใต้การรับรู้ถึงปัญหาที่สมาชิกทุกคนยอมรับแล้ว มิฉะนั้นความเห็นที่ต่างกัน จะนำไปสู่ความแตกแยกและแตกหักในที่สุด

3. การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน (common vision)

วิสัยทัศน์ร่วมกัน หมายถึง การที่สมาชิกมองเห็นจุดมุ่งหมายในอนาคตที่เป็นภาพเดียวกัน มีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน และมีเป้าหมายที่จะเดินทางไปด้วยกัน การมีวิสัยทัศน์ร่วมกันจะทำให้กระบวนการขับเคลื่อนเกิดพลัง มีความเป็นเอกภาพ และช่วยผ่อนคลายความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกัน ในทางตรงกันข้ามถ้าวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของสมาชิกบางกลุ่ม ขัดแย้งกับวิสัยทัศน์หรือเป้าหมายของเครือข่าย พฤติกรรมของสมาชิกกลุ่มนั้น ก็จะเริ่มแตกต่างจาก แนวปฏิบัติที่สมาชิกเครือข่ายกระทำร่วมกัน ดังนั้น แม้ว่าจะต้องเสียเวลามากกับความพยายามในการ สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน แต่ก็จำเป็นจะต้องทำให้เกิดขึ้น หรือถ้าสมาชิกมีวิสัยทัศน์ส่วนตัวอยู่แล้ว ก็ต้อง ปรับให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของเครือข่ายให้มากที่สุดแม้จะไม่ซ้อนทับกันแนบสนิทจนเป็นภาพเดียวกัน แต่อย่างน้อยก็ควรสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

4. มีความสนใจหรือผลประโยชน์ร่วมกัน (mutual interests/benefits)

คำว่าผลประโยชน์ในที่นี้ครอบคลุมทั้งผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงินและผลประโยชน์ ไม่ใช่ตัวเงิน เป็นความต้องการ (need) ของมนุษย์ในเชิงปัจเจก (อ่านเรื่องแรงจูงใจในตอนท้าย) อาทิ เช่นเกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ โอกาสในความก้าวหน้า ความสุข ความพึงพอใจ ฯลฯ

สมาชิกของเครือข่ายเป็นมนุษย์ปุถุชนธรรมดาที่ต่างก็มีความต้องการเป็นของตัวเอง (human needs) ถ้าการเข้าร่วมในเครือข่ายสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเขาหรือ มีผลประโยชน์ร่วมกัน ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เขามามีส่วนร่วมในเครือข่ายมากขึ้น

ดังนั้น ในการที่จะดึงใครสักคนเขามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่าย จำเป็นต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ที่เขาจะได้รับจากการเข้าร่วม ถ้าจะให้ดีต้องพิจารณาล่วงหน้าก่อน ที่เขาจะร้องขอ ลักษณะของผลประโยชน์ที่สมาชิกแต่ละคนจะได้รับอาจแตกต่างกัน แต่ควรต้องให้ทุกคนและต้องเพียงพอที่จะเป็นแรงจูงใจให้เขาเข้ามามีส่วนร่วมในทางปฏิบัติได้จริง ไม่ใช่เป็นเข้ามาเป็น เพียงไม้ประดับเนื่องจากมีตำแหน่งในเครือข่าย แต่ไม่ได้ร่วมปฏิบัติภารกิจ เมื่อใดก็ตามที่สมาชิกเห็นว่าเขาเสียประโยชน์มากกว่าได้ หรือเมื่อเขาได้ในสิ่งที่ต้องการเพียงพอแล้ว สมาชิกเหล่านั้นก็จะออก จากเครือข่ายไปในที่สุด

5. การมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกคนในเครือข่าย (stakeholders participation)

การมีส่วนร่วมของสมาชิกในเครือข่าย เป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการพัฒนา ความเข้มแข็งของเครือข่าย เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมลงมือ กระทำอย่างเข้มแข็ง ดังนั้น สถานะของสมาชิกในเครือข่ายควรมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนอยู่ในฐานะ “หุ้นส่วน (partner)” ของเครือข่าย เป็นความสัมพันธ์ในแนวราบ (horizontal relationship) คือ ความสัมพันธ์ฉันทันเพื่อน มากกว่าความสัมพันธ์ในแนวตั้ง (vertical relationship) ในลักษณะเจ้านาย ลูกน้อง ซึ่งบางครั้งก็ทำได้ยากในทางปฏิบัติเพราะต้องเปลี่ยนกรอบความคิดของสมาชิกในเครือข่าย โดยการสร้างบริบทแวดล้อมอื่นๆ เข้ามาประกอบ แต่ถ้าทำได้จะสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายมาก

6. มีการเสริมสร้างซึ่งกันและกัน (complementary relationship)

องค์ประกอบที่จะทำให้เครือข่ายดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง คือ การที่สมาชิกของเครือข่ายต่างก็สร้างความเข้มแข็งให้กันและกัน โดยนำจุดแข็งของฝ่ายหนึ่งไปช่วยแก้ไขจุดอ่อนของอีกฝ่ายหนึ่งแล้วทำให้ได้ผลลัพธ์เพิ่มขึ้นในลักษณะพลังทวีคูณ ($1+1 > 2$) มากกว่าผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเมื่อต่างคนต่างอยู่

7. การเกี่ยวพันพึ่งพากัน (interdependence)

เป็นองค์ประกอบที่ทำให้เครือข่ายดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องเช่นเดียวกับการที่สมาชิกเครือข่ายตกอยู่ในสภาวะจำกัดทั้งด้านทรัพยากร ความรู้ เงินทุน กำลังคน ฯลฯ ไม่สามารถทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างสมบูรณ์ได้ด้วยตนเองโดยปราศจากเครือข่าย จำเป็นต้องพึ่งพาซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในเครือข่าย การทำให้หุ้นส่วนของเครือข่ายยึดโยงกันอย่างเหนียวแน่น จำเป็นต้องทำให้หุ้นส่วนแต่ละคนรู้สึกว่าเขาหุ้นส่วนคนใดคนหนึ่งออกไปจะทำให้เครือข่ายล้มลงได้ การดำรงอยู่ของหุ้นส่วนแต่ละคนจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงอยู่ของเครือข่าย การเกี่ยวพันพึ่งพากันในลักษณะนี้จะส่งผลให้สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันโดยอัตโนมัติ

8. มีปฏิสัมพันธ์ในเชิงแลกเปลี่ยน (interaction)

หากสมาชิกในเครือข่ายไม่มีการปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ก็ไม่ต่างอะไรกับก้อนหินแต่ละก้อนที่รวมกันอยู่ในถุง แต่ละก้อนก็อยู่ในถุงอย่างเป็นอิสระ ดังนั้นสมาชิกในเครือข่ายต้องทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น มีการติดต่อกันผ่านทาง การเขียน การพบปะ พูดคุย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน หรือมีกิจกรรมประชุมสัมมนาร่วมกัน โดยที่ผลของการปฏิสัมพันธ์นี้ต้องก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเครือข่ายตามมาด้วย

ลักษณะของปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกควรเป็นการแลกเปลี่ยนกัน (reciprocal exchange) มากกว่าที่จะเป็นผู้ให้หรือเป็นผู้รับฝ่ายเดียว (unilateral exchange) ยิ่งสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์กันมากเท่าใดก็จะเกิดความผูกพันระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น ทำให้การเชื่อมโยงแน่นแฟ้นมากขึ้น มีการเรียนรู้ระหว่างกันมากขึ้น สร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

องค์ประกอบข้างต้นไม่เพียงแต่จะเป็นประโยชน์ในการนำไปช่วยจำแนกระหว่างเครือข่ายแท้ กับเครือข่ายเทียมเท่านั้น แต่ยังแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่จะมีผลต่อการเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายด้วย

9. การก่อเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละเครือข่าย ต่างมีจุดเริ่มต้น หรือถูกสร้างมาด้วยวิธีการต่างๆ กัน แบ่งชนิดของเครือข่ายออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

9.1 เครือข่ายที่เกิดโดยธรรมชาติ

เครือข่ายชนิดนี้มักเกิดจากการที่ผู้คนมีใจตรงกัน ทำงานคล้ายคลึงกันหรือประสบกับสภาพปัญหาเดียวกันมาก่อน เข้ามารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดและประสบการณ์ร่วมกันแสวงหาทางเลือกใหม่ที่ดีกว่า การดำรงอยู่ของกลุ่มสมาชิกในเครือข่ายเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดขึ้นภายในตัวสมาชิกเอง (ฉันทะ) เครือข่ายเช่นนี้มักเกิดขึ้นในพื้นที่ อาศัยความเป็นเครือญาติ เป็นคนในชุมชนหรือมาจากภูมิลำเนาเดียวกันที่มีวัฒนธรรมความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มโดยจัดตั้งเป็นชมรมที่มีกิจกรรมร่วมกันก่อน เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นจึงขยายพื้นที่ดำเนินการออกไป

หรือมีการขยายเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ ของกลุ่มมากขึ้น ในที่สุดก็พัฒนาขึ้นเป็นเครือข่ายเพื่อให้ครอบคลุมต่อความต้องการของสมาชิกได้กว้างขวางขึ้น

เครือข่ายประเภทนี้ มักใช้เวลาก่อร่างสร้างตัวที่ยาวนาน แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้ว มักจะเข้มแข็ง ยั่งยืน และมีแนวโน้มที่จะขยายตัวเพิ่มขึ้น

9.2 เครือข่ายจัดตั้ง

เครือข่ายจัดตั้งมักจะมี ความเกี่ยวข้องกับนโยบายหรือการดำเนินงานของภาครัฐ เป็นส่วนใหญ่ การจัดตั้งอยู่ในกรอบความคิดเดิมที่ใช้กลไกของรัฐผลักดันให้เกิดงานที่เป็นรูปธรรม โดยเร็ว และส่วนมากภาคีหรือสมาชิกที่เข้าร่วมเครือข่ายมักจะไม่ค่อยมีพื้นฐาน ความต้องการ ความคิด ความเข้าใจ หรือมุมมองในการจัดตั้งเครือข่ายที่ตรงกันมาก่อนที่จะเข้ามารวมตัวกัน เป็นการทำงาน เฉพาะกิจชั่วคราวที่ไม่มีความต่อเนื่อง และมักจะจางหายไป ในที่สุด เว้นแต่ว่าเครือข่ายจะได้รับการ ชี้แนะที่ดี ดำเนินงานเป็นขั้นตอนจนสามารถสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง เกิดเป็นความผูกพันระหว่าง สมาชิกจนนำไปสู่การพัฒนาเป็นเครือข่ายที่แท้จริง อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากลุ่มสมาชิกจะยังคงรักษา สถานภาพของเครือข่ายไว้ได้ แต่มีแนวโน้มที่จะลดขนาดของเครือข่ายลงเมื่อเปรียบเทียบกับระยะก่อตั้ง

9.3 เครือข่ายวิวัฒนาการ

เป็นการถือกำเนิดโดยไม่ได้เป็นไปตามธรรมชาติตั้งแต่แรก และไม่ได้เกิดจากการจัดตั้งโดยตรงแต่มีกระบวนการพัฒนาผสมผสานอยู่ โดยเริ่มที่กลุ่มบุคคล/องค์กรมารวมกันด้วย วัตถุประสงค์กว้างๆ ในการสนับสนุนกันและเรียนรู้ไปด้วยกัน โดยยังไม่ได้สร้างเป้าหมายหรือ วัตถุประสงค์เฉพาะที่ชัดเจนนัก หรืออีกลักษณะหนึ่งคือถูกจุดประกายความคิดจากภายนอกไม่ว่า จะเป็นการได้รับฟัง หรือการไปได้เห็นการดำเนินงานของเครือข่ายอื่นๆ มา แล้วเกิดความคิดที่จะ รวมตัวกัน สร้างพันธสัญญาเป็นเครือข่ายช่วยเหลือและพัฒนาตนเอง เครือข่ายที่ว่านี้แม้จะไม่ได้เกิด จากแรงกระตุ้นภายในโดยตรงตั้งแต่แรก แต่ถ้าสมาชิกมีความตั้งใจจริงที่เกิดจากจิตสำนึกที่ดีเมื่อได้รับ การกระตุ้นและสนับสนุน ก็จะสามารถพัฒนาต่อไปจนกลายเป็นเครือข่ายที่เข้มแข็งทำนองเดียวกัน กับเครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เครือข่ายในลักษณะนี้พบเห็นอยู่มากมาย เช่น เครือข่ายผู้สูงอายุ เครือข่ายโรงเรียนสร้างเสริมสุขภาพ เป็นต้น

10. ปรัชญาการสร้างเครือข่าย

การสร้างเครือข่ายต้องคำนึงถึงเสมอว่า “เครือข่าย” เป็นกระบวนการพัฒนา ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ การนำเครือข่ายต้องมี LINK หมายถึง “การเชื่อมโยง”

L – Learning การเรียนรู้

I – Investment การลงทุน

N – Nature การฟูมฟักบำรุง

G (K) – Give การรักษาสัมพันธ์ภาพ ซึ่งรวมกันเป็นคำว่า LINK หมายถึง การเชื่อมโยง

11. การสร้างเครือข่าย (Networking)

การสร้างเครือข่าย หมายถึง การทำให้มีการติดต่อ สนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าวสารและการร่วมมือกันด้วยความสมัครใจ การสร้างเครือข่ายควรสนับสนุนและอำนวยความสะดวก ให้สมาชิกในเครือข่ายมีความสัมพันธ์กันฉันท์เพื่อน ที่ต่างก็มีความเป็นอิสระมากกว่า สร้างการคบค้าสมาคมแบบพึ่งพิง นอกจากนี้การสร้างเครือข่ายต้องไม่ใช่การสร้างระบบติดต่อด้วย

การเผยแพร่ข่าวสารแบบทางเดียว เช่นการส่งจดหมายข่าวไปให้สมาชิกตามรายชื่อ แต่จะต้องมีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันด้วย

12. ความจำเป็นที่ต้องมีเครือข่าย

การพัฒนางานหรือการแก้ปัญหาใดๆ ที่ใช้วิธีดำเนินงานในรูปแบบที่สืบทอดกัน เป็นวัฒนธรรมภายในในกลุ่มคน หน่วยงาน หรือองค์กรเดียวกัน จะมีลักษณะไม่ต่างจากการปิดประเทศ ที่ไม่มีการติดต่อสื่อสารกับภายนอก การดำเนินงานภายใต้กรอบความคิดเดิม อาศัยข้อมูลข่าวสารที่ไหลเวียนอยู่ภายใน ใช้ทรัพยากรหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่พอจะหาได้ใกล้มือ หรือถ้าจะออกแบบใหม่ก็ต้องใช้เวลานานมาก จะเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนางานอย่างยิ่งและไม่อาจแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้

การสร้าง “เครือข่าย” สามารถช่วยแก้ปัญหาข้างต้นได้ด้วยการเปิดโอกาสให้บุคคลและองค์กรได้แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารรวมทั้งบทเรียนและประสบการณ์กับบุคคลหรือองค์กรที่อยู่นอกหน่วยงานของตน ลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน ให้ความร่วมมือและทำงานในลักษณะที่เอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน เสมือนการเปิดประตูสู่โลกภายนอก

13. ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเครือข่าย เพื่อความยั่งยืน

13.1 สมาชิกที่เข้าร่วม ต้องเข้าใจเป้าหมายในการรวมตัวกันว่าจะก่อให้เกิดความสำเร็จในภาพรวม

13.2 สร้างการยอมรับในความแตกต่างระหว่างสมาชิก ยอมรับในรูปแบบและวัฒนธรรมองค์กรของสมาชิก

13.3 มีกิจกรรมสม่ำเสมอและมากพอที่จะทำให้สมาชิกได้ทำงานร่วมกัน เป็นกิจกรรมที่ต้องแน่ใจว่าทำได้ และกระจายงานได้ทั่วถึง ควรเลือกกิจกรรมที่ง่ายและมีแนวโน้มประสบความสำเร็จ อย่าทำกิจกรรมที่ยากโดยเฉพาะครั้งแรกๆ เพราะถ้าทำไม่สำเร็จอาจทำให้เครือข่ายที่เริ่มก่อตัวเกิดการแตกสลายได้

13.4 จัดให้มีและกระตุ้นให้มีการสื่อสารระหว่างกันอย่างทั่วถึง และสม่ำเสมอ

13.5 สนับสนุนสมาชิกทุกกลุ่ม และทุกด้านที่ต้องการความช่วยเหลือ เน้นการช่วยเหลือกลุ่มสมาชิกที่ยังอ่อนแอให้สามารถช่วยตนเองได้

13.6 สร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรในเครือข่าย

13.7 สนับสนุนให้สมาชิกได้พัฒนางานอย่างเต็มกำลังตามศักยภาพและความชำนาญที่มีอยู่ โดยร่วมกันตั้งเป้าหมายในการพัฒนางานให้กับสมาชิกแต่ละกลุ่ม ส่งผลให้สมาชิกแต่ละกลุ่มมีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน เป็นพื้นฐานในการสร้างความหลากหลายและเข้มแข็งให้กับเครือข่าย

13.8 สร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น ระหว่างบุคลากรทุกระดับของสมาชิกในเครือข่ายในลักษณะความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อน

13.9 จัดกิจกรรมให้สมาชิกใหม่ของเครือข่าย เพื่อเชื่อมต่อกับคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่ในการสืบทอดความเป็นเครือข่ายต่อไป

13.10 จัดให้มีเวทีระหว่างคนทำงานเพื่อพัฒนาหรือแก้ปัญหาในการทำงานด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน

13.11 จัดให้มีช่องทางการทำงานร่วมกัน การสื่อสารที่ง่ายต่อการเข้าถึงที่ทันสมัย และเป็นปัจจุบัน เช่น สร้างระบบการส่งต่องาน และสร้างเว็บไซต์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่ายเข้าด้วยกัน

14. ผู้จัดการเครือข่าย

มีหน้าที่ในการดูแลรักษาเครือข่ายดังต่อไปนี้

14.1 ช่วยสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นสมาชิกรวมตัวกันทำงาน โดยมีกิจกรรมเป็นสื่อ เช่นการประชุมประจำปี การจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูล การแก้ปัญหาาร่วมกัน การวางแผนและดำเนินการ จัดกิจกรรมใหม่

14.2 สมาชิกแกนนำต้องเปิดโอกาสให้มีการสื่อสารระหว่างกัน ส่งข่าวผ่านจดหมาย ข่าวของเครือข่าย มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เก็บรวบรวมข้อมูลและตั้งเป็นศูนย์ข้อมูลของ เครือข่ายเพื่อให้สมาชิกเข้าถึง

14.3 สร้างความรักความผูกพันและความไว้วางใจระหว่างคนในกลุ่มสมาชิก เริ่มจัดกิจกรรมง่ายๆ ที่มีโอกาสประสบความสำเร็จร่วมกันก่อน มีกิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง บุคลากรในกลุ่มสมาชิกเป็นประจำ จัดเวทีให้มีการพูดคุยกันโดยตรงไปตรงมาเมื่อเกิดปัญหาขัดแย้ง ระหว่างกลุ่มสมาชิก จัดกิจกรรมส่งต่องานที่เกี่ยวข้อง

14.4 จัดให้มีกระบวนการตัดสินใจโดยให้สมาชิกทุกกลุ่มมีส่วนร่วม พยายามสร้าง สภาพแวดล้อมให้มีการเสนอความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ ไม่รวบอำนาจ ควรแบ่งกันเป็นผู้นำตาม ความถนัด ทำการรวบรวมข้อมูลจากสมาชิกทุกกลุ่มก่อนการตัดสินใจเพื่อทำให้เกิดการยอมรับและ เต็มใจที่จะนำผลการตัดสินใจของเครือข่ายไปปฏิบัติ

14.5 วางแผนในการประสานงานระหว่างสมาชิก และเชื่อมต่อกับเครือข่ายอื่นๆ จัดระบบการประสานงานให้คล่องตัวและทั่วถึง การประสานงานถือเป็นหน้าที่หลักของสมาชิกแกนนำ เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการสนับสนุนทุกระดับให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

15. คุณสมบัติของกลุ่มสมาชิกแกนนำ

การพัฒนาสมาชิกแกนนำที่มีประสิทธิภาพ จะเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่กลุ่มสมาชิก เครือข่ายอื่นๆ เป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากคนภายนอก เป็นสิ่งจูงใจที่ทำให้คนภายนอกอยากเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมของเครือข่ายมากขึ้น สมาชิกแกนนำจะต้องมีการพัฒนากลุ่มเพื่อให้มีความ เข้มแข็ง มีวุฒิภาวะสูง มีความเป็นทีม ประสิทธิภาพสูง มีการรวมตัวของสมาชิกในกลุ่มสูง มีการสื่อสาร ทั่วถึง และโปร่งใส มีความไว้วางใจระหว่างสมาชิก ใช้กระบวนการการตัดสินใจแบบให้ทุกคน มีส่วนร่วม เคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน มีการประสานงานระหว่างสมาชิกให้ครบถ้วนไม่ตกหล่น และเป็นเอกภาพ ประสานงานกับองค์กรภายนอกเครือข่ายได้เป็นอย่างดี

16. การรักษาเครือข่าย

ตราบใดที่ภารกิจเครือข่ายยังไม่สำเร็จย่อมมีความจำเป็นที่จะต้องรักษาเครือข่ายไว้ ประคับประคองให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และบางกรณีหลังจากเครือข่ายได้บรรลุผล สำเร็จตามเป้าหมายแล้ว ก็จำเป็นต้องรักษาความสำเร็จของเครือข่ายไว้ หลักการรักษาความสำเร็จ ของเครือข่าย มีดังนี้

16.1 มีการจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่อง

16.2 มีการรักษาสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

- 16.3 กำหนดกลไกสร้างระบบจิตใจ
- 16.4 จัดหาทรัพยากรสนับสนุนเพียงพอ
- 16.5 ให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา
- 16.6 มีการสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

17. การจัดกิจกรรมร่วมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

เครือข่ายจะก้าวไปสู่ช่วงชีวิตที่ถดถอยหากไม่มีกิจกรรมใดๆ ที่สมาชิกของเครือข่ายสามารถกระทำร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อไม่มีกิจกรรมก็ไม่มีกลไกที่จะดึงสมาชิกเข้าหากัน สมาชิกของเครือข่ายก็จะไม่มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กัน เมื่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกลดลงก็ส่งผลให้เครือข่ายเริ่มอ่อนแอ สมาชิกจะเริ่มสงสัยในการคงอยู่ของเครือข่าย บางคนอาจพาลคิดไปว่าเครือข่ายล้มเลิกไปแล้ว

ความยั่งยืนของเครือข่ายจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อได้มีการจัดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งกิจกรรมดังกล่าวกลายเป็นแบบแผน (pattern) ของการกระทำที่สมาชิกของเครือข่ายยอมรับโดยทั่วกัน ด้วยเหตุนี้ การที่จะรักษาเครือข่ายไว้ได้ต้องมีการกำหนดโครงสร้างและตารางกิจกรรมไว้ให้ชัดเจน ทั้งในแง่ของเวลา ความถี่ และต้องเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจเพียงพอที่จะดึงดูดสมาชิกให้เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ไม่จำเป็นต้องเป็นกิจกรรมเดียวที่ใช้สำหรับสมาชิกทุกคน ในสำรวจดูความต้องการเฉพาะของสมาชิกในระดับย่อยลงไปในแต่ละคนและแต่ละกลุ่มกล่าวคือ ควรจะมีกิจกรรมย่อยที่หลากหลายเพียงพอที่จะตอบสนองความสนใจของสมาชิกกลุ่มย่อยในเครือข่ายด้วย โดยที่กิจกรรมเหล่านี้ก็ยังต้องอยู่ในทิศทางที่จะทำให้บรรลุเป้าหมายของเครือข่าย กิจกรรมเหล่านี้อาจจัดในรูปแบบที่เป็นทางการ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การพบปะเพื่อประเมินผลร่วมกันประจำทุกเดือน ฯลฯ หรือจัดในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น จัดกีฬาสนทนาระหว่างสมาชิก จัดงานประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน เป็นต้น ในกรณีที่เครือข่ายครอบคลุมพื้นที่ที่กว้างขวางมาก กิจกรรมไม่ควรรวมศูนย์อยู่เฉพาะส่วนกลาง ควรกระจายจุดพบปะสังสรรค์หมุนเวียนกันไปเพื่อให้สมาชิกเข้าร่วมได้โดยสะดวก

18. การรักษาสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิกเครือข่าย

สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษาเครือข่ายให้ยั่งยืนต่อไป ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น เมื่อใดที่สมาชิกของเครือข่ายเกิดความรู้สึกบาดหมางไม่เข้าใจกัน หรือเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน โดยหาข้อตกลงไม่ได้ สัมพันธภาพระหว่างสมาชิกก็จะเริ่มแตกร้า ซึ่งหากไม่มีการแก้ไขอย่างทันท่วงทีก็จะนำไปสู่ความเสื่อมถอยและความสิ้นสุดลงของเครือข่ายได้ ดังนั้น ควรมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกโดยเฉพาะ และควรจัดอย่างสม่ำเสมอไม่ใช่จัดในช่วงที่มีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น

นอกจากนี้สมาชิกของเครือข่ายพึงตระหนักถึงความสำคัญของการรักษาสัมพันธภาพ เพื่อหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความไม่เข้าใจกันที่อาจเกิดขึ้น สมาชิกควรแสดงความเป็นมิตรต่อกัน เมื่อเกิดความขัดแย้งต้องรีบแก้ไขและดำเนินการไกล่เกลี่ยให้เกิดความเข้าใจกันใหม่ นอกจากนี้ควรมีมาตรการป้องกันปัญหาก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างกัน เช่น ในการจัดโครงสร้างองค์กรควรแบ่งอำนาจหน้าที่ให้ชัดเจน และไม่ซ้ำซ้อน การกำหนดเป้าหมายการทำงาน

ที่สมาชิกยอมรับร่วมกัน การจัดสรรทรัพยากรอย่างเพียงพอ การกำหนดผู้นำที่เหมาะสม การกำหนดกติกาอันเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เป็นต้น

19. การกำหนดกลไกสร้างระบบจิตใจ

สมาชิกจะยังเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายตราบเท่าที่ยังมีสิ่งจูงใจเพียงพอที่จะดึงดูดให้เข้าไปมีส่วนร่วม ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกำหนดกลไกบางประการที่จะช่วยจูงใจให้สมาชิกเกิดความสนใจอยากเข้ามีส่วนร่วม ซึ่งตามทฤษฎีแรงจูงใจแล้ว ปัจเจกต่างก็มีสิ่งจูงใจที่ต่างกัน ดังนั้น ควรทำการวิเคราะห์เพื่อบ่งชี้ถึงแรงจูงใจที่แตกต่างหลากหลายในแต่ละบุคคล แล้วทำการจัดกลุ่มของสิ่งจูงใจที่ใกล้เคียงกันออกเป็นกลุ่ม ๆ อาทิ ค่าตอบแทน เกียรติยศชื่อเสียง การยอมรับ ฯลฯ อันจะนำไปสู่มาตรการในการสร้างแรงจูงใจสำหรับบุคคลในแต่ละกลุ่มอย่างเฉพาะเจาะจง

ถ้าจำเป็นจะต้องให้ค่าตอบแทนเพื่อเป็นสิ่งจูงใจ ควรเป็นการแลกเปลี่ยนกับผลงานมากกว่าการให้ผลตอบแทนในลักษณะเหมาจ่าย กล่าวคือผู้ที่รับค่าตอบแทนต้องสร้างผลงานเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน โดยผลงานที่ได้ต้องสนับสนุนและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการพัฒนาเครือข่าย และควรมีการทำสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรให้ชัดเจน เพื่อสร้างทักษะผูกพันระหว่างผู้รับทุนและผู้ให้ทุน การให้ค่าตอบแทนก็ไม่ควรให้ทั้งหมดในงวดเดียว ทั้งนี้เพื่อให้มีการปรับลดค่าตอบแทนได้ หากผู้รับทุนไม่ดำเนินการตามสัญญา

ในกรณีที่ต้องการให้เกียรติยศและชื่อเสียงเป็นสิ่งจูงใจโดยเฉพาะในงานพัฒนาสังคมที่มักจะไม่มีการดำเนินการดำเนินงาน จำเป็นต้องหาสิ่งจูงใจอื่นมาชดเชยสิ่งตอบแทนที่เป็นตัวเงิน ตามทฤษฎีของ Maslow ความต้องการการยกย่องจากผู้อื่น (esteem needs) ที่อยู่ในรูปของอำนาจเกียรติยศชื่อเสียง หรือสถานะทางสังคม เป็นสิ่งที่นำมาใช้จูงใจได้ อาจทำเป็นรูป “สัญลักษณ์” บางอย่าง ที่สื่อถึงการได้รับเกียรติยศ การยกย่องและมีคุณค่าทางสังคม เช่น การประกาศเกียรติยศ เข็มเชิดชูเกียรติ โล่เกียรติยศ เป็นต้น โดยสัญลักษณ์เหล่านี้ต้องมีคุณค่าเพียงพอให้เขาปรารถนาอยากที่จะได้ และควรมีเกียรติยศหลายระดับที่จูงใจสมาชิกเครือข่ายให้ร่วมมือลงแรงเพื่อไต่เต้าไปสู่ระดับที่สูงขึ้นต่อไป ซึ่งจะช่วยให้เกิดความต่อเนื่อง และควรมีการประชาสัมพันธ์เผยแพร่รายชื่อคนกลุ่มนี้อย่างกว้างขวาง

20. การจัดหาทรัพยากรสนับสนุนอย่างเพียงพอ

หลายเครือข่ายต้องหยุดดำเนินการไป เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรสนับสนุน การดำเนินงานที่เพียงพอ ทั้งด้านวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ และบุคลากรที่สำคัญคือเงินทุน ในการดำเนินงานซึ่งเปรียบเสมือนเลือดที่ไหลเวียนหล่อเลี้ยงเครือข่ายให้สามารถดำเนินการต่อไปได้ เมื่อขาดเงินทุนเพียงพอที่จะจุนเจือ เครือข่ายอาจต้องปิดตัวลงในที่สุด หากได้รับการสนับสนุนจะต้องมีระบบตรวจสอบการใช้จ่ายอย่างรัดกุม และมีการรายงานผลเป็นระยะ หากการดำเนินงานไม่คืบหน้า อาจให้ระงับทุนได้

21. การให้ความช่วยเหลือและช่วยแก้ไขปัญหา

เครือข่ายอาจเกิดปัญหาระหว่างการดำเนินงานได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายที่เพิ่งเริ่มดำเนินการใหม่ๆ การมีที่ปรึกษาที่ดีคอยให้คำแนะนำและคอยช่วยเหลือจะช่วยให้เครือข่ายสามารถดำเนินการต่อไปได้ และช่วยหนุนเสริมให้เครือข่ายเกิดความเข้มแข็งยิ่งขึ้น ควรมีที่ปรึกษาเพื่อทำหน้าที่ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ เป็นแหล่งข้อมูลให้ศึกษาค้นคว้า และช่วยอบรมภาวะการเป็นผู้นำให้กับสมาชิกเครือข่าย

22. การสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง

องค์กรหรือเครือข่ายที่เคยประสบความสำเร็จกลับต้องประสบกับความล้มเหลวอย่างรุนแรงเมื่อเวลาผ่านไป เพราะไม่ได้“สร้างคน” ขึ้นมาจับไม้ผลัดต่อจากคนรุ่นก่อนเพื่อสานต่อภารกิจของเครือข่าย จำเป็นต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่อง เครือข่ายต้องคัดเลือกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทั้งด้านความรู้ความสามารถ การมีประสบการณ์ร่วมกับเครือข่ายและที่สำคัญ คือ เป็นที่ยอมรับนับถือและสามารถเป็นศูนย์รวมใจของคนในเครือข่ายได้ ดำเนินการให้คนเหล่านี้เข้าร่วมกิจกรรมเพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการทำหน้าที่เป็นสมาชิกแกนหลัก เพื่อสืบสานหน้าที่ต่อไปเมื่อสมาชิกแกนหลักต้องหมดวาระไป

ทฤษฎีทางอาชญาวิทยา (Criminological Theory) ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจด้านการคืนคนดีสู่สังคม

การควบคุมทางสังคม หมายถึง วิธีการและกระบวนการทั้งหมดซึ่งกลุ่มหรือสังคมใช้ในการให้สมาชิกของสังคมปฏิบัติตามที่สังคมคาดหวัง (All the means and processes whereby a group or a society secures its members conformity to its expectation) สังคมจะต้องมีความสงบเรียบร้อยและควมมีระเบียบ (social order) เพื่อให้สังคมดำเนินไปได้ด้วยดี

ทฤษฎีอาชญาวิทยาทั่วไปมักจะนำเสนอว่าพฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากแรงหรือปัจจัยไม่ว่าจะเป็นจากปัจจัยภายในร่างกายหรือภายนอกร่างกายมนุษย์ มากกระตุ้นหรือผลักดันให้บุคคลกระทำความผิด แต่กลุ่มทฤษฎีควบคุม (Control Theories) อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมในทิศทางตรงกันข้าม กล่าวคือทฤษฎีแนวนี้มีสมมติฐานว่าแรงจูงใจของพฤติกรรมอาชญากรรมเป็นสิ่งธรรมชาติภายในบุคคล และบุคคลจะประกอบอาชญากรรมหากไม่มีกลไกใดมาควบคุมพฤติกรรม ดังนั้น ทฤษฎีแนวนี้มุ่งที่จะตอบคำถามว่า “เหตุใดบุคคลจึงไม่กระทำความผิดกฎหมาย” ซึ่งทฤษฎีแนวนี้ก็ตอบคำถามนี้ว่า บุคคลกระทำความผิดเนื่องจากความอ่อนแอของปัจจัยที่ควบคุมหรือขัดขวางไม่ให้เกิดการกระทำผิดไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเป็นเหตุให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมา เร็ด (Reiss, 1951) นักวิชาการผู้ร่วมก่อตั้งทฤษฎีนี้เชื่อว่าสาเหตุที่บุคคลปฏิบัติตามกฎหมายเพราะว่ากลไกควบคุมทางสังคมขัดขวางไม่ให้เกิดการประกอบอาชญากรรมเมื่อใดก็ตามที่กลไกควบคุมได้หมดสิ้นหรืออ่อนแอลง พฤติกรรมอาชญากรรมก็จะเกิดขึ้น โดยมีทฤษฎีอาชญาวิทยาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังนี้

1. ทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory)

แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนเกิดจากกระบวนการที่ปัจเจกชนได้ให้ความหมายแก่ตนเองว่าเป็นอาชญากรหรือผู้มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนและเป็นผลสะท้อนมาจากการที่ปัจเจกชนได้ถูกติดตราหรือประณามจากหน่วยงานของรัฐหรือประชาชนในสังคม

ผู้ที่นำเสนอแนวคิดทฤษฎีติดตราเป็นท่านแรกเมื่อปี ค.ศ.1930 ก็คือ แฟรงค์ แทนเนนบลิ้ม (Tannenbaum, 1938) ซึ่งได้กล่าวถึงหลักการสำคัญที่ทำให้บุคคลที่มีพฤติกรรมอาชญากรรมเป็นครั้งคราว จะมีพฤติกรรมอาชญากรรมถาวร และต่อมาในปี ค.ศ.1951 เอ็ดวิน เลิเมิร์ต (Lemert, 1951)

ได้นำเสนอการวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของระบบกลไกการควบคุมสังคมต่อการกำเนิดและสร้างรูปแบบของพฤติกรรมอาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบนต่าง ๆ แต่บุคคลที่ทำให้แนวความคิดทฤษฎีตีตราได้รับความสนใจในวงการอาชญาวิทยา คือ ไฮเวิร์ด เบคเกอร์ (Becker, 1963 : 1964) จากหนังสือเรื่อง “บุคคลภายนอก” (Outsiders) และ “มุมมองตรงกันข้าม” (The Other Side) ต่อจากนั้นก็มียีริคสัน และคริสซิส ได้นำเสนอทฤษฎีแนวนี้ต่อวงการอาชญาวิทยา

ทฤษฎีกลุ่มนี้ ได้อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมไว้ในคำประกาศของนักวิชาการที่สนับสนุนทฤษฎีแนวนี้ ซึ่งสรุปดังต่อไปนี้ คือ

1.1 การกำหนดเป็นตนเอง (Self-image) นักทฤษฎีปฏิสัมพันธ์โดยสัญลักษณ์เชื่อว่าบุคคลจะมีการกำหนดเป็นตนเองหรือการสร้างความสำนึก (Self-image) ตามภาพพจน์ที่บุคคลอื่นกำหนดให้ ดังนั้น บุคคลจะมีความคิดหรือความเชื่อว่าเป็นบุคคลมีบุคลิกอย่างไร ขึ้นอยู่กับการที่คนในสังคมโดยเฉพาะบุคคลที่ใกล้ชิดได้กำหนดความหมายให้ ซึ่งบุคคลดังกล่าวก็จะแสดงออกหรือมีบุคลิกตามความเชื่อที่ตนเองถูกบุคคลอื่นกำหนดให้เป็นเช่นนั้น (Vold & Bernard, 1986) ดังนั้นทฤษฎีตีตราจะอธิบายว่าพฤติกรรมอาชญากรรมเกิดจากการที่บุคคลมีความเชื่อว่าเป็นอาชญากร ทั้งนี้มีสาเหตุมาจากการที่บุคคลในสังคมได้กำหนดให้บุคคลดังกล่าวเป็นอาชญากรซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้ นักทฤษฎีกลุ่มนี้ได้ให้ชื่อไว้ต่างกัน คูเลย์ (Cooley, 1902) ได้ให้ชื่อว่า “บุคลิกภาพสะท้อน” (the Looking Glass Self) และมีด (Mead, 1967) ได้ให้ชื่อว่า “บุคลิกเกิดจากสังคม” (the Self as a Social Construct)

1.2 พฤติกรรมเบี่ยงเบนดั้งเดิมหรือครั้งแรก (Primary Deviance) นักทฤษฎีตีตราไม่ได้ให้ความสำคัญกับสาเหตุของการเกิดพฤติกรรมอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนครั้งแรกมากนัก มีนักอาชญาวิทยาบางท่านที่เห็นด้วยกับทฤษฎีแนวนี้ก็ได้อ้างถึงสาเหตุของพฤติกรรมเบี่ยงเบนครั้งแรก แต่โดยทั่วไปแล้วเชื่อว่าพฤติกรรมอาชญากรรมหรือเบี่ยงเบนครั้งแรกเกิดจากปัจจัยทางชีวภาพ จิตวิทยา และสภาพแวดล้อมทางสังคม แต่ก็เป็นพฤติกรรมที่มีลักษณะไม่สม่ำเสมอเกิดไม่บ่อยครั้งและไม่มียุทธวิธีที่ถาวร นอกจากนี้หากไม่มีการถูกดำเนินการลงโทษทางสังคมไม่ว่าจะเป็นรูปแบบอย่างไรไม่เป็นทางการหรือเป็นทางการ พฤติกรรมอาชญากรรมหรือเบี่ยงเบนเหล่านี้อาจจะคงอยู่แต่ก็มีลักษณะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว และไม่บ่อยครั้ง อีกทั้งยังไม่มีการพัฒนาเป็นรูปแบบที่ถาวร (Lemert, 1951 ; Akers, 1994)

1.3 พฤติกรรมเบี่ยงเบนถาวร (Secondary Deviance) นักทฤษฎีตีตราเชื่อว่าสาเหตุที่ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมเบี่ยงเบนถาวรมาจากกระบวนการควบคุมทางสังคมที่ทำให้บุคคลที่ถูกลงโทษทางสังคมไม่ว่าจะเป็นการถูกดำเนินคดี หรือการถูกสังคมดูถูกและไม่ให้เข้าร่วมในสังคม การปฏิบัติตามกระบวนการควบคุมนี้จะสร้างประสบการณ์ใหม่ให้แก่บุคคลที่ถูกจับกุมหรือลงโทษทำให้เขาเกิดความรู้สึกนึกคิดว่าเป็นคนภายนอกสังคมเป็นคนเลวที่สังคมไม่ต้องการ สิ่งเหล่านี้จะทำให้บุคคลเหล่านี้เกิดการพัฒนาความรู้สึกนึกคิดและสำคัญตนเองว่าเป็นอาชญากร ซึ่งจะนำไปสู่การมีพฤติกรรมอาชญากรรมหรือเบี่ยงเบนที่ถาวรตลอดไป (Tannenbaum, 1938 ; Becker, 1963 ; Lemert, 1967)

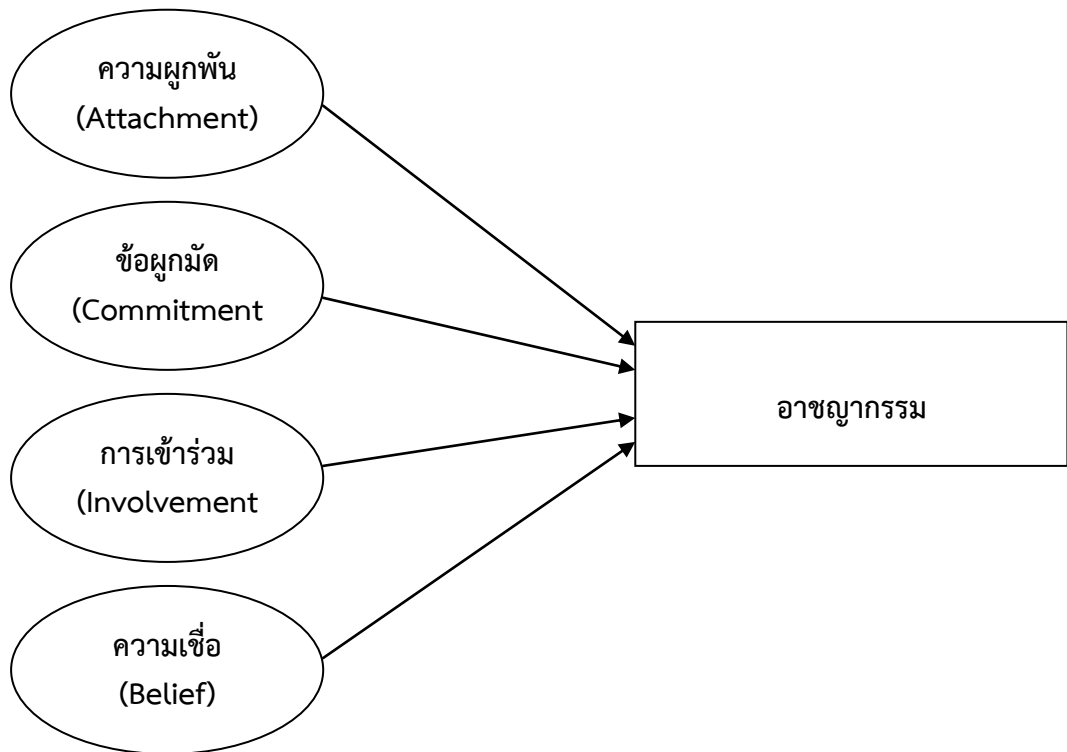
1.4 ทางเลือกของบุคคลที่ถูกตีตรา (Alternative Behavior) แม้ว่านักทฤษฎีตีตราจะเชื่อว่าเมื่อบุคคลถูกตีตราว่าเป็นอาชญากรนั้น ยังคงมีทางเลือกพฤติกรรมของตนเองในอนาคต หากแต่การตีตรา นอกจากจะทำให้ทางเลือกของบุคคลนั้นมีน้อยลงแล้ว ยังทำให้บุคคลดังกล่าว ควบคุมการเลือกพฤติกรรมต่อไปได้น้อยลงด้วย เนื่องจากการที่บุคคลถูกขับไล่ออกจากสังคม หรือไม่ก็ถูกสังคมกำหนดให้เป็นคนชั่วหรือคนเลวทั้งที่ไม่ได้แสดงพฤติกรรมอาชญากรรมออกมา เป็นเหตุให้บุคคลที่ถูกตีตราดังกล่าวต้องไปรวมกลุ่มกับบุคคลที่ถูกตีตราหรือประณามเหมือนกัน (Lemert 1951 ; Becker, 1963)

เมื่อพิจารณาหลักการที่นำเสนอโดยนักทฤษฎีแนวนี้ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่าบุคคลทั่วไปอาจมีพฤติกรรมอาชญากรรมบ้างเป็นครั้งคราว ไม่สม่ำเสมอ และไม่รุนแรงหรือร้ายแรง หากแต่เมื่อบุคคลที่มีพฤติกรรมดังกล่าวถูกดำเนินการตามกฎหมายควบคุมทางสังคมแล้ว โดยเฉพาะถูกดำเนินคดีโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ บุคคลดังกล่าวก็จะเข้าสู่กระบวนการกำหนดตนเองเป็นอาชญากรหรือบุคคลผิดปกติ ตลอดจนได้รับความอับอายหรือความเสื่อมเสีย จึงไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างบุคคลธรรมดาในสังคมได้อีก เป็นเหตุให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรมถาวร

2. ทฤษฎีพันธะทางสังคมของ ทราววิช เฮอร์ชชี (Hirschi's Social Bonding Theory)

ทฤษฎีควบคุมที่นับว่าได้รับการยอมรับมากที่สุดในวงการอาชญาวิทยาก็คือ ทฤษฎีพันธะทางสังคม (Bonding Theory) ของทราววิช เฮอร์ชชี (Braithwaite, 1989 ; Inciardi et al, 1993) เฮอร์ชชี ได้โต้แย้งว่าไม่จำเป็นต้องอธิบายแรงจูงใจหรือแรงกระตุ้นของพฤติกรรมอาชญากรรม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์โลกที่มีความสามารถโดยธรรมชาติที่จะประกอบอาชญากรรมอยู่แล้ว โดยเฮอร์ชชีได้นำเสนอทฤษฎีควบคุมโดยมีใจความสำคัญว่าบุคคลที่มีความผูกพันกับองค์กรหรือกลุ่มในสังคม ซึ่งได้แก่ครอบครัว โรงเรียน และเพื่อนฝูง มักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ประกอบอาชญากรรมหลักสำคัญของทฤษฎีนี้ก็คือ พันธะทางสังคมหรือความผูกพันกับสังคม (Social Bond) ที่เฮอร์ชชี ได้แบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ ความผูกพัน (Attachment) ข้อผูกมัด (Commitment) การเข้าร่วม(Involvement) และความเชื่อ (Belief) ทฤษฎีนี้มีสมมติฐานว่า “บุคคลที่มีพันธะทางสังคมหรือมีความผูกพันทางสังคมน้อย จะมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมอาชญากรรม” ซึ่งแผนภูมิที่ 2 ได้อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาชญากรรมตามทฤษฎีของเฮอร์ชชี

แผนภาพที่ 2-1 : อธิบายสาเหตุของพฤติกรรมอาสาสมัครตามทฤษฎีของเฮอร์ชชี



ที่มา : ทฤษฎีของเฮอร์ชชี, (ออนไลน์), 2561

ทฤษฎีควบคุมทางสังคมมีสมมติฐานว่า พฤติกรรมอาสาสมัครเป็นผลมาจากพันธะของบุคคลที่มีต่อสถาบันทางสังคมได้อ่อนแอหรือถูกทำลาย (Hirshi, 1961) และองค์ประกอบของพันธะทางสังคมมีด้วยกัน 4 ประการ

1. ความผูกพัน (Attachment) หมายถึง ความถึง การที่บุคคลมีความผูกพันหรือความรักใคร่กับบุคคลอื่น หรือมีความสนใจกับความรู้สึกนึกคิดของบุคคลอื่น ซึ่งความผูกพันนี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้บุคคลมีการพัฒนาการยอมรับค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม ส่งผลให้บุคคลสร้างความรู้สึกร่วมหรือสำนึกที่จะควบคุมตนเองให้เป็นบุคคลที่ดีในสังคม ดังนั้น ความผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านอารมณ์หรือด้านความรักของพันธะหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

2. ข้อผูกมัด (Commitment) หมายถึง ความถึง การที่บุคคลถูกผูกมัดกับการดำเนินชีวิตตามทำนองคลองธรรมของสังคม กล่าวคือได้ศึกษาเล่าเรียนเพื่อที่จะประกอบอาชีพโดยสุจริตและเพื่อที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะส่งผลให้บุคคลไม่ย่อกรกระทำผิดกฎหมาย เนื่องจากจะเป็น

การเสี่ยงต่อการสูญเสียความสำเร็จในชีวิต ดังนั้น ข้อผูกพันจึงเป็นองค์ประกอบด้านความมีเหตุมีผลของพันธหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

3. การเข้าร่วม (Involvement) หมายความว่า การที่บุคคลได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสังคม เป็นเหตุให้บุคคลถูกจำกัดเวลาที่จะไปประกอบอาชีพการงาน เนื่องจากเวลาส่วนมากได้ถูกใช้ให้หมดไปกับกิจกรรมของสังคม ดังนั้น การเข้าร่วมถือว่าเป็นองค์ประกอบด้านกิจกรรมของพันธหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

4. ความเชื่อ (Belief) หมายความว่า ระดับของความเชื่อถือที่บุคคลมีต่อค่านิยมและบรรทัดฐานของสังคม หากบุคคลมีระดับความเชื่อต่อค่านิยมและบรรทัดฐานในสังคมสูง ก็จะมีแนวโน้มที่จะไม่กระทำผิดกฎระเบียบของสังคม ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นองค์ประกอบด้านจริยธรรมของพันธหรือสัญญาผูกมัดที่บุคคลมีต่อสังคม

แนวความคิดการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์

การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างความปลอดภัยให้กับสังคมส่วนรวม ในการตัดโอกาสจากการกระทำผิดของผู้ที่ถูกลงโทษให้ควบคุมตัวอยู่ในเรือนจำเพื่อไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม อย่างไรก็ตาม การทำงานราชทัณฑ์ในปัจจุบันไม่เพียงแต่ควบคุมอยู่ในกำแพงเรือนจำ แต่ยังส่งต่อไปยังสังคมเมื่อพ้นโทษ ซึ่งรัฐบาลปัจจุบันตระหนักถึงปัญหาสำคัญของการสร้างความเชื่อมั่นและลดปัญหาอาชญากรรมจากการกระทำผิดซ้ำ โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบ เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559 เรื่อง มาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแลช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน ซึ่งมีหลายหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมที่เกี่ยวข้องให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุดในการคืนคนดีสู่สังคม และให้เกิดการยอมรับกลุ่มผู้พ้นโทษกลับเข้าสู่ชุมชนในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของสังคม

ทั้งนี้ ในข้อเท็จจริง ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ชีวิตตลอดชีวิตอยู่ในที่คุมขัง หากแต่วันหนึ่งในอนาคตเขาต้องกลับไปใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมหลังพ้นโทษ ช่วงเวลาที่อยู่ในการควบคุมดูแลของแต่ละหน่วยงานที่รับผิดชอบจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของผู้ต้องขังเหล่านี้ให้เป็นคนดี และมีคุณค่าต่อสังคม โดยไม่กลับไปสร้างความเดือดร้อนให้กับผู้อื่นและกลับไปกระทำผิดซ้ำ หากแต่การทำงานมีข้อจำกัดหลายประการทางออกของปัญหาคือ การกำหนดแนวทางการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยร่วมกัน เพื่อดึงจุดแข็งและความโดดเด่นในแต่ละหน่วยงาน เพื่อให้เกิดประโยชน์ร่วมกัน

ปัจจุบันกรมราชทัณฑ์ มีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (กรมราชทัณฑ์, 2559) ดังนี้

1. การรับตัวผู้ต้องขัง เป็นกระบวนการแรกเมื่อผู้ต้องขังได้เข้าสู่เรือนจำ

โดยมีการจัดทำทะเบียนประวัติผู้ต้องขัง การจัดการทรัพย์สินของผู้ต้องขัง การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง การประเมินจิตใจผู้ต้องขัง ทั้งนี้โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

1.1 ตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับผู้ต้องขังโดยละเอียด เพื่อยืนยันเป็นลายลักษณ์อักษรระบุตัวผู้ต้องขัง

1.2 ตรวจสอบตัวบุคคลของผู้ต้องขัง (Identifying) เป็นการบ่งชี้ตัวผู้ต้องขังแต่ละรายเพื่อให้เป็นที่แน่ชัดว่าผู้ต้องขังที่รับไว้ควบคุมนั้น มีตัวอยู่จริง

1.3 การตรวจค้นสิ่งของที่ติดตัวผู้ต้องขัง เพื่อไม่ให้มีสิ่งผิดกฎหมาย หรือสิ่งของต้องห้ามซุกซ่อนเข้าไปในเรือนจำ

1.4 การประเมินสุขภาพกาย/สุขภาพจิต (Medical/Mental Health Assessment) เพื่อเป็นการคัดกรอง การแยกขัง การควบคุม ตลอดจนการป้องกันการแพร่ระบาดของโรคในเรือนจำ

1.5 จัดทำทะเบียนประวัติ (Prisoner's record) เป็นการจดบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับตัวผู้ต้องขัง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานนำไปสู่การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีประสิทธิภาพ

1.6 การแยกขังและการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเบื้องต้น (Segregation and Classification Prisoners) เพื่อประโยชน์ในด้านการควบคุม การป้องกันการถ่ายทอดพฤติกรรมหรือเลียนแบบตัวอย่างที่ไม่ดีระหว่างผู้ต้องขังด้วยกัน เพื่อช่วยให้การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง ทำได้สอดคล้องตรงตามความต้องการของผู้ต้องขังแต่ละราย

2. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Prisoner Classification) เป็นกระบวนการในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล (Case Management) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ถึงประวัติภูมิหลัง บุคลิกลักษณะและสภาพทั่วไปของผู้ต้องขัง รวมทั้งประวัติความเป็นมา สาเหตุการกระทำผิด พฤติการณ์ กระทำผิด เพื่อให้สามารถกำหนดแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามสภาพของผู้ต้องขังแต่ละคน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานที่สำคัญ คือ

2.1 ศึกษา รวบรวม ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของผู้ต้องขัง (Collection)

2.2 วางแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังตามความเหมาะสมของผู้ต้องขังแต่ละคน (Sentence Plan)

2.3 นำแผนการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังแต่ละรายที่กำหนดไปปฏิบัติ (Implementation)

2.4 ติดตามผลการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง (Monitoring)

2.5 จำแนกลักษณะผู้ต้องขังซ้ำ (Reclassification)

2.6 วางแผนหรือโครงการเตรียมปล่อยผู้ต้องขัง (Pre – release Classification)

3. การจัดทำแผนการต้องโทษ (Sentence Plan) เป็นแผนการต้องโทษโดยมีหลักการที่ว่า “ผู้กระทำผิดสามารถแก้ไขได้ (Positivism)” ถือเป็นเครื่องมือสำคัญของงานราชทัณฑ์ ทำให้ทราบถึงตัวตนที่แท้จริงของผู้ต้องขัง รวมถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เหมาะสมกับตัวตนที่แท้จริงของผู้ต้องขัง ตลอดระยะเวลาการต้องโทษ ทั้งนี้ต้องสอดคล้องกับผลการประเมินปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำผิด เป้าหมายสุดท้ายของการทำแผนการต้องโทษ คือ ลดความเสี่ยงในการกระทำความผิดซ้ำ สนับสนุนให้เกิดการดำเนินชีวิตที่ดีขึ้นภายหลังการปล่อยตัว

วัตถุประสงค์

3.1 เพื่อวางแผนบำบัดแก้ไขให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละคน

3.2 เพื่อให้ผู้ต้องขังมีการพัฒนาศักยภาพเพื่อกลับตนเป็นคนดี

3.3 เป็นเครื่องมือของเรือนจำในการประเมินผู้ต้องขังเพื่อการเลื่อนชั้น การพักการลงโทษ และการลดวันต้องโทษ

3.4 เพื่อประโยชน์ในการควบคุมผู้ต้องขังให้อยู่ในระเบียบวินัย

3.5 ป้องกันสังคมจากอาชญากรรมจากการกระทำผิดซ้ำ

3.6 เพื่อสร้างการยอมรับให้สังคมในการคืนคนดีสู่สังคมของกรมราชทัณฑ์

การจัดทำแผนการต้องโทษ (Sentence Plan) มี 5 ขั้นตอนสำคัญ คือ

1. การประเมิน (Assessment) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาสาเหตุในการกระทำผิดโดยใช้เครื่องมือต่างๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสังเกต แบบประเมินพฤติกรรม ฯลฯ ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่สามารถนำข้อมูลจากแบบจำแนก (จน.1) มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

2. การวางแผนการต้องโทษ (Sentence Plan) โดยจะใช้ผลจากการประเมินในข้อ 1 นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อวางแผนบำบัดโดยพิจารณาจากโปรแกรมที่เรือนจำดำเนินการอยู่และนำเข้าคณะกรรมการจำแนกเพื่อจัดให้เข้าอบรมตามโปรแกรมต่างๆ ซึ่งเรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่งจะมีโปรแกรมหลักและโปรแกรมเฉพาะที่แตกต่าง กันไป

3. การปฏิบัติตามแผน (Implement) ที่กำหนด โดยพิจารณาจากระยะเวลาในการต้องโทษของผู้ต้องขังประกอบด้วย

4. การติดตามผลทบทวนแผนเป็นระยะ (จำแนกซ้ำทุก 6 เดือน) เพื่อดูว่าผู้ต้องขังมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นหรือไม่ หากมีการพัฒนา ก็สามารถให้ประโยชน์ต่างๆ เช่น การเลื่อนชั้น การพักโทษ ฯลฯ มีการเข้าอบรมตามแผนบำบัดหรือไม่ ควรมีการปรับเปลี่ยนแผนบำบัดอย่างไรหรือไม่ เหตุที่ต้องมีการติดตามผลเพราะพฤติกรรมผู้ต้องขังมีการปรับเปลี่ยนได้ตลอดเวลาตามสภาพแวดล้อม

4. การปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง จะแบ่งเป็น 2 มิติ

4.1 มิติที่ 1 ด้านการควบคุม

ก. เรือนจำความมั่นคงสูงสุด (ควบคุมผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรม)

ข. เรือนจำความมั่นคงสูง (ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษสูงกว่า 15 ปี)

ค. เรือนจำความมั่นคงปานกลาง (ควบคุมผู้ต้องขังที่มีกำหนดโทษไม่เกิน 15 ปี)

ภารกิจ

1. การจัดระเบียบเรือนจำ

2. นโยบาย 5 ก้าวอย่าง

3. การจัดระบบเสริมความมั่นคง

4. ความเข้มงวดในการปฏิบัติตามมาตรการต่างๆ

5. จัดการดูแลผู้ต้องขังเป็นกลุ่มๆ กำหนดกลุ่มผู้ต้องขังที่อยู่ในความรับผิดชอบ

ของเจ้าหน้าที่แต่ละคน

6. เจ้าหน้าที่ทุกคนมีการทำบันทึกเหตุการณ์สำคัญเฉพาะหน้า เช่น พฤติกรรมผู้ต้องขังหรือเหตุการณ์ร้ายต่างๆ

7. ส่งข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ส่วนต่างๆ ที่สัมผัสใกล้ชิดผู้ต้องขังให้เจ้าหน้าที่จำแนกรวบรวมเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตัดสินใจการวางแผน (Sentence plan)

4.2 มิติที่ 2 ด้านการแก้ไข

ก. เรือนจำความมั่นคงสูงสุด (กลุ่มผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขด้านระเบียบวินัยพัฒนาจิตใจ ปรับทัศนคติ)

ข. เรือนจำความมั่นคงสูง (กลุ่มผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องแก้ไขด้านระเบียบวินัย พัฒนาจิตใจ ปรับทัศนคติ เพิ่มความรู้ ทักษะวิชาชีพ)

ค. เรือนจำความมั่นคงปานกลาง (กลุ่มผู้ต้องขังที่มีความจำเป็นต้องแก้ไข
ด้านระเบียบวินัย พัฒนาจิตใจ ปรับทัศนคติ เพิ่มความรู้ ทักษะวิชาชีพ การเพิ่มทักษะเฉพาะทาง)

ภารกิจด้านการปฏิบัติ

1. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง/ติดตาม/จำแนกซ้ำอย่างต่อเนื่อง
2. ปรับ Sentence plan ให้เหมาะสม
3. การเลื่อน/รักษา/ลดชั้นผู้ต้องขัง
4. การพักการลงโทษ/อภัยโทษ
5. การลดวันต้องโทษ
6. กองนอก/งานสาธารณณะ
7. วินัยผู้ต้องขัง

ภารกิจด้านการแก้ไข (ดำเนินงานตามแผน Sentence plan)

1. การพัฒนาจิตใจ
2. การปรับทัศนคติ
3. การเพิ่มทักษะ (ความรู้ + วิชาชีพ)
4. การเพิ่มทักษะ (ความรู้ + วิชาชีพ) เฉพาะทางในเรือนจำความมั่นคงปานกลาง
5. การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและติดตามผู้พ้นโทษ ขั้นตอนสำคัญที่จะช่วยพัฒนาศักยภาพของผู้ต้องขังให้พร้อมกับความต้องการของสังคม โดยจะเป็นการพัฒนาศักยภาพและสภาพของผู้ต้องขังในทุกมิติ ทั้งในด้านสุขภาพ จิตใจ และความพร้อมในด้านการศึกษาและวิชาชีพ ส่วนการติดตามผู้พ้นโทษโดยเป็นกระบวนการติดตามดูแลให้ความช่วยเหลือหลังปล่อยในระยะ 1 ปี เพื่อให้เขาเหล่านั้นสามารถปรับตัวอยู่กับสังคมชุมชนได้อย่างปกติ ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำอีก เป็นเรื่องสำคัญ ดังนั้น กรมราชทัณฑ์จึงได้ประสานความร่วมมือภาคสังคม เช่น กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมการปกครอง กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมคุมประพฤติ รวมถึงบริษัทห้างร้านหรือเอกชน เข้ามาร่วมในการดูแลติดตามให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือในด้านต่างๆ เช่น การจัดหางาน การแนะนำแหล่งงาน อย่างไรก็ตามสังคมยังมองว่าผู้ต้องขังที่ถูกปล่อยตัวยังไม่เป็นคนดีของสังคมตามเป้าประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ที่กำหนด สังคมได้ตีตรา (Stigma) พวกเขาเพราะความไม่ไว้วางใจ ไม่มีความเชื่อมั่นในการแก้ไข จึงมักจะไม่ให้โอกาสคนเหล่านี้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ดังนั้น การจะพัฒนาคนกลุ่มนี้จึงเป็นเรื่องยาก จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือกับทุกภาคส่วนและพัฒนากลไกการสร้างการยอมรับของสังคมชุมชน

การปลดปล่อย และการเตรียมความพร้อมกลับสู่สังคมของผู้ต้องขังหลังการพ้นโทษ
(นิตา ศิลารัตน์, 2556 : 315-316)

การเตรียมการปลดปล่อย (Pre-release) หรือการช่วยเหลือผู้ต้องขังที่จะได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำ ให้สามารถปรับตัวให้กลับสู่ครอบครัว สังคม และมีชีวิตปกติ ตลอดจนมีอาชีพสุจริตที่สามารถเลี้ยงครอบครัวและตนเองได้ ถือเป็น การป้องกันสังคมจากอาชญากรรมได้อีกวิธีหนึ่ง แต่จากสภาพแวดล้อมในเรือนจำที่แตกต่างจากสังคมภายนอก การที่ผู้กระทำความผิดต้องใช้ชีวิตอยู่ในเรือนจำนานๆ ทำให้ต้องประสบปัญหาในการปรับสภาพชีวิตเพื่อกลับสู่ชีวิตปกติในสังคม ดังนั้น

เรือนจำและทัณฑสถานจึงต้องมีการเตรียมการปลดปล่อย เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความพร้อมที่จะออกไปดำเนินชีวิตในสังคมภายนอกอย่างมีประสิทธิภาพ

การดำเนินงานโครงการคืนคนดีสู่สังคม (เสาวคนธ์ เจษฎารักษ์, 2552 : 27-33)

กระทรวงยุติธรรม ได้จัดทำโครงการคืนคนดีสู่สังคม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อจ้างงานผู้ต้องหาตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ผู้ต้องขัง ผู้ถูกคุมความประพฤติ และเยาวชนที่รับการฝึกอบรม เข้าทำงานในหน่วยงานของรัฐในสังกัดกระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานภาคเอกชน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวมีรายได้ประจำระดับหนึ่ง ที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี มีความภาคภูมิใจเห็นคุณค่าของตนเองและไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งปรับเปลี่ยนทัศนคติของสังคมให้ยอมรับ โครงการคืนคนดีสู่สังคมเป็นโครงการที่จัดทำขึ้นเพื่อให้โอกาสผู้พ้นโทษที่เคยดำเนินชีวิตผิดพลาด และพร้อมที่จะกลับตัวเป็นคนดีของสังคม เนื่องจากปัจจุบันสังคมยังมีทัศนคติต่อบุคคลเหล่านี้ในเชิงลบ ทำให้ผู้พ้นโทษประสบปัญหาต่างๆ เช่น การว่างงานทำให้ไม่มีรายได้ที่จะสามารถดูแลตนเองและครอบครัวได้ บางคนคิดกลับไปกระทำผิดซ้ำกลายเป็นปัญหาของสังคมต่อไป

กระบวนการทางด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ประกอบด้วยกระบวนการต่างๆ ดังนี้

1. การจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเพื่อการควบคุมและพัฒนาผู้ต้องขังตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์ เฉพาะราย
2. การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขังตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์กลุ่ม
3. การบูรณาการภาคสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังและการสงเคราะห์หลังปล่อยตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์ชุมชน
4. การให้การดูแลด้านสวัสดิการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังตามกระบวนการสังคมสงเคราะห์เฉพาะราย

อย่างไรก็ตาม ผู้ต้องขังก็คือบุคคลของสังคม ที่กระทำความผิดและต้องเข้ามาอยู่ภายใต้การดูแลของกรมราชทัณฑ์ และเมื่อถึงเวลาที่เหมาะสมผู้ต้องขังจะต้องกลับเข้าสู่สังคมและเป็นคนดีของสังคม ในการคืนบุคคลให้กับสังคม กรมราชทัณฑ์มีวิธีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในกระบวนการปล่อยตัวมี 4 แบบ คือ

1. กรณีผู้ต้องขังเสียชีวิต
2. กรณีผู้ต้องขังถูกประหารชีวิต
3. กรณีปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข ด้วยวิธีการพักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษจำคุก
4. กรณีปล่อยตัวแบบไม่มีเงื่อนไขเป็นการปล่อยตัวพ้นโทษตามคำพิพากษาของศาล

การปล่อยตัวในแบบที่ (3) และแบบที่ (4) เป็นการปล่อยตัวกรณีผู้ต้องขังยังมีชีวิต มีวิธีการปฏิบัติ ดังนี้

1. การปล่อยตัวแบบที่ (3) การปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข กรมราชทัณฑ์มีแนวทางปฏิบัติกรณีการปล่อยตัวผู้ต้องขังแบบมีเงื่อนไขด้วยวิธีการพักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษจำคุก ถือว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวมีสภาพเป็นผู้ต้องขัง แต่ได้รับโอกาสให้ออกไปอยู่ร่วมกับสังคมภายนอก ก่อนครบกำหนดโทษ การปฏิบัติกรณีผู้ต้องขังได้รับการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข กำหนดให้ดำเนินการ

ส่งต่อผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวให้กับสำนักงานคุมประพฤติในพื้นที่ที่ผู้ต้องขังจะไปมีภูมิลำเนา เพื่อสำนักคุมประพฤติในฐานะหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับช่วงต่อดูแลติดตามสอดส่องผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวให้ปฏิบัติตนภายใต้เงื่อนไขการคุมประพฤติ หากผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว กระทำผิดเงื่อนไขคุมประพฤติข้อใดข้อหนึ่งอาจจะถูกจับตัวส่งเข้าคุมขังในเรือนจำตามกำหนดโทษที่ยังเหลืออยู่โดยไม่ต้องมีหมายจับ และในทางกลับกันเมื่อครบกำหนดโทษตามคำพิพากษาของศาล จะได้รับใบรับรองการพ้นโทษหรือที่เรียกว่าใบบริสุทธิ์

2. การปล่อยตัวแบบที่ (4) การปล่อยตัวแบบไม่มีเงื่อนไข เป็นการปล่อยตัวพ้นโทษตามคำพิพากษาของศาลผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวจะได้รับใบรับรองการพ้นโทษผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวทั้งแบบมีเงื่อนไขและแบบไม่มีเงื่อนไข เมื่อได้รับใบรับรองการ พ้นโทษ ถือว่าเป็นประชาชนทั่วไป ซึ่งถือว่าเป็นการสิ้นสุดบทบาทหน้าที่ของกรมราชทัณฑ์ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย

อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติภารกิจของกรมราชทัณฑ์ ในปัจจุบันมี 2 บทบาท คือ บทบาทในการควบคุมผู้ต้องขังเป็นไปตามคำพิพากษาของศาลหรือคำสั่งของผู้มีอำนาจ แต่ในขณะเดียวกัน กรมราชทัณฑ์มีบทบาทในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคนคนดีสู่สังคม

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ

1. นโยบายกรมราชทัณฑ์ในอดีต

1.1 แนวคิดงานราชทัณฑ์ตำบล

แนวคิดเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบล เริ่มต้นจากกระทรวงยุติธรรมมีนโยบายให้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมโดยบูรณาการการทำงานร่วมกันทั้งระหว่าง ภาครัฐราชการ ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยกรมราชทัณฑ์ริเริ่มนำหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนางานสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำ เป็นการสร้างพันธมิตรราชทัณฑ์และยังเป็นการพัฒนางานยุติธรรมชุมชน

การได้นำองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นให้เข้ามาร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นพันธกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ เป็นการพัฒนางานด้านสังคมสงเคราะห์ในเรือนจำให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เนื่องจากผู้ที่พ้นโทษออกไปแล้วต้องกลับไปใช้ชีวิตในภูมิลำเนาเดิม ในชุมชนเดิม การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ยังสามารถทำให้คนในชุมชน และครอบครัวของผู้ต้องขังเองให้การยอมรับและเข้าใจในตัวผู้ต้องขัง ทำให้ผู้พ้นโทษไม่เกิดปัญหาหรือกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก สามารถคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคมได้อย่างยั่งยืน จึงได้นำร่องประสานความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์ กับองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งในส่วนของผู้ต้องขัง ครอบครัว และชุมชน การทำงานสาธารณะ การสงเคราะห์ผู้ต้องขัง และครอบครัวในระหว่างต้องโทษและภายหลังปล่อยตัว การเฝ้าติดตามผู้ต้องขังหลบหนี และการประสานฉันทะหว่างเหยื่อกับผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวแล้วกลับไปพักอาศัยในท้องที่เดียวกับเหยื่อ เป็นต้น โดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือ การแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองดี ได้รับการยอมรับจากครอบครัวและชุมชน รวมทั้งมีความสามารถในการทำมาหาเลี้ยงชีพโดยไม่หวนไปกระทำผิดซ้ำอีก

กรมราชทัณฑ์ได้มีการจัดทำเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบล ในการประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดและตำบลในท้องที่ตามนโยบายของกรมราชทัณฑ์ โดยเรือนจำพิเศษพิศุขได้เป็นเรือนจำนำร่องในการจัดทำบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ระหว่างเรือนจำพิเศษพิศุขกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2549 ตลอดจนได้ดำเนินการอีกหลายแห่ง

1.2 วัตถุประสงค์เครือข่ายราชทัณฑ์ตำบลในขณะนั้น มี 3 ประการ คือ

1.2.1 เพื่อให้การดำเนินงานของเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบลกระจายทั่วทั้งประเทศ

1.2.2 เพื่อให้งานเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน สามารถวัดผล

การดำเนินงานได้

1.2.3 เพื่อให้ภาคสังคม ภาคประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนินงาน

ของกรมราชทัณฑ์

2. นโยบายกระทรวงยุติธรรมและกรมราชทัณฑ์ที่เกี่ยวข้องในปัจจุบัน

2.1 นโยบายรัฐบาล

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ เรื่อง มาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559 ดังนี้

2.1.1 เห็นชอบมาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน ซึ่งเป็นแนวทางการบูรณาการความร่วมมือในการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชน ในภารกิจคืนคนดีสู่สังคมในกลุ่มผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ถูกคุมขังความประพฤติที่ศาลสังคมความประพฤติผู้เข้ารับการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดติดตามพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ.ศ. 2545 ผู้ได้รับการพักการลงโทษและลดวันต้องโทษจำคุก รวมถึงผู้พ้นภาวะในการรายงานตัว พ้นการคุมความประพฤติผ่านการฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด พ้นโทษจำคุกและผู้ได้รับพระราชทานอภัยโทษปล่อยตัวโดยไม่มีเงื่อนไขในการรายงานตัว ประกอบด้วย 3 มาตรการ ได้แก่ 1. มาตรการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติดและแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด 2. มาตรการการดูแลช่วยเหลือ สร้างงานสร้างอาชีพ และ 3. มาตรการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดูแล แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด รวมทั้งกลไกในการขับเคลื่อนมาตรการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน และการจัดทำแผนงบประมาณเชิงบูรณาการตามยุทธศาสตร์ของแผนแม่บทการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ และให้หน่วยงานภาครัฐถือปฏิบัติ

2.1.2 ให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติรับไปดำเนินการในส่วนที่เกี่ยวข้อง

2.1.3 ให้ความสำคัญของกระทรวงสาธารณสุขและคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติเกี่ยวกับการมีคณะทำงานในการพิจารณาาระบบหลักเกณฑ์ เงื่อนไขต่าง ๆ ในการดำเนินงานตามมาตรการดังกล่าว รวมทั้งงบประมาณอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม และการเพิ่มข้อความในมาตรการ “ข้อ 4 กำหนดให้โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือศูนย์บริการสาธารณสุข กรุงเทพมหานครมีส่วนร่วมดูแลช่วยเหลือผู้กระทำผิดทุกกลุ่มที่มีปัญหาสุขภาพ” และการมอบหมายให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติเป็นกลไกหลักในการผลักดันการดำเนินงาน

การติดตามประเมินผล และการจัดทำแผนงบประมาณบูรณาการ รวมทั้งประเด็นเรื่องการเพิ่มผู้แทน กรมคุมประพฤติเป็นกรรมการและเลขานุการร่วมในคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรม แห่งชาติ หากมีการเพิ่มผู้แทนกรมคุมประพฤติเป็นเลขานุการร่วมเพียงหน่วยงานเดียวจะเกิดข้อ คำถามจากหน่วยงานอื่นที่อยู่ในกลุ่มภารกิจด้านการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนเช่นเดียวกันได้ ไปพิจารณาดำเนินการด้วย

2.1.4 ให้กระทรวงยุติธรรมร่วมกับกระทรวงมหาดไทยไปพิจารณาเกี่ยวกับการบูรณาการการทำงานระดับหน่วยงาน เพื่อให้การขับเคลื่อนมาตรการในเรื่องนี้เกิดผลสัมฤทธิ์ อย่างแท้จริง

2.2 นโยบายกระทรวงยุติธรรม

นโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม (พลอากาศเอก ประจิน จั่นตอง) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2561-2562

“5 จำเป็นต่อเนื่อง อำนวยความยุติธรรม ลดความเหลื่อมล้ำ ขจัดความทุกข์ยาก สร้างประชาสามัคคี ส่งเสริมคนดีสู่สังคม”

วิสัยทัศน์ : หลักประกันความยุติธรรมตามมาตรฐานสากล

พันธกิจ :

1. พัฒนาระบบการให้บริการประชาชนเพื่อให้เข้าถึงความยุติธรรมอย่างเท่าเทียมกัน
2. พัฒนาระบบงานยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามหลักสากล
3. พัฒนาประสิทธิภาพการบริหารความยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายให้มีธรรมาภิบาล
4. พัฒนาระบบป้องกันอาชญากรรมเพื่อสร้างความปลอดภัยในสังคม

2.3 นโยบายเร่งด่วนที่เกี่ยวข้อง

ยกระดับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยมุ่งเน้นการฝึกอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน และมีกระบวนการส่งต่อผู้ที่ผ่านการฝึกอาชีพภายหลังพ้นโทษ ให้มีงานทำตรงตามทักษะที่ได้รับการพัฒนาวิชาชีพ โดยให้บูรณาการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ทั้งในการฝึกอาชีพและกระบวนการส่งต่อการทำงาน เพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

2.4 นโยบายเฉพาะ

สร้างความปลอดภัยและความสงบสุขในสังคม (กลุ่มภารกิจด้านพัฒนาพฤตินิสัย)

มุ่งเน้นการลดการกระทำผิดซ้ำ และพัฒนาให้ผู้ผ่านการแก้ไข ฟื้นฟู ศึกษามีงานทำ มีรายได้ พึ่งตนเองได้และกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ภายหลังพ้นโทษ ให้สังคมเชื่อมั่นการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด จึงกำหนดนโยบายสร้างความปลอดภัยและความสงบสุขในสังคม 3 ข้อ ดังนี้

2.4.1 ป้องกันอาชญากรรม โดยการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้กับประชาชน โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนในวัยเรียนไม่ให้กระทำความผิดทางอาญา โดยสนับสนุนหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานศึกษาในการป้องกันปัญหาพฤติกรรมและการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน

2.4.2 แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด มุ่งเน้นอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยให้บูรณาการการฝึกอาชีพร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

2.4.3 พัฒนาระบบติดตามและส่งเสริมงานทำภายหลังพ้นโทษ มุ่งเน้นการส่งต่อเด็กและเยาวชน ผู้ต้องขัง ผู้พ้นการคุมความประพฤติ ให้สามารถประกอบอาชีพได้ตามทักษะที่ได้รับการพัฒนา รวมถึงการติดตามช่วยเหลือ ให้คำปรึกษาแก่กลุ่มบุคคลเหล่านี้ทั้งด้านการทำงาน ครอบครัว ที่อยู่อาศัย โดยร่วมมือกับภาคเอกชน และภาคีเครือข่ายต่างๆ เพื่อให้ผู้กระทำผิดกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข

2.3 นโยบายกรมราชทัณฑ์

นโยบายเน้นหนักของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ (พ.ต.อ.ณรงค์ เศรษฐทินันท์) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561

ทุกวันนี้สังคมเคลือบแคลงสงสัยในการปฏิบัติงานของกรมราชทัณฑ์ เรือนจำส่วนใหญ่มีสภาพเก่าและทรุดโทรมเนื่องจากมีอายุการใช้งานมานาน มีลักษณะเป็นเรือนจำให้ต้องควบคุมผู้ต้องขังแบบรวม โครงสร้างอาคารต่างจากมาตรฐานสากล ประกอบกับจำนวนผู้ต้องขังที่มีมาก ทำให้อัตราส่วนของเจ้าหน้าที่ต่อการควบคุมผู้ต้องขังไม่เป็นไปตามมาตรฐานสากล ทำให้เป็นงานที่ทำหายน้อยอย่างมา

จากสถิติพบว่าผู้ต้องขังพยายามหลบหนีแหกหักอยู่ในหลักสิบคนเท่านั้น ซึ่งยังไม่ถึงหลักร้อยคน ขอให้รักษาไว้ และพยายามให้ลดลงไปในที่สุด ทั้งนี้ขอให้ตรวจสอบเพิ่มเติมว่าเป็นตัวเลขที่เชื่อถือได้หรือไม่ เพราะอาจมีบางกรณีที่ผู้ต้องขังหลบหนีและสามารถจับกุมได้ในทันที ทำให้ไม่มีการรายงานเข้ามา ที่กรมราชทัณฑ์ จึงขอให้เจ้าหน้าที่กรมราชทัณฑ์บริหารงานตามความเป็นจริง เพื่อให้สามารถแก้ปัญหาได้ตรงจุด และจะได้รู้ถึงจุดบกพร่อง เช่น ความมั่นคงแข็งแรงของอาคารสถานที่ ประสิทธิภาพการควบคุม ความเคร่งครัดรอบคอบของเจ้าหน้าที่ เป็นต้น

อีกทั้งสถานการณ์ปัจจุบันมีผู้ต้องขังที่พ้นโทษและกลับไปกระทำความผิดซ้ำเป็นจำนวนมากที่ผ่านมาราชทัณฑ์มีนโยบายคืนคนดีสู่สังคม แต่จากสถานการณ์กลับกลายเป็นว่าคืนคนเดิมสู่สังคม ดังนั้น การกระทำผิดซ้ำเป็นปัญหาหลักและปัญหาสำคัญที่ต้องให้ความสำคัญ ทั้งการสร้างงานสร้างอาชีพให้กับผู้ต้องขัง ให้สอดคล้องกับการดูแลความปลอดภัยให้สังคม ไม่ควรเน้นผลึกผู้ต้องขังออกสู่สังคมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องให้สำนึกผิดเมื่อได้รับโทษและเกรงกลัวต่อบาปด้วย

ปัญหาสำคัญของงานราชทัณฑ์ คือ กระบวนการทางอาญาของไทยเน้นไปที่การบังคับโทษ ซึ่งมีโทษจำคุกมากเกินไป ส่งผลให้ผู้ต้องขังล้นเรือนจำ ทำให้ผลของการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขังไม่เต็มประสิทธิภาพ เมื่อแก้ไขฟื้นฟูเยียวยาไม่ได้ผล ทำให้สภาพภายในเรือนจำมีลักษณะเสมือนหนึ่งเป็นเรือนเพาะชำ อาชญากร ที่ผ่านมาราชทัณฑ์ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเหตุใดผู้ต้องขังหลายรายที่มีโทษสูงถึงประหารชีวิตแต่กลับถูกคุมขังจริงเพียง 10 กว่าปี เรื่องดังกล่าวจึงเป็นโจทย์ที่ต้องคิดพิจารณาแก้ไข

อธิบดีกรมราชทัณฑ์ ได้มอบนโยบายการดำเนินงานที่สำคัญ โดยยึดหลัก 3 ส. 7 ก. ดังนี้

3 ส. ได้แก่ สะอาด สุจริต และเสมอภาค

1. สะอาด เรือนจำต้องมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย ปราศจากยาเสพติดโทรศัพท์มือถือ และสิ่งของต้องห้ามในเรือนจำ

2. สุจริต เน้นย้ำในเรื่องของความสุจริต บนพื้นฐานของสิ่งที่ยึดถือและไม่ปฏิบัติโดยเด็ดขาด ได้แก่

2.1 ไม่ซื้อขายตำแหน่ง ในการบริหารงานบุคคล จะใช้ระบบคุณธรรม (Merit system) โดยการพิจารณาความดีความชอบ การเลื่อนตำแหน่ง จะพิจารณาจากความรู้ความสามารถ ผลงาน ความประพฤติ และหลักอาวุโส

2.2 ไม่ทำธุรกิจ การจัดซื้อจัดจ้าง การขายของกับหน่วยงาน ให้ยึดถือการปฏิบัติงานตามระเบียบของทางราชการอย่างเต็มที่

2.3 ไม่เบียดเบียนผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่เรียกรับเงิน ขอให้ผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถาน ปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่เรือนจำและทัณฑสถานที่รับผิดชอบ เพื่อให้ “งานได้ผล คนเป็นสุข” “งานได้ผล” คือ ไม่มีการแหกหักหลบหนี เรือนจำสะอาดภายใต้นโยบาย 5 ก้าว่าง “คน” คือ ผู้ใต้บังคับบัญชามีความสุขสบาย ได้พักผ่อนพอสมควร คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังพอใช้ได้

2.4 ไม่ทรยศต่อวิชาชีพ ไม่ให้ผู้ต้องขังมีอิทธิพลต่อการทำงาน การได้มาซึ่งประโยชน์ของผู้ต้องขังหรือการย้ายเรือนจำต้องเป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ โดยใช้หลักนิติศาสตร์เป็นหลักส่วนการใช้หลักทางด้านรัฐศาสตร์จะต้องปรึกษาหารือกันตามสมควรกับสถานการณ์และเหตุผลตามความจำเป็น

3. เสมอภาค ขอให้ปฏิบัติต่อผู้ต้องขังทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน และยึดมั่นในกฎระเบียบและกฎหมาย

7 ก. ได้แก่ กักขัง แก้ไข กฎหมาย การวางกรอบ กลั่นกรอง กำลั้งใจและกลับตัว

1. กักขัง ภารกิจหลักของกรมราชทัณฑ์ คือ การควบคุม กักขัง ผู้กระทำความผิดตามกฎหมาย มิให้หลบหนี เพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์การแหกหักหลบหนี ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถานจะต้องอยู่ในพื้นที่เพื่อป้องกันไม่ให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้น รวมทั้งการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ ในพื้นที่เพื่อขอรับความช่วยเหลือ และหากมีเหตุการณ์ที่สำคัญหรือร้ายแรงเกิดขึ้น ต้องรายงานให้อธิบดีกรมราชทัณฑ์ทราบก่อน ผู้บัญชาการเรือนจำหรือผู้อำนวยการทัณฑสถานจะต้องรู้ 3 อย่าง ได้แก่ รู้คน รู้พื้นที่ และรู้สถานการณ์

2. แก้ไข กรมราชทัณฑ์จะยึดตามแนวทางนโยบาย 5 ก้าว่างแห่งการเปลี่ยนแปลงกรมราชทัณฑ์ ของ พล.อ. ไพบูลย์ คุ้มฉายา อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ตามกฎและกติกาดเดิม ที่มีกฎเหล็กเรื่องการห้ามมียาเสพติด โทรศัพท์มือถือ และสิ่งของต้องห้ามต่างๆ การจัดระเบียบเรือนจำ ฝึกวินัยและสมาธิให้แก่ผู้ต้องขังรวมทั้งการสร้างการยอมรับของสังคมเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษ

3. กฎหมาย ยึดหลักกฎหมาย รวมทั้งการควบคุมให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล ได้แก่ ข้อกำหนด ขั้นตอนขององค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง หรือ “ข้อกำหนดแมนเดลา” (Mandela Rules) และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำหรือ “ข้อกำหนดกรุงเทพ” (Bangkok Rules)

4. การวางกรอบ วางกรอบการแก้ไขปัญหาโดยจำกัดพื้นที่สีเทา (grey area) ให้น้อยที่สุด และอยู่ในความเห็นชอบของผู้บังคับบัญชา

5. กลั่นกรอง วิเคราะห์และจัดวางระบบการจำแนก การจัดชั้น การพักการลงโทษและลดวันต้องโทษของผู้ต้องขัง จากปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เพศ อายุ อาชีพ ความรู้ รายได้ กับสิทธิประโยชน์ที่ผู้ต้องขัง จะได้รับเพื่อประเมินความเสี่ยงที่จะไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำหรือสร้างความเดือดร้อนของสังคม

6. กำลังใจ ใช้หลักเมตตาธรรม สิทธิประโยชน์ผู้ต้องขังต้องได้รับการดูแลด้วยความเป็นธรรมและเป็นไปตามระเบียบกรมราชทัณฑ์ และขอให้เรือนจำ/ทัณฑสถานทุกแห่ง ดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ ของพระบรมวงศานุวงศ์ของทุกพระองค์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การถวายงานประสพผลสำเร็จอย่างดีที่สุด

7. กลับตัว ผู้ต้องขังที่ได้รับการแก้ไขและพัฒนาพฤติกรรมเสีย จะสามารถกลับตนเป็นคนดี อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างเป็นสุข โดยไม่กระทำผิดซ้ำ

2.4 แนวทางการดำเนินงานศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำในระดับเรือนจำ/ทัณฑสถาน

2.4.1 การกำหนดบทบาท หน้าที่ ภารกิจของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE : Center for Assistance to Reintegration and Employment) ให้ชัดเจนในการเป็นหน่วยงานที่ให้บริการกับผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษ และญาติ ในการให้ความช่วยเหลือด้านการมีงานทำกับผู้ใช้บริการ เป็นหลัก เช่น การติดต่อกับบริษัท ห้างร้าน ที่ยินดีรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน การหาตำแหน่งงานว่างที่เหมาะสม เพื่อรองรับผู้ต้องขังที่พ้นโทษ การให้คำแนะนำ การประสานงานให้ความช่วยเหลือในการขอรับทุนประกอบอาชีพจากแหล่งทุนต่างๆ และการให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ ให้กับผู้รับบริการตามความเหมาะสม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1.1 ประชาสัมพันธ์วัตถุประสงค์การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำให้กับผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษทราบ เพื่อขอรับการประสานงานช่วยเหลือได้

2.4.1.2 ให้ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำดำเนินการเชิงรุก โดยประสานงานกับส่วน/ฝ่ายต่างๆ ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อจัดทำข้อมูลผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษ ในช่วงระยะเวลาก่อนปล่อยตัว 1 ปี หรือในช่วงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ทั้งผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวพักการลงโทษ และลดวันต้องโทษจำคุก และผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวตามกำหนดโทษ เพื่อวางแผนและประสานหน่วยงาน บริษัท ห้างร้าน หรือสถานประกอบการที่ยินดีรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน หรือการนำบริษัท ห้างร้าน หรือสถานประกอบการเข้ามาเสริมการฝึกทักษะอาชีพที่จำเป็นต้องได้รับการฝึกฝนขณะอยู่ในเรือนจำเพื่อเตรียมพร้อมในการออกไปประกอบอาชีพ หรือวางแผนและประสานการให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ

2.4.1.3 ติดต่อประสานงานและจัดทำข้อมูลทำเนียบหน่วยงานเครือข่าย ด้านการทำงานการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือในด้านต่างๆ ตามสภาพปัญหาของผู้ต้องขังกับ หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ และเอกชนที่อยู่ในเขตพื้นที่จังหวัดของเรือนจำ เพื่อรวบรวมทำเนียบ หน่วยงานเครือข่ายไว้เป็นข้อมูล ในการประสานงานการให้ความช่วยเหลือ

2.4.1.4 รับคำร้องขอรับความช่วยเหลือด้านการมีงานทำและด้านต่างๆ ให้กับผู้ต้องขังที่ใกล้พ้นโทษ และผู้พ้นโทษ และดำเนินการประสานงานการให้ความช่วยเหลือ

2.4.1.5 การให้คำปรึกษาแนะนำด้านการดำเนินชีวิตภายหลังพ้นโทษ และด้านอื่นๆตามความเหมาะสม

2.4.1.6 เป็นศูนย์กลางในการประสานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ ความช่วยเหลือกรณีเรือนจำ/ทัณฑสถาน ไม่สามารถดำเนินการให้ความช่วยเหลือได้

2.4.2 การแต่งตั้งคณะทำงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ โดยผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถาน ต้องมอบหมายและกำชับให้ทุกส่วน/ฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง ให้ความร่วมมือและ ให้ความสำคัญกับหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย เจ้าหน้าที่ทุกคนที่ร่วม เป็นคณะทำงานฯ ต้องมีส่วนร่วม และมีหน้าที่ชัดเจนเพื่อลดภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่คนใดคนหนึ่ง

2.4.3 ประชาสัมพันธ์ภารกิจของศูนย์ฯ เพื่อให้ผู้รับบริการ (ผู้ต้องขัง ผู้พ้นโทษ ญาติ) สามารถเข้าถึงข้อมูลและเข้าใจภารกิจหน้าที่ของศูนย์ฯ และเตรียมตนเองให้พร้อมก่อนเข้ารับ บริการ การประชาสัมพันธ์ อาจทำได้หลายช่องทาง เช่น การจัดทำแผ่นพับ เอกสาร แผ่นป้ายไว้นิล บอร์ดประชาสัมพันธ์บุคคลประชาสัมพันธ์ ฯลฯ เพื่อเผยแพร่ภารกิจของศูนย์ฯ ข้อมูลตำแหน่งงานว่าง ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับการมีงานทำ ทั้งภายในและภายนอกเรือนจำ เพื่อให้ผู้รับบริการ ได้มีการเตรียมข้อมูล การเตรียมเอกสาร ก่อนที่จะเข้ามาใช้บริการในศูนย์ CARE เพื่อให้มีความรวดเร็ว เป็นการลดขั้นตอน ประหยัดเวลา ในการให้บริการ โดยเฉพาะการสร้าง ความเข้าใจให้กับผู้ต้องขังก่อน พ้นโทษในภารกิจของศูนย์ CARE ว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือด้านการมีงานทำเป็นการทำงานเชิงรุก เนื่องจากผู้ต้องขังมักจะไม่ให้ความร่วมมือในการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว พร้อมทั้งให้ผู้ต้องขังที่ใกล้ พ้นโทษ (ภายในระยะเวลา 1 ปี) กรอกข้อมูลลงในแบบฟอร์มก่อนปล่อยตัว (แบบ CARE 01) เพื่อเป็น ข้อมูลให้ศูนย์ CARE วางแผนในการให้ความช่วยเหลือ

2.4.4 การสร้างช่องทางการติดต่อเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ ควรมีมากกว่า 1 ช่องทาง (แก้ไขปัญหาการไม่มีเจ้าหน้าที่นั่งประจำศูนย์ฯ) เช่น หมายเลขโทรศัพท์ แอปพลิเคชันไลน์ เฟสบุ๊ก ฯลฯ (ควรเป็นหมายเลขของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ไม่ควรใช้หมายเลขโทรศัพท์ส่วนตัวของ เจ้าหน้าที่) เพื่อเพิ่มช่องทางการติดต่อของผู้รับบริการ ซึ่งสามารถฝากข้อความ ฝากหมายเลข โทรศัพท์ให้โทรกลับ หรือฝากประเด็นปัญหาไว้ให้เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ได้ตลอด 24 ชั่วโมง โดยไม่ต้อง ใช้เจ้าหน้าที่นั่งประจำ

2.4.5 จัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับหน่วยงานเครือข่ายในระดับท้องถิ่น หรือจัดประชุมหารือ ทำการประสานงานด้วยหนังสือเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อเพิ่มความชัดเจน ของการประสานงาน การส่งต่อข้อมูล การส่งต่อผู้รับบริการเพื่อขอรับความช่วยเหลือ เพราะถึงแม้ จะมีการทำบันทึกความตกลงร่วมกัน (MOU) ของหน่วยงานระดับกระทรวง หรือระดับกรม แต่พบว่า

หน่วยงานภายใต้การดูแลของกระทรวงหรือกรมต่างๆ ในระดับพื้นที่ไม่ได้ให้ความสำคัญ หรือบางแห่งยังไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการทำข้อตกลง การนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติยังกระจายไม่ทั่วถึง

2.4.6 บันทึกข้อมูลการให้บริการในศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำในระบบข้อมูลผู้ต้องขัง (17 ระบบ) โดยให้ผู้ดูแลระบบข้อมูลผู้ต้องขังของแต่ละเรือนจำ/ทัณฑสถาน กำหนดสิทธิ์การเข้าถึงข้อมูลในเมนูแบบฟอร์มก่อนปล่อยตัว (CARE 01) และ MENU CARE ให้กับเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ เพื่อให้เจ้าหน้าที่ดำเนินการบันทึกข้อมูลการให้บริการในแต่ละวันให้ครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อกรมราชทัณฑ์จะได้ออกรายงานสถิติข้อมูลได้ถูกต้อง

2.4.7 ให้ออกรายงานสถิติผู้เข้าใช้บริการของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำรายสัปดาห์(ทุกวันพฤหัสบดี) ทาง Application Line ชื่อกลุ่ม “ศูนย์ประสานงาน CARE” ตามแบบฟอร์มรายงานประจำสัปดาห์ (แบบ CARE 02) และรายงานข้อมูลผู้เข้าใช้บริการในศูนย์ฯ ให้กรมราชทัณฑ์ทราบทุกเดือนภายในวันที่ 5 ของเดือนถัดไป (ใช้แบบรายงาน CARE 03 และแบบรายงาน CARE 04)

การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษในต่างประเทศ

1. ประเทศญี่ปุ่น

ประเทศญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์หลังปล่อย โดยมีแนวความคิดในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัว เพื่อการแก้ไขฟื้นฟูให้กลับเข้าสู่สังคมได้โดยปกติสุข แนวคิด ดังกล่าวเริ่มขึ้นประมาณ ปี พ.ศ. 2547 โดยหน่วยงานราชทัณฑ์ของญี่ปุ่นต่างก็มีโครงการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังอยู่แล้ว และได้มีการพัฒนาเรื่อยมาตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงปัจจุบัน จึงสามารถสรุปแนวทางการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยตัวผู้ต้องขังได้ในเรือนจำและทัณฑสถานต่างๆ ได้ดังนี้ (กรมราชทัณฑ์, 2541 : 18-21)

ในประเทศญี่ปุ่นมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังใน 3 ลักษณะ คือ วิธีแรก เป็นการปล่อยตัวเมื่อครบกำหนดโทษตามคำพิพากษา (Ex-Offenders) วิธีที่สอง เป็นการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษโดยวิธีการพักการลงโทษ (Parole) ซึ่งเป็นวิธีการที่จะช่วยให้ผู้ต้องขังได้ปรับตัวเข้าสู่สังคมได้เร็วขึ้น ภายหลังจากที่ต้องโทษจำคุกอยู่ในเรือนจำมาระยะเวลาหนึ่ง และวิธีที่สาม เป็นการปล่อยอภัยโทษ (Pardons) ซึ่งมีสองรูปแบบ คือ การอภัยโทษโดยทั่วๆ ไป เนื่องในโอกาสวันสำคัญของชาติ และการอภัยโทษเป็นรายบุคคลตามที่มีการร้องขอ โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

ในด้านการพักการลงโทษ (Parole) กฎหมายราชทัณฑ์ของญี่ปุ่น ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับการพักโทษจำคุกได้ไว้ 4 ประการ

1. ผู้ต้องขังได้รับโทษจำคุกมาแล้ว ไม่น้อยกว่าหนึ่งในสาม ของกำหนดโทษตามคำพิพากษา หรือไม่น้อยกว่า 10 ปี สำหรับโทษจำคุกตลอดชีวิต
2. ผู้ต้องขังต้องแสดงให้เห็นว่า มีความสำนึกในความผิดที่ได้กระทำลงไป และมีการแก้ไขปรับปรุงตนเองแล้ว
3. ผู้ต้องขังไม่มีแนวโน้มที่จะไปกระทำผิดซ้ำอีกในระหว่างการพักการลงโทษ
4. ผู้ได้รับพักการลงโทษจะต้องได้รับการยอมรับจากสังคม

ในทางปฏิบัติ คณะกรรมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังแต่ละเรือนจำจะเป็นผู้พิจารณาเพื่อขอพักการลงโทษให้แก่ผู้ต้องขัง ซึ่งจะพิจารณากันอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง โดยพิจารณาว่าผู้ต้องขังที่จะรับการพ้นการลงโทษแต่ละรายนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะกระทำผิดซ้ำขึ้นอีกหรือไม่ ทั้งนี้จะพิจารณาจากปัจจุบันหลายประการ เช่น พฤติกรรมและประวัติส่วนตัว สภาพแวดล้อมทางสังคม ลักษณะของการกระทำผิด การวางแผนการดำเนินชีวิตหลังการปลดปล่อยและปัจจัยในชุมชนที่ผู้ต้องขังจะเข้าไปอยู่ เป็นต้น หลังจากนั้นผู้บัญชาการเรือนจำจะเป็นผู้ยื่นขอพักการลงโทษให้แก่ผู้ต้องขัง โดยส่งเรื่องให้กับคณะกรรมการพักการลงโทษประจำภาคพิจารณาต่อไป

คณะกรรมการพักการลงโทษประจำภาค (Regional Parole Boards) หรือ RPS มีส่วนราชการกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ รวม 8 แห่ง ซึ่งอยู่ในการรับผิดชอบของกรมบำบัดฟื้นฟู (Rehabilitation bureau) กระทรวงยุติธรรม มีอำนาจในการพิจารณาและให้ความเห็นชอบให้ผู้ต้องขังได้รับพักการลงโทษโดยพิจารณาจากรายงานผลการสืบเสาะข้อเท็จจริง (Investigation Report) ของพนักงานคุมประพฤติ และพิจารณาร่วมกับกรรมการในคณะกรรมการทั้งหมด นอกจากนี้ คณะกรรมการพักโทษดังกล่าว ยังมีอำนาจในการพิจารณาเพิกถอนการพักการลงโทษ หากผู้รับการพักการลงโทษไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไข สำหรับเงื่อนไขต่างๆ ที่กฎหมายกำหนดให้ ผู้ได้รับการลงโทษถือปฏิบัติดังนี้

1. มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน และประกอบอาชีพโดยสุจริต
2. ไม่ประพฤติตนในทางเสื่อมเสีย
3. ไม่เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องหรือกระทำผิดอาญาขึ้นอีก
4. การเปลี่ยนแปลงที่อยู่หรือการเดินทางออกนอกเขตพื้นที่ ต้องได้รับอนุญาต

อย่างไรก็ตาม นอกจากเงื่อนไขดังกล่าวแล้ว คณะกรรมการพักโทษ (RPB) อาจะกำหนดเงื่อนไขพิเศษให้ผู้ได้รับการพักการลงโทษถือปฏิบัติ เช่น การไม่ไปรายงานตัว การห้ามดื่มสุรา การต้องอยู่ภายใต้การดูแลของอาสาสมัครคุมประพฤติ และครอบครัว และผู้ได้รับการพักการลงโทษกระทำผิดเงื่อนไข จะถูกเพิกถอนการพักการลงโทษและอาจถูกจับกุมเข้าคุกขังในเรือนจำตามระยะเวลาที่ได้รับการพักการลงโทษทั้งหมด อย่างไรก็ตาม หากผู้ได้รับการพักการลงโทษคนใดไม่เห็นด้วยกับการพิจารณาของคณะกรรมการการพักการลงโทษก็มีสิทธิที่จะยื่นคำร้องต่อคณะกรรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดแห่งชาติให้ตรวจสอบผลการพิจารณาได้

ในด้านการเตรียมการปล่อยตัวผู้ต้องขัง (Pre-Release) นั้นก่อนที่จะมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังจะต้องจัดให้มีการเตรียมความพร้อมแก่ผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวโดยการที่จะมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังที่พ้นโทษตามคำพิพากษา 1 สัปดาห์ และก่อนที่จะมีการปล่อยตัวผู้ต้องขังที่ได้รับการพักโทษ 2 สัปดาห์ ผู้ต้องขังต้องผ่านการเตรียมการก่อนปล่อยตัว โดยได้รับการอบรมแนะนำจากผู้บัญชาการเรือนจำและเจ้าหน้าที่เรือนจำฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการแนะนำจากพนักงานคุมประพฤติ การแนะนำอาชีพจากสำนักจัดหางาน และพนักงานคุมประพฤติจะพาไปเยี่ยมชมสำนักงานคุมประพฤติ สำนักจัดหางาน และสถานที่สำคัญในชุมชน นอกจากนี้ในระหว่างการเตรียมการก่อนปล่อยเรือนจำจะจัดสถานที่พักไว้ให้ผู้ต้องขังโดยเฉพาะในสภาพที่ผ่อนคลายและใกล้เคียงกับสภาพสังคมภายนอกมากที่สุด

1.1 การปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดหลังปล่อย

ในปี พ.ศ.2538 ประเทศญี่ปุ่นได้บัญญัติกฎหมายว่าด้วยการให้บริการบำบัดฟื้นฟูผู้กระทำผิดขึ้น แทนกฎหมายว่าด้วยการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดหลังปล่อย ซึ่งบัญญัติไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 (The laws for after care discharged offenders 1950) ทั้งนี้เพื่อให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังในระยะ 6 เดือนแรก นับตั้งแต่ที่ได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำหรือทัณฑสถาน โดยอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคุมประพฤติ (Probation Office) ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดนอกเรือนจำ ทั้งผู้ถูกคุมประพฤติ (Probationers) ที่ศาลสั่งคุมประพฤติและผู้ที่ได้รับการพักการลงโทษจากเรือนจำ (Prison Paroles) รวมทั้งการดำเนินการสงเคราะห์หลังปล่อยผู้พ้นโทษจากเรือนจำ (Ex-Offenders) ด้วยภายใต้การบริหารงานของกรมบำบัดฟื้นฟู (Rehabilitation Bureau) ในสังกัดกระทรวงยุติธรรม โดยมีพนักงานคุมประพฤติ (Probation Officers) และอาสาสมัครคุมประพฤติ (Volunteer Probation Officers) ในชุมชนคอยช่วยเหลือพนักงานคุมประพฤติในการสอดส่องดูแล ให้ความช่วยเหลือผู้กระทำผิดดังกล่าว

บริการให้ความช่วยเหลือของสำนักงานคุมประพฤติ ได้แก่ การจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค จัดหาที่พักชั่วคราว (Halfway House) การเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนา และการแนะนำด้านการประกอบอาชีพ เป็นต้น ทั้งนี้ พนักงานคุมประพฤติจะดูแลให้ความช่วยเหลือตามความจำเป็นและความเหมาะสมเป็นรายๆไป รวมทั้งประสานขอความช่วยเหลือจากองค์กรเอกชนและอาสาสมัครต่างๆ ดังนี้

1. บ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation Aid hostel) บ้านพักช่วยเหลือฟื้นฟูผู้กระทำผิดหรือบ้านกึ่งวิถี (Halfway House) จำนวน 105 แห่งทั่วประเทศ เป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครต่างๆ ภายใต้การควบคุมดูแลของกระทรวงยุติธรรมผ่านทางสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้บริการในการจัดหาที่พักชั่วคราวและจัดหาอาหารให้รวมทั้งให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ การจัดการงานและปัญหาต่างๆ แก่ผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและผู้ใหญ่ ผู้ถูกคุมประพฤติ ผู้ได้รับการพักการลงโทษ และผู้ที่ได้รับการปลดปล่อยจากเรือนจำ โดยผู้ที่เข้าพักอาศัยได้จะต้องเป็นผู้ได้รับการปล่อยตัวออกมาแล้วไม่เกิน 6 เดือน

นอกจากนี้ บ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีโรงงาน ซึ่งโรงงานเหล่านี้จะเป็นแหล่งทำงานของผู้อาศัยที่ไม่สามารถทำงานหรือหางานในสังคมได้ บ้านกึ่งวิถีบางแห่งจะมีลักษณะพิเศษออกไป เช่น อาจจะมีสถานที่บำบัดทางจิตหรือบ้านพักคนชรา คอยเป็นแหล่งให้ความช่วยเหลือแก่คนป่วยทางจิตหรือคนชรา ซึ่งไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้อันเนื่องมาจากความเจ็บป่วยหรืออายุมากแล้ว

2. สมาคมสตรีช่วยเหลือหรือแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด (Rehabilitation Aid Women's Group) จากการสำรวจในเดือนเมษายน 2540 องค์กรเอกชนนี้มีสมาชิกอาสาสมัครสตรีประมาณ 199,315 คน โดยมีวัตถุประสงค์ที่เข้ามาช่วยเหลือแก้ไขผู้กระทำผิดและมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรมโดยเป็นตัวแทนของมารดาและภรรยาในสังคมซึ่งเกี่ยวกับอาชญากรรม ปัญหาการกระทำผิดของเด็กสาวสติการของผู้กระทำผิดและครอบครัว กิจกรรมของโครงการการให้การสนับสนุนด้านการเงินสิ่งจำเป็นต่างๆ แก่อาสาสมัครคุมประพฤติ บ้านช่วยเหลือ แก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

และกลุ่มสมาคมที่สาวและพี่ชายคนโต การเยี่ยมผู้ต้องขังในเรือนจำและการช่วยเหลือเพื่อการแก้ไขผู้กระทำผิดในรูปแบบต่างๆ

3. สมาคมพี่สาวและพี่ชายคนโต (Big Brother and Sister BBS) เป็นองค์กรที่มีสมาชิกอาสาสมัครเป็นหนุ่มสาว อายุระหว่าง 17-30 ปี ที่ต้องการให้ความช่วยเหลือและป้องกันเยาวชนกระทำผิด สมาชิกจะทำหน้าที่เป็นเพื่อนที่เข้าใจปัญหาและความต้องการของเยาวชน ช่วยเหลือพนักงานคุมประพฤติและอาสาสมัครคุมประพฤติของสำนักงานคุมประพฤติกระทรวงยุติธรรม และจากการสำรวจเมื่อเดือนเมษายน 2540 สมาคมดังกล่าวมีสมาชิกอาสาสมัครทั่วประเทศถึง 5,838 คน

4. ความร่วมมือกับนายจ้าง เนื่องจากผู้พ้นโทษและผู้ถูกคุมประพฤตินักจะประสบปัญหาการไม่ยอมรับเข้าทำงานเพราะสาเหตุที่เคยต้องโทษมาก่อน ดังนั้น ด้วยความร่วมมือของนายจ้าง บริษัท ห้างร้านต่างๆ ประมาณ 3,300 แห่ง รวมกับสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม ที่ต้องการช่วยเหลือแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดให้เป็นคนดีและมีงานอาชีพทำ จึงได้จัดทำทะเบียนผู้กระทำผิดที่ต้องการหางานทำ เพื่อให้พนักงานคุมประพฤติดำเนินการให้ความช่วยเหลือและจัดหางานให้ตามความเหมาะสมต่อไป

1.2 แนวคิดในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยของผู้ต้องขัง

ในประเทศญี่ปุ่น กระบวนการยุติธรรมพยายามจะเบี่ยงเบนผู้กระทำความผิดออกจากเรือนจำ โดยวิธีการไม่ใช่โทษจำคุก เช่น การปรับ รอลงอาญา โดยจะขึ้นอยู่กับความรุนแรงของการกระทำความผิด ใช้วิธีการแก้ไขและปรับพฤติกรรมนิสัยของผู้กระทำความผิดโดยไม่ต้องจำคุก (Non-Custodian Measures) ซึ่งอาศัยความร่วมมือจากประชาชนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

การเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคมของผู้ต้องขังในประเทศญี่ปุ่นนั้น เป็นปรัชญาในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว คือการจัดตั้งบ้านพักเพื่อช่วยเหลือฟื้นฟูเหล่าผู้กระทำความผิดหรือที่เรียกกันว่าบ้านกึ่งวิถี (Half-Way House) จัดตั้งขึ้น 105 แห่ง ทั่วประเทศ โดยเป็นการดำเนินงานของภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงยุติธรรม โดยบริการหลักที่จัดตั้งขึ้น คือ การจัดสถานที่พักอาศัย การให้คำปรึกษา และการจัดหางานให้ เป็นต้น แต่ในส่วนของบ้านกึ่งวิถีนั้นบางแห่งจะมีการจัดตั้งโรงงานขึ้นภายในเพื่อเป็นการสร้างงานให้แก่ผู้พ้นโทษในขณะที่บางแห่งจะเป็นการจัดบริการในทางบำบัดจิตใจให้แก่ผู้พ้นโทษที่มีความเจ็บป่วยหรือบริการผู้พ้นโทษที่เป็นผู้สูงอายุ นอกจากนั้นมีการจัดตั้งองค์กรอาสาสมัคร อีกหลายองค์กรเพื่อทำหน้าที่ในการดูแลผู้พ้นโทษร่วมด้วย การเตรียมความพร้อมในญี่ปุ่นจะเป็นไปในลักษณะการเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้พ้นโทษในบ้านกึ่งวิถีมากกว่าการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขังในเรือนจำ ทัศนสถานหรือศูนย์เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย แต่ถึงอย่างไรรูปแบบการดำเนินการเตรียมความพร้อมต่างก็เป็นไปในลักษณะที่คล้ายกัน

แนวทางการดำเนินการของบ้านกึ่งวิถีของญี่ปุ่นเป็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีคุณค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าต่อสังคมก็มีส่วนสำคัญในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) เป็นมิติที่สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสังคม ชุมชนกับผู้ต้องหา เพราะผู้พ้นโทษเมื่อได้รับการปล่อยตัวออกมาแล้ว ส่วนมากมักกลับไปใช้ชีวิตชุมชนเดิมของตัวเอง สังคมแบบเดิม

นอกจากนี้ประเทศญี่ปุ่นยังส่งเสริมแนวคิดในด้านการให้การศึกษาทางไกล โดยมีผู้สอนเป็นเจ้าของหน้าที่ในเรือนจำและอาสาสมัครจากภายนอก รวมทั้งการทำงานเพื่อฝึกอาชีพ โดยจะได้รับใบประกาศนียบัตรหรือใบอนุญาตประกอบวิชาชีพเมื่อสำเร็จหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีองค์กรที่ให้ความช่วยเหลือสำหรับกลุ่มผู้ต้องขังที่เรียกว่า “Japanese Correctional Association” หรือ JCA เพื่อทำหน้าที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือและส่งเสริมผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือผู้ต้องขัง เป็นต้น

2. ประเทศอังกฤษ

การดำเนินงานของสหราชอาณาจักร มีจุดเด่นอยู่ตรงที่ความรับผิดชอบต่อผู้ต้องขัง จะอยู่ในความดูแลของหน่วยงานที่เรียกว่า National Offenders Management Services (NOMS) ซึ่งเป็นหน่วยงาน ที่รับผิดชอบผู้กระทำผิดทั้งระบบกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไม่เพียงแต่ผู้ต้องขังเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปในทิศทางเดียวกันทั้งระบบ หรือการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง เพื่อเตรียมความพร้อมในการกลับสู่สังคม ทางหน่วยงานได้ทำการจัดหลักสูตรเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (The Pre-Release Course) และเมื่อผู้ต้องขังสำเร็จหลักสูตรแล้วมีใบประกาศนียบัตรรับรอง 2 ใบ คือ ประกาศนียบัตรการวางแผนอาชีพ กับประกาศนียบัตรเพื่อการเตรียมตัวในการทำงาน ซึ่งได้รับการรับรองจาก ORC Oxford Cambridge and RSE ซึ่งได้รับการยอมรับจากนายจ้างทั่วประเทศ

การบังคับโทษในสหราชอาณาจักร จะมีการจำแนกลักษณะผู้ต้องขัง โดยผู้ต้องขังเด็ดขาด ที่ได้รับโทษจำคุกเกิน 3 เดือน จะถูกส่งไปยังศูนย์จำแนกลักษณะซึ่งประจำอยู่ตามเรือนจำ ท้องถิ่นและทำการจำแนกออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ประเภท A,B,C และ D ตามระบบการจำแนก โดยผู้ต้องขังประเภท A คือผู้ต้องขังที่ต้องการหลบหนี ผู้ต้องขังประเภท D คือผู้ที่สามารถไวใจได้ ส่วนผู้ต้องขังประเภท B และ C คือผู้ที่ถูกคุมขัง โดยเพิ่มความมั่นคงปลอดภัย ส่วนผู้ต้องขังที่อยู่ระหว่างพิจารณาคดีทุกราย จะถูกจัดอยู่ในประเภท B โดยยกเว้นผู้ที่ถูกจัดให้อยู่ในประเภท A ซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

ประเภท A หมายถึง ผู้ต้องขังที่เป็นอันตรายต่อสังคมหรือความมั่นคง

ประเภท B หมายถึง ผู้ต้องขังที่ไม่จำเป็นต้องควบคุมอย่างเข้มงวดมาก แต่มีแนวโน้มที่จะหลบหนี หรือการหลบหนีจะก่อให้เกิดอันตรายต่อสังคม

ประเภท C หมายถึง ผู้ต้องขังที่ไม่พยายามหลบหนี แต่ยังคงควบคุม

ประเภท D หมายถึง ผู้ต้องขังที่สามารถผ่อนคลายการควบคุมได้

ด้วยแนวทางดังกล่าว จากการศึกษาพบว่า ทำให้เกิดความผ่อนคลายความเข้มงวดในเรือนจำได้ ซึ่งจะทำให้โปรแกรมในการบังคับโทษและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ส่งผลต่อการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ส่งผลต่อการลดอัตราการกระทำผิดซ้ำ และปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขังในสหราชอาณาจักร ทั้งยังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเป็นอย่างดี

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเทศสหราชอาณาจักรมีแนวทางในการปฏิบัติกับผู้กระทำผิดที่มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยมีการจำแนกผู้ต้องขังเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ต้องขัง เพื่อให้สามารถลดอัตราการกระทำผิดซ้ำและป้องกันอาชญากรรมในสังคมด้วย

คำพิพากษาของศาลในสหราชอาณาจักร จะมีบทบาทสำคัญในการบังคับโทษ ศาลควรใช้นโยบายกำหนดโทษอย่างไรจึงจะเหมาะสมและมีประสิทธิภาพกับความผิดที่เกิดขึ้น โดยมี การจัดตั้งคณะกรรมการพิจารณากำหนดโทษ (Sentencing Guideline Council) เพื่อป้องกันไม่ให้เกิด การวินิจฉัยการลงโทษที่ไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ การใช้มาตรการเลี้ยงโทษจำคุกในภาคสังคม จะมีแนวโน้มนโยบายมุ่งการป้องกันอาชญากรรมมากกว่าการแก้ไข เช่น การใช้วิธีการกักขังที่บ้าน (The Home Detention Curfew : HDC) แทน หรือใช้ร่วมกับการให้โทษจำคุกระยะสั้นหรือด้วยการ ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ คือ Electronically-monitored Curfew เป็นต้น

การพยายามในการใช้มาตรการภายนอกเรือนจำเพื่อลดปริมาณผู้ต้องขัง แต่มี ประสิทธิภาพดีในการแก้ไขพฤติกรรมเสียมากกว่าการแก้ไขผู้กระทำความผิดภายในเรือนจำ เป็นการลงโทษ และการแก้ไขฟื้นฟูในสังคม (Punishment and Rehabilitation in the Community) เพื่อลด การกระทำผิดอาญา โดยการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคมด้วยวิธีการใหม่ที่เป็น การปฏิรูปการลงโทษที่ทันสมัย ใช้กลไกของสังคมเป็นรากฐานในการแก้ไขพฤติกรรมผู้กระทำความผิด

2.1 กฎหมายในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว

กฎหมายสหราชอาณาจักรที่เป็นกฎหมายหลักในการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัวนั้น ปรากฏอยู่ใน Prison Act 1952 ว่าด้วยการบริหารงานเรือนจำ และข้อบังคับที่ จำเป็นตาม Prison Rules 1964 ตามกฎหมายที่ออกใช้บังคับของรัฐสภา และส่วนบทบัญญัติของกฎ หมายที่เกี่ยวข้องกับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดนั้น ปรากฏอยู่ใน The Rehabilitation of Offenders Act 1974 ที่ยอมรับหลักการพิพากษาลงโทษโดยสังคมเพื่อลดการกระทำผิดทางอาญา โดยกำหนด ให้มีการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคมเพื่อลดการกระทำผิดทางอาญา โดยกำหนดให้ มี การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิดและปกป้องสังคม ด้วยวิธีใหม่ที่เป็นการปฏิรูปที่ทันสมัย ทั้งนี้โดยอาศัย กลไกของสังคมเป็นรากฐานในการแก้ไขพฤติกรรมของผู้กระทำความผิด ดังนั้น ผู้พิพากษาของ ประเทศสหราชอาณาจักร จึงเน้นความสำคัญของการบังคับโทษและเพิ่มการทำงานในลักษณะต่างๆ ของผู้กระทำความผิดให้สอดคล้องกับการแก้ไขผู้กระทำความผิดด้วย

นอกจากนี้ ยังมีมาตรฐานแห่งชาติในด้านการควบคุมผู้กระทำความผิดในชุมชน (National Standards for the Supervision of Offenders in the Community 2000) กำหนด มาตรฐานเพื่อคอยติดตามตรวจสอบทั้งผู้ถูกคุมประพฤติและผู้ที่ได้รับการพิจารณาปล่อยตัว ทั้งนี้ เพื่อให้การดำเนินการเตรียมความพร้อมผู้ต้องขังก่อนปล่อยตัว เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและมี ประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น ยังมีระบบประเมินผู้ต้องขังก่อนศาลมีคำสั่งให้พ้นโทษ (National Offender Assessment System) โดยพิจารณาพิเคราะห์พื้นฐานของบุคลิกภาพ ความประพฤติ เรือนจำและงานคุมประพฤติจะมอบหมาย “ให้ทำงานอะไร” ที่เป็นการปรับปรุงแก้ไขผู้ต้องโทษ มีการกำหนดเงื่อนไขที่เป็นสาระสำคัญและมาตรฐานต่างๆ เพื่อเสนออนุมัติจัดทำแผนที่เรียกว่า “What Works” เป็นแผนที่มีลักษณะเฉพาะเป็นรายบุคคล มีเหตุผลและทักษะทางสังคม มีโปรแกรม จำนวนมากที่ได้สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของผู้ต้องขังกับผู้เสียหาย ทำให้ผู้ต้องขังสามารถ สำนึกและเข้าใจผลกระทบของพฤติกรรมของตนเองได้

อย่างไรก็ดี มีโปรแกรมที่อบรมในเรื่องพื้นที่ต่างๆ ภายหลังจากปล่อยตัวผู้กระทำความผิดแล้ว เช่น จัดอบรมเกี่ยวกับงานก่อสร้าง มีการจัดหาสิ่งที่ต้องใช้ในการอบรมให้ อบรมเกี่ยวกับอุตสาหกรรมการทำงานสะอาด กีฬา วิธีการใช้เวลาว่างเพิ่มเติมทักษะที่ยังขาดอยู่ในเรื่องต่างๆ เพื่อเป็นการเชื่อมต่อการทำงานและการใช้ชีวิตใหม่ภายนอกเรือนจำ เพื่อให้ได้มีงานทำที่เหมาะสม และใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างอยู่รอดปลอดภัยโดยไม่กลับไปกระทำความผิดซ้ำอีก

2.2 รูปแบบการดำเนินงานของ ประเทศอังกฤษ The National Association for Care and Resettlement of Offenders(NACRO)_NACRO

เป็นองค์กรที่ทำงานด้านอาชญากรรมและการช่วยเหลือผู้พ้นโทษที่ใหญ่ที่สุดในสหราชอาณาจักร และยังเป็นเจ้าของบริษัท Nacro Community Enterprises (NCE) ที่จดทะเบียนเป็นทั้งผู้ให้บริการสวัสดิการที่พักอาศัย และองค์กรการกุศล มีคณะกรรมการอำนวยการและคณะกรรมการบริหารทำหน้าที่บริหารจัดการ ส่วนเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานประกอบด้วยผู้ที่มีความรู้ความชำนาญด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องประมาณ 1,500 คน และอาสาสมัครอีกกว่า 1,400 คน โดย NACRO ให้ความสำคัญกับการฝึกกำลังกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ กรมราชทัณฑ์ กรมคุมประพฤติ สำนักงานอัยการ องค์กรอาสาสมัคร ตลอดจนองค์กรภาคเอกชน เพื่อให้การปฏิบัติงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงสุด NACRO มีรายได้จากการบริจาค กิจกรรมการกุศลต่างๆ เงินสนับสนุนจากรัฐบาล ตลอดจนเงินดอกเบี้ยและการลงทุน สำหรับรูปแบบการให้บริการนั้นมี 5 รูปแบบด้วยกัน คือ การให้บริการในเรือนจำ การให้บริการในชุมชน การให้คำปรึกษา การให้บริการข้อมูลทางโทรศัพท์ (Nacro Resettlement Plus helpline) และรูปแบบสุดท้ายคือ การให้บริการผ่านระบบออนไลน์

3. ประเทศสิงคโปร์

3.1 รูปแบบการดำเนินงานของ Singapore Corporation of Rehabilitative Enterprises (SCORE)

เป็นการให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารงานในเรือนจำนำบริษัทเอกชนเข้ามาร่วมในระบบอุตสาหกรรมในเรือนจำอย่างชัดเจน โดยมีบริษัทเอกชน เปิดโรงงานขึ้นในเรือนจำ และมีผู้ต้องขัง ทำงานอยู่ในโรงงานดังกล่าว SCORE ทำหน้าที่ดูแลเรื่องการฝึกวิชาชีพภายในเรือนจำทั้งหมด การหาตลาด หาวัดฤดูบ การบริหารงานผลิตดำเนินการโดยคณะกรรมการบริหารของ SCORE ซึ่งจะประกอบไปด้วยนักธุรกิจที่มีชื่อเสียงของประเทศสิงคโปร์และผู้แทนจากกรมราชทัณฑ์สิงคโปร์ร่วมเป็นกรรมการด้วย SCORE มีหน้าที่อยู่ 2 ลักษณะคืองานด้านการหาผลประโยชน์และงานด้านการอบรมแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังระบบอุตสาหกรรมที่ SCORE ดำเนินการ เช่น โรงงานซักรีดเสื้อผ้าซึ่งได้สัมปทานจากรัฐ ให้ซักรีดผ้าจากโรงพยาบาลทั้งหมดในประเทศ โรงงานทำขนมปัง ผลิตขนมปังส่งขายร้านขายปลีกและสายการบินของประเทศ โรงครัวทำอาหารซึ่งสามารถเลี้ยงผู้ต้องขังในเรือนจำเกือบทั้งหมดของประเทศ และมีโครงการ Yellow Ribbons ที่เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังกับสังคม ทำให้สังคมยอมรับในศักยภาพของผู้ต้องขัง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เสาวคนธ์ เกษฏารักษ์และคณะ (2550) ศึกษาเรื่อง นวัตกรรมเพื่อราชทัณฑ์สู่สังคม : ราชทัณฑ์ตำบล พบว่า ราชทัณฑ์ตำบลก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกรมราชทัณฑ์ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และทำให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการทำงานของกรมราชทัณฑ์มากขึ้น นอกจากนี้ ยังทำให้ตระหนักถึงการร่วมกันแก้ไขและฟื้นฟูผู้ต้องขัง รวมถึงการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดีเมื่อพ้นโทษ โดยมีข้อเสนอแนะ ควรพิจารณาผลการทำเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบลในทุกๆ ด้าน และขยายขอบเขตความร่วมมือกับเครือข่ายอื่นๆ

กลุ่มงานพัฒนาระบบด้านทัณฑวิทยากรมราชทัณฑ์ (2548) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์” โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้บริหาร หัวหน้าฝ่ายเรือนจำ และกลุ่มประชาชน ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มเจ้าหน้าที่เรือนจำมีความคิดเห็นว่าการกิจบางอย่างไม่สามารถทำให้เสร็จสิ้นได้ด้วยตนเองต้องมีการประสานงานให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาช่วยเหลือ ส่วนกลุ่มประชาชนมีทัศนคติเกี่ยวกับตัวผู้ต้องขังว่าหากได้รับการศึกษาทั้งสายสามัญและสายอาชีวะจะสามารถแก้ไขผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นคนดีได้ ส่วนใหญ่เห็นว่าผู้ต้องขังเป็นบุคคลที่ควรแก้ไขและให้การสนับสนุน เพื่อให้สามารถกลับตนเป็นพลเมืองดี และยินดีช่วยเหลือกิจการเรือนจำ ส่วนการปรับปรุงวิธีการและกระบวนการทำงาน ควรให้มีการประชาสัมพันธ์ในเรื่องข้อมูลผู้ต้องขังให้ผู้มาติดต่อได้ทราบรายละเอียดขั้นตอนการปฏิบัติงานและการให้บริการของเรือนจำ แต่ละฝ่ายมีศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังในทุกเรือนจำเพื่อสามารถตรวจสอบได้ โดยมีข้อเสนอแนะให้กรมราชทัณฑ์เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาคเอกชน องค์กร มูลนิธิต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์และรับรู้ภารกิจของงานราชทัณฑ์ ควรมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภารกิจของกรมราชทัณฑ์ให้มากขึ้น

สถาบันวิจัยและให้คำปรึกษาแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (2548) ได้ศึกษาโครงการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรม จากการศึกษา พบว่า ประชาชนยังขาดการมีส่วนร่วมที่แท้จริงในกระบวนการยุติธรรม แม้ว่าในปัจจุบันหลายฝ่ายมีแนวคิดที่จะส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม แต่ในทางปฏิบัติพบว่า ประชาชนยังไม่สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรมได้อย่างแท้จริง การให้ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรม ในการพัฒนากระบวนการยุติธรรม เห็นว่าควรมีการส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม แสวงหาวิธีการที่จะทำให้ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการยุติธรรม เพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของในการมีส่วนร่วมซึ่งควรที่จะพัฒนางานด้านการมีส่วนร่วมให้เป็นระบบ การพัฒนากระบวนการยุติธรรมโดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงจุดเด่นหรือจุดแข็งของชุมชน การพัฒนากระบวนการยุติธรรมควรมองในเชิงบูรณาการในลักษณะของการทำงานร่วมกันโดยไม่ยึดติดกับหน่วยงานของตน เช่น ทำอย่างไรที่จะให้ครูหรือพระไปเยี่ยมบ้านโดยไม่ต้องรอให้พนักงานคุมประพฤติไปเยี่ยมบ้าน เป็นต้น

ศูนย์วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา กรมราชทัณฑ์ (2549) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ทัศนะของพันธมิตรราชทัณฑ์ต่อการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์” ผลการศึกษาพบว่า จากการสำรวจสถิติจำนวนพันธมิตรของกรมราชทัณฑ์ทั่วประเทศมี 3,969 คน ส่วนใหญ่เข้ามาช่วยเหลือด้านการบริจาคเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ การพัฒนาจิตใจและการฝึกวิชาชีพ

ส่วนด้านการจัดหางานมีน้อยมากเพียง ร้อยละ 6.9 ส่วนใหญ่ ทำงานร่วมกับเรือนจำมาเป็นระยะเวลา 1-5 ปี และเข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำ 1-2 ครั้งต่อเดือน เหตุผลที่เข้ามาเนื่องจากเรือนจำขอความช่วยเหลือ ร้อยละ 48.8 ความพร้อมในการเข้ามาช่วยเหลืองานของเรือนจำในระดับมากและกลุ่มพันธมิตรมีความรู้สึกในแง่บวกกับการเข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำ โดยส่วนใหญ่ ร้อยละ 38.4 รู้สึกดีใจที่ได้ทำประโยชน์ให้ส่วนรวม ร้อยละ 66.3 ไม่พบปัญหาอุปสรรคในการทำงานร่วมกับเรือนจำ วัตถุประสงค์ในการเข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำ เนื่องจากต้องการให้ผู้ต้องขังกลับตนเป็นคนดี ร้อยละ 29.4 และร้อยละ 17.7 เข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำตามหน้าที่ความรับผิดชอบ ร้อยละ 79.4 ไม่ต้องการสิ่งตอบแทนในการเข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำ ส่วนร้อยละ 20.6 ต้องการสิ่งตอบแทน เช่น หนังสือขอบคุณ ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ ฯลฯ ประชากรส่วนใหญ่เห็นว่าผู้ต้องขังส่วนใหญ่เป็นผู้ด้อยโอกาสในสังคม แต่ไม่แน่ใจว่าเมื่อพ้นโทษไปแล้วผู้ต้องขังจะกลับไปกระทำผิดซ้ำ ซึ่งมองว่าผู้ที่เคยต้องโทษจำคุกส่วนใหญ่จะไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมเมื่อพ้นโทษ แต่ผู้ต้องขังก็ยังถือเป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมซึ่งคนในสังคมควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบและให้ความช่วยเหลือ และหลังจากการเข้ามาช่วยเหลืองานของเรือนจำ ทำให้ยังมีทัศนคติที่ดีกับผู้ต้องขังมากขึ้นกว่าเดิม ประชากรส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่รู้จักและเข้าใจในงานเรือนจำ และเห็นว่าการนำประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์เป็นสิ่งที่มีความจำเป็น และควรเปิดรับการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาสังคม ซึ่งจะทำให้เป็นที่เชื่อถือศรัทธาจากประชาชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมของชุมชนและสังคมเป็นหัวใจของความสำเร็จของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ดังนั้น จึงควรมีการนำชุมชนเข้ามาช่วยเหลืองานเรือนจำ เพื่อประโยชน์ในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขังกับชุมชน

กรมสอบสวนคดีพิเศษ กระทรวงยุติธรรม (2551) ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีพิเศษ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีพิเศษอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในเชิงบวก ได้แก่ 1. การรับรู้ข้อมูลข่าวสารในการดำรงชีวิตประจำวัน 2. ระดับรายได้ต่อเดือน 3. เพศ 4. ความพึงพอใจต่อผลงานของ DSI 5. อายุ ในขณะที่ปัจจัยอื่นๆ ประกอบด้วย 1. การศึกษาระดับอุดมศึกษา 2. การประกอบอาชีพหลักกับราชการรัฐวิสาหกิจ และ 3. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคดีพิเศษ มีผลต่อความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีพิเศษอย่างมีนัยสำคัญในเชิงลบ สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพความคิดเห็นและความเป็นไปได้ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินคดีพิเศษ พบว่า ผู้บริหารระดับสูงของกระทรวงยุติธรรม และกรมสอบสวนคดีพิเศษ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนกลุ่มตัวอย่าง เห็นด้วยสมควรเปิดโอกาส ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินคดีพิเศษ แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินคดีพิเศษ ได้แก่ การจัดประชุมสัมมนาอบรมให้ความรู้ความเข้าใจกับคดีพิเศษรณรงค์ประชาสัมพันธ์ การจัดเวทีเสวนา การส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมเครือข่ายอาสาสมัคร DSI ภาคประชาชน การจัดช่องทางสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่สื่อมวลชนและการแถลงข่าว การมีศูนย์ข้อมูลข่าวสารคดีพิเศษและ การจัดการความรู้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การถอดบทเรียนและนำเสนอรูปแบบการเรียนคดีพิเศษในรูปแบบและลักษณะการกระทำผิดต่างๆ และการจัดนิทรรศการ

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการศึกษาวิจัย

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ” ใช้วิธีการศึกษาวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method) โดยมีวิธีการดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ บทความในวารสาร เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนโยบาย แผนงาน กิจกรรมโครงการของกรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำ โดยผู้วิจัยดำเนินการกำหนดแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และทดสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยให้อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านอาชญาวิทยา การบริหารงานยุติธรรม ตรวจสอบและแก้ไข ก่อนนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 7 ท่าน

3. การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) กับกลุ่มประชากร ได้แก่ ผู้บริหาร ผู้บัญชาการเรือนจำและเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องในการส่งต่อความช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินงานด้านศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 7 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้สร้างแบบสัมภาษณ์ขึ้นจากการตรวจสอบเอกสาร ทฤษฎี ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยข้อคำถาม 3 ส่วน คือ

- ส่วนที่ 1 ข้อมูลภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์
 - 1.1 ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง
 - 1.2 ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา
 - 1.3 ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา
 - 1.4 ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้วจำนวน

กี่แห่ง

2. ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของหน่วยงานต่อช่วยเหลือ ส่งต่อข้อมูลและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

2.1 ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถานลงนามในบันทึกตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

2.2 ท่านเห็นว่าการนำชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นสามารถดำเนินการในรูปแบบใดได้บ้างโปรดอธิบายพร้อมยกตัวอย่าง

2.3 จากประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา ท่านเคยมีการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือไม่ หากมีได้นำมาช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

2.4 ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ และปัจจัยใดที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเหตุใด

2.5 การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

2.6 ปัญหาและอุปสรรคของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และท่านมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอย่างไร

2.7 ท่านมีแนวคิดที่จะนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด และวางแผนจะดำเนินการอย่างไรบ้าง

3. ส่วนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาระบบการดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษเพื่อให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างปกติสุขและไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้บริหาร ผู้บัญชาการเรือนจำ และเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบ หรือมีประสบการณ์เกี่ยวข้องในการส่งต่อความช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ หรือเป็นผู้บัญชาการเรือนจำ/ทัณฑสถานที่ดำเนินงานประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จำนวน 7 คน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และผู้ศึกษาดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ มีขั้นตอนของการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยทำการศึกษารวบรวมแนวคิดทฤษฎีจากหนังสือ ตำรา บทความ วารสาร วิทยานิพนธ์ ผลงานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2. กำหนดขอบเขตและเนื้อหาของแบบสอบถาม จากการสรุปข้อมูลที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม เพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษาวิจัย

3. นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ เพื่อให้ได้ข้อคำถามที่มีความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Contents Validity) และปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้เหมาะสม
4. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบและนำไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
5. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาประมวลผล วิเคราะห์และสรุปผลและอภิปรายผลการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ ตามประเด็นคำถาม และแยกแยะหมวดหมู่สรุป และเสนอแนะตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาจะนำข้อมูลทั้งหมดเสนอในรูปแบบของการใช้ตารางประกอบคำบรรยาย และการพรรณนาในเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบ

การนำเสนอผลการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงพรรณนาในรูปแบบการบรรยายข้อมูล โดยแบ่งออกเป็น 5 บท ดังนี้

- บทที่ 1 บทนำเกี่ยวกับที่มาและความสำคัญของปัญหา มุมเหตุจริงใจ และวัตถุประสงค์ในการศึกษา
- บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- บทที่ 3 ระเบียบวิธีและกระบวนการดำเนินการวิจัย
- บทที่ 4 การวิเคราะห์และอภิปรายข้อมูล
- บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

บทที่ 4

ผลการศึกษาและการอภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง “มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ” ข้อมูลในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการสังเคราะห์ผลการศึกษาจากทั้งการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการดำเนินงานด้านการนำเครื่องข้ายจากภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-depth interview) จากผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำและทัณฑสถานที่ดำเนินการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของการดำเนินงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือหลังพ้นโทษ

ส่วนที่ 2 บทสัมภาษณ์ผู้บริหาร ผู้บัญชาการเรือนจำและเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง

1. นายนิติ จิตสว่าง รองผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) (อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์)

2. รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ฝ่ายพัฒนาพฤตินิสัย

3. ผู้อำนวยการสำนักทัณฑปฏิบัติ

4. ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการและสังคมสงเคราะห์

5. ผู้บัญชาการเรือนจำกลางสมุทรปราการ

6. ผู้บัญชาการเรือนจำกลางนครสวรรค์

7. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ส่วนที่ ๓ การอภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษา

ส่วนที่ 1 ความเป็นมาของการดำเนินงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือหลังพ้นโทษ

1. ระยะที่ 1 เริ่มต้นจากนโยบายเปิดเรือนจำสู่สังคมสู่โครงการราชทัณฑ์ตำบล

การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) ย้อนหลังในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา พบว่า จุดเริ่มต้นของการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ มาจาก นโยบาย “เปิดเรือนจำสู่สังคม” ของกรมราชทัณฑ์ ในช่วงปีพ.ศ.2549 ซึ่งในอดีตคนในสังคมมองภาพเรือนจำเป็นดินแดนสนธยา แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยีขณะนั้น ทำให้การบริหารงานราชทัณฑ์ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย การมี

ส่วนร่วมของภาคประชาสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนพันธกิจของกรมราชทัณฑ์ให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การบริหารงานเรือนจำต้องเปิดกว้างและรับการมีส่วนร่วมจากภายนอกทุกฝ่าย ราชทัณฑ์ยุคใหม่ต้องเป็น **ยุคปลาทองในอ่างแก้ว** ที่พร้อมรับการตรวจสอบ และพร้อมที่จะก้าวเดินไปสู่ระบบงานราชทัณฑ์ยุคใหม่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและประชากรผู้ต้องขังที่เปลี่ยนไป

นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน “Community Justice” เป็นแนวคิดใหม่ที่มองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมเป็นหลัก แม้ว่าปัจจุบันหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจะมีหน้าที่ในการรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่สังคม แต่ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับคนในสังคมที่จะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสงบสุขขึ้นในสังคมโดยไม่ใช่เป็นผู้ที่มองอยู่ภายนอกกระบวนการดังเช่นที่ผ่านมา กระทรวงยุติธรรมตระหนักว่า ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐควรเป็นองค์กรระบบเปิด (open systems) ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมภายนอกเสมอ เพราะเป้าหมายคือการมุ่งเน้นที่จะให้บริการเพื่อตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน ชุมชนและท้องถิ่น พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับกรมราชทัณฑ์ถือว่ามีหน้าที่เฉพาะในการควบคุมและแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับเป็นคนดีของสังคม แต่การที่กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร ฯลฯ ในขณะที่ภาระรับผิดชอบมีมากครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศทำให้ต้องการที่จะสร้างเครือข่ายพันธมิตรจากภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลืองานของกรมราชทัณฑ์เพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น โดยได้กำหนดการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ ไว้เป็นนโยบายเน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน

จากนโยบายเน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ในระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการกำหนดนโยบายที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้พันธมิตรกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ และพยายามขับเคลื่อนการดำเนินงานเชิงรุกในด้านการเปิดเรือนจำสู่สังคม ทำอย่างไรจะให้ความเข้มแข็งของชุมชนมาเป็นหุ้นส่วนกับกรมราชทัณฑ์ และเป็นพันธมิตรที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วนของสังคม

งานราชทัณฑ์ตำบล ถือว่ามีจุดเริ่มต้นขึ้นปีพ.ศ. 2549 โดยอยู่ในช่วงของการดำเนินงานตามนโยบาย เปิดเรือนจำสู่สังคม ซึ่งมาจากการดำเนินงาน 2 ส่วน คือ

1. การศึกษาวิจัย เรื่อง เรือนจำเอกชน โดยผลการศึกษาพบว่า การสร้างเรือนจำเอกชนในประเทศไทยเป็นไปได้ค่อนข้างยาก รูปแบบที่น่าจะมีความเป็นไปได้คือ การถ่ายโอนภารกิจบางประการของกรมราชทัณฑ์ให้เอกชนดำเนินการ

2. เรือนจำพิเศษพัทยา (โดยนายธวัชชัย ชัยวัฒน์ ผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา ในขณะนั้น) ได้ริเริ่มโครงการ ราชทัณฑ์ตำบล โดยมีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล

หลังจากการกำหนดนโยบายของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ เริ่มมีเรือนจำและทัณฑสถาน ดำเนินการตามนโยบาย สร้างเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบล โดยมีเรือนจำจำนวน 17 แห่งที่ได้รับประกาศนียบัตร จากกรมราชทัณฑ์ในปี พ.ศ.2550

1. ผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา
2. ผู้อำนวยการทัณฑสถานบำบัดพิเศษจังหวัดปทุมธานี
3. ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอธัญบุรี
4. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดปทุมธานี
5. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดเพชรบูรณ์
6. ผู้อำนวยการศูนย์เตรียมการปลดปล่อยชั่วคราวแค่น้อย
7. ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอหล่มสัก
8. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดสุโขทัย
9. ผู้บัญชาการเรือนจำกลางอุบลราชธานี
10. ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอบัวใหญ่
11. ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอเทิง
12. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
13. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม
14. ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอสุวรรณภูมิ
15. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดสระบุรี
16. ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน
17. ผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษมีนบุรี

พ.ศ.2551 หลังจากที่กระทรวงยุติธรรม และกรมราชทัณฑ์ มีนโยบายให้มีการพัฒนา การมีส่วนร่วมของทุกภาคในสังคมโดยบูรณาการ ด้วยการทำงานร่วมกันระหว่างภาคราชการ ภาคเอกชน และประชาชนสังคม ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง และเป็น ธรรมทุกพื้นที่ กรมราชทัณฑ์จึงได้นำนโยบายนี้ไปสู่การปฏิบัติ ด้วยการประสานงานกับองค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังตั้งแต่ต้องโทษ จนกระทั่ง พื้นที่โทษ และกลับไปอยู่ร่วมกับชุมชน นำไปสู่การจัดทำ MOU ในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอีกหลายแห่งทั่วประเทศ เพื่อช่วยดูแลผู้ต้องขังตั้งแต่ต้องโทษ ไปจนถึงพ้นโทษ ให้อยู่ร่วมกับชุมชนได้และเป็นพลเมืองที่ดีต่อไป อาทิเช่น เรือนจำจังหวัดเลย ร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งเทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล จัดโครงการลงนามบันทึก ข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์ โดยจัดเวทีเสวนาหา แนวทางการสังคมสงเคราะห์ผู้ต้องขังขึ้นในเรือนจำ มีการเชิญองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน จังหวัด เลยเข้าร่วมเสวนากับผู้ต้องขัง และเรือนจำจังหวัดเลย ได้ลงนามบันทึกข้อตกลงกับเรือนจำและ เทศบาลในพื้นที่ จังหวัดเลย 35 แห่ง เพื่อร่วมมือในการดูแลเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษไปแล้วเพื่อจะได้เป็น พลเมืองดีของสังคมต่อไป

2. ระยะที่ 2 การลงนามบันทึกข้อตกลงร่วมกับเครือข่ายภาคสังคม 9 องค์กร

สืบเนื่องจาก โครงการราชทัณฑ์ตำบล ทำให้กรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ กับหน่วยงานภาคสังคมและท้องถิ่น จึงมีความเห็นร่วมกันที่จะจัดทำแผนบูรณาการภาคสังคมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 9 องค์กร ภายใต้ชื่อ “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ” ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2554 ถึงปัจจุบัน รวม 3 ฉบับ ได้แก่

ฉบับที่ 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554-2556

ฉบับที่ 2 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557-2559

ฉบับที่ 3 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560-2564

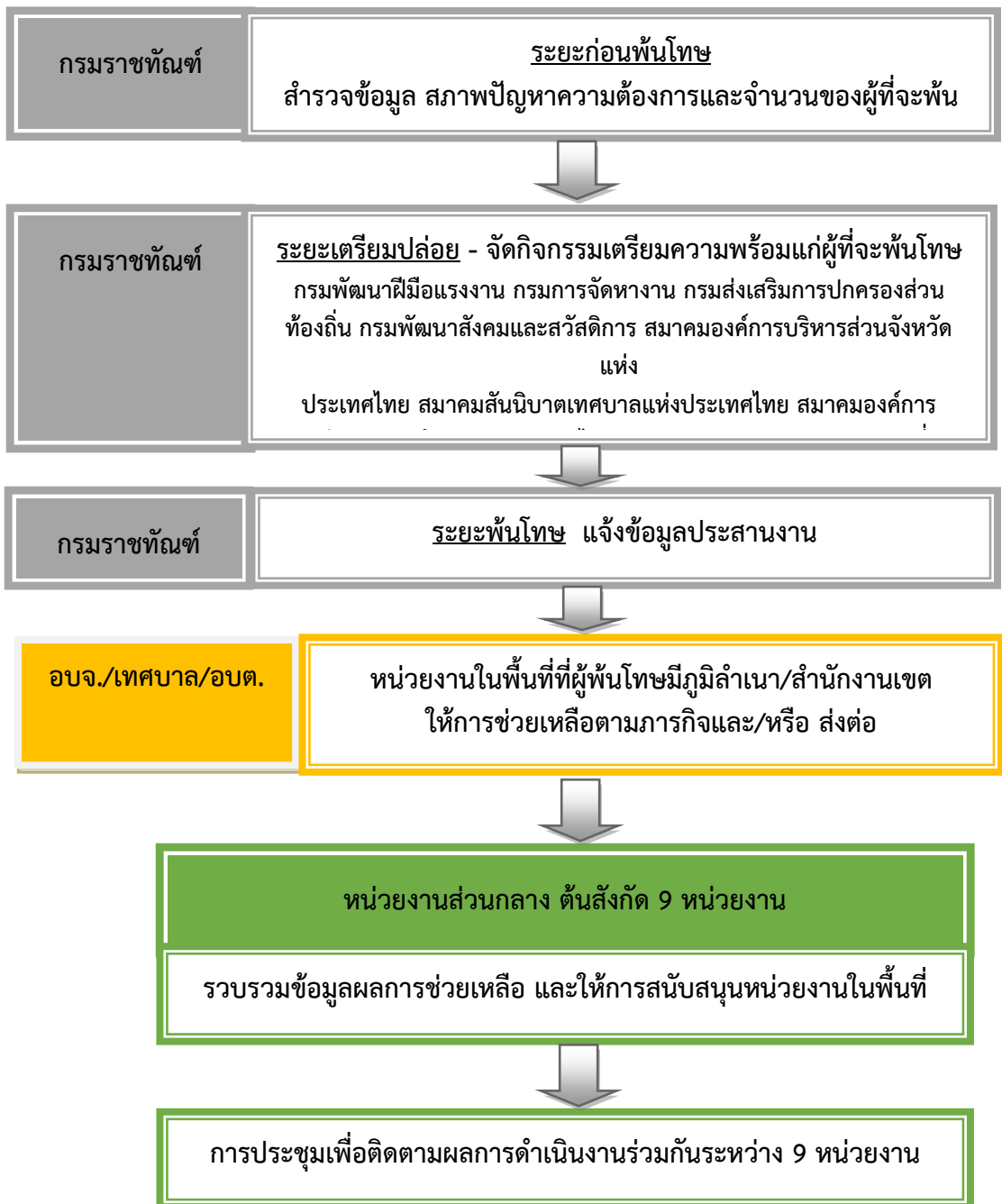
จากการดำเนินงานตามนโยบายราชทัณฑ์ตำบล และมีการขยายผลไปยังเรือนจำ และทัณฑสถานทั่วประเทศจนประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน กรมราชทัณฑ์เริ่มแสวงหาความร่วมมือในระดับองค์กรในภาพกว้างขึ้น ไม่เพียงแต่การดูแลภายหลังพ้นโทษ แต่ยังมุ่งเน้นเครือข่ายการช่วยเหลือผู้ต้องขังในด้านอื่นๆ

จึงนำไปสู่การลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับ 9 องค์กรเครือข่ายภาคสังคมในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ป้องกันการกระทำผิดซ้ำ สร้างคนดีกลับบ้าน เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2559 มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษร่วมกับ 9 หน่วยงานเครือข่ายภาคสังคม ได้แก่

1. กรมราชทัณฑ์
2. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
3. กรมการจัดหางาน
4. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
5. กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
6. สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย
7. สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย
8. สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และ
9. กรุงเทพมหานคร

3. แนวทางในการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือผู้พันโทษและป้องกันการกระทำผิด ซ้ำระดับ 9 หน่วยงาน

แผนภาพที่ 4-1 : แนวทางในการปฏิบัติงานให้ความช่วยเหลือผู้พันโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ
ระดับ 9 หน่วยงาน



หลังแผนฉบับที่ 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554-2556 เพื่อติดตาม ดูแล และช่วยเหลือผู้พันโทฯ และมีแผนการดำเนินงานร่วมกัน ภายใต้ชื่อ “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กร” เพื่อช่วยเหลือผู้พันโทฯและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ประจำปีงบประมาณ 2557-2559 (ฉบับที่ 2) จากรากฐานที่กล่าวมาข้างต้น ก่อให้เกิดการดำเนินงานที่จำเป็น และนำไปสู่การเล็งเห็นความสำคัญของผู้บริหารในระดับกระทรวงยุติธรรม จึงจัดทำตัวชี้วัดในระดับกลุ่มภารกิจด้านพัฒนาพฤตินิสัย ภายใต้แผนปฏิบัติการกรมราชทัณฑ์ พ.ศ.2552-2555 ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนขึ้น ตั้งแต่ปีงบประมาณพ.ศ.2553 คือ เรื่องของ “จำนวนของหมู่บ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป้าหมายที่มีส่วนร่วมในกิจกรรม งานด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย” โดยขับเคลื่อนหน่วยงานในสังกัดให้ปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานภาคท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งได้กำหนดให้มีการดำเนินงาน 4 กระบวนการ ได้แก่

- กระบวนการที่ 1 การร่วมคิด
- กระบวนการที่ 2 การร่วมวางแผน
- กระบวนการที่ 3 การร่วมทำ และ
- กระบวนการที่ 4 การร่วมกันประเมินผล

ผลการดำเนินงาน

โดยสรุปการดำเนินงานตามแผนบูรณาการ

สืบเนื่องจากกรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ กับหน่วยงานภาคสังคม เริ่มดำเนินการตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2551 โดยมีการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันกับหน่วยงานภาคสังคม 8 องค์กรประกอบด้วย กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และสมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย ลงนามเมื่อวันที่ 3 มกราคม 2551 และได้ประสานความร่วมมือกับกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2551 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยให้ผู้ต้องขัง และครอบครัวสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข

ทั้งนี้ จากสภาพปัญหาการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังเกิดจากปัจจัยที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาการปรับตัวเข้ากับสังคมไม่ได้ สังคมไม่ยอมรับ การหางานทำไม่ได้ และครอบครัว มีฐานะยากจน จึงได้ร่วมกันจัดทำ “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กร เพื่อช่วยเหลือผู้พันโทฯและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ฉบับที่ 1 และฉบับที่ 2 ต่อเนื่องกันมา ซึ่งผลการดำเนินงานตามแผนบูรณาการ 9 องค์กร ฯ (ฉบับที่ 2) พบว่าเรือนจำ/ทัณฑสถานและหน่วยงานในระดับท้องถิ่นของแต่ละหน่วยงานได้ประสานความร่วมมือกันเป็นอย่างดี

โดยในปีงบประมาณ 2559 มีผู้ต้องขังและผู้พันโทฯเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายสังคมสงเคราะห์ในงานราชทัณฑ์ จำนวนทั้งสิ้น 40,306 ราย และได้รับงบประมาณ และวัสดุอุปกรณ์สนับสนุนจากหน่วยงานภาคสังคม เพื่อจัดกิจกรรมในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ให้แก่ผู้ต้องขังคิดเป็นมูลค่าจำนวน 67,962,270.20 บาท (ข้อมูล ณ เดือนมีนาคม 2559) ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2559 เป็นปีที่มีการขยายความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาคสังคมที่มีภารกิจเกี่ยวข้องกับการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย

และดูแลติดตามผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวกลับสู่สังคม และได้มีการทบทวนรวมทั้งจัดทำบันทึกข้อตกลงร่วมกันว่าด้วยการประสานความร่วมมือ ในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ ระหว่างกรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานภาคสังคม 7 แห่ง ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินงาน ในการติดตาม ดูแล และช่วยเหลือผู้พ้นโทษมีแนวทางที่ชัดเจน และเป็นรูปธรรม จึงได้มีการร่วมกันจัดทำแผนบูรณาการเครือข่ายภาคสังคม เพื่อติดตาม ดูแล และช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 - 2564 (ฉบับที่ 3) ขึ้น

ความเป็นมาของการจัดทำแผน

กรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินงานโดยบูรณาการภาคสังคมทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วม ในการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง และเตรียมความพร้อม ก่อนปล่อย ซึ่งการบูรณาการดังกล่าวได้ ดำเนินการอย่างเป็นระบบด้วยการประสานความร่วมมือจัดทำเป็นบันทึกข้อตกลงระหว่างกรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานภาคสังคม 9 องค์กร คือ กรมราชทัณฑ์ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมพัฒนา สังคมและสวัสดิการ กรมการจัดหางาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัด แห่งประเทศไทย สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่ง ประเทศไทย และ กรุงเทพมหานคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 เป็นต้นมา ซึ่งการจัดทำแผนบูรณาการภาค สังคม 9 องค์กร เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ฉบับ ที่ 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2554 - 2556 และฉบับที่ 2 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2557 - 2559 โดยมุ่งเน้นการป้องกันการ กระทำผิดซ้ำเพื่อส่งเสริม ความร่วมมือของภาคีเครือข่าย และกำหนดให้มีการประชุมร่วมกันอย่าง น้อยปีละ 1 ครั้ง โดยแต่ละหน่วยงานผลัดกันเป็นเจ้าภาพจัดประชุมซึ่งได้มีการจัด ประชุมร่วมกันอย่าง ต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี โดยในปีงบประมาณ 2559 แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กร เพื่อช่วยเหลือ ผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำประจำปี งบประมาณ พ.ศ.2557 - 2559 (ฉบับที่ 2) ได้สิ้นสุดลง และเมื่อวันที่ 25 เมษายน 2559 ได้มีการประชุมสรุปผลการดำเนินงานตามแผนบูรณาการ เครือข่าย ภาคสังคม 9 องค์กร เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และป้องกันการกระทำผิดซ้ำประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2557 - 2559 (ฉบับที่ 2) รวมถึงทิศทาง การดำเนินงานต่อไป พร้อมกับการทบทวนบันทึกข้อตกลง (MOU) โดยหน่วยงานภาคสังคม ได้มีการปรับแก้เนื้อหา MOU ให้มีความสอดคล้องกับ สถานการณ์ ปัจจุบัน ซึ่งจากการประชุมและการทบทวนบันทึกข้อตกลงดังกล่าวทำให้มีการลงนามบันทึกข้อตกลง ว่าด้วยการประสานความร่วมมือ ในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ภายหลังพ้นโทษ ระหว่างกรมราชทัณฑ์ และหน่วยงานภาคสังคม 7 แห่ง ประกอบด้วย กรมพัฒนาสังคม และสวัสดิการ กรมคุมประพฤติ กรมการจัดหางาน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมส่งเสริมและ พัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และสมาคมองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย รวมทั้งกรุงเทพมหานครที่มีการนำบันทึกข้อตกลงเดิมมาใช้เป็นแนวทาง การดำเนินงานอย่างต่อเนื่องต่อไป ประกอบกับ ยังมีหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่อยู่ระหว่างการหารือ เพื่อดำเนินการลงนามบันทึก ข้อตกลงในอนาคต แต่มีการปฏิบัติงานร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการปกครอง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงาน ปลัดกระทรวง ยุติธรรม (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์) สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย โดยได้ กำหนดจัดทำแผนบูรณาการเครือข่ายภาคสังคม เพื่อติดตาม ดูแล และช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ประจำปี

งบประมาณ พ.ศ.2560 - 2564 (ฉบับที่ 3) ร่วมกับหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่มีภารกิจ เกี่ยวข้องในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขังและสงเคราะห์ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ ประกอบด้วย

1. หน่วยงานที่ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงฉบับใหม่ เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2559 มี 8 องค์กร ได้แก่ กรมราชทัณฑ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กรมคุมประพฤติ กรมการจัดหางาน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กรมส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และสมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย

2. หน่วยงานที่ไม่แก้ไขปรับปรุง MOU โดยใช้ MOU เดิม คือ กรุงเทพมหานคร

3. หน่วยงานที่ยังมิได้ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงฉบับใหม่ ได้แก่ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการปกครอง สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์) สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย ซึ่งจะดำเนินการตามแผนต่อไป

ประกอบกับในปีงบประมาณ พ.ศ.2559 คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบมาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตามดูแล ช่วยเหลือ และสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชน เมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559 และในปีดังกล่าวได้มีพระราชกฤษฎีกาพระราชทานอภัยโทษ พ.ศ.2559 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม 2559 โดยคณะรัฐมนตรีได้มีมติ เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม 2559 เห็นชอบแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษลดโทษปล่อยตัว ปี พ.ศ.2559 ซึ่งมีการกำหนดให้หน่วยงานภาคีเครือข่ายต่างๆ อันประกอบด้วย 5 กระทรวงหลัก คือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงแรงงานและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ รับผิดชอบดำเนินการติดตาม ดูแลให้ความช่วยเหลือผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษภายหลังการปล่อยตัว ตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอ ซึ่งหน่วยงาน ที่ได้มีการร่วมมือกันดำเนินงานตามภารกิจเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษป้องกันการกระทำผิดซ้ำกับกรมราชทัณฑ์ข้างต้นนั้น เป็นหน่วยงานภายใต้สังกัด ของหน่วยงานภาคีเครือข่ายตามแผนรองรับการช่วยเหลือฯ ดังนั้น การจัดทำแผนบูรณาการเครือข่ายภาคสังคม เพื่อติดตาม ดูแล และช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2560 - 2564 (ฉบับที่ 3) จึงเป็นแผนปฏิบัติการที่มีการจัดทำเพื่อให้สอดคล้องกับแผนรองรับการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ และอภัยโทษ ลดโทษปล่อยตัว ปี พ.ศ.2559 และมาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตามดูแล ช่วยเหลือและสงเคราะห์ ผู้กระทำผิดในชุมชน อันเป็นการสร้างหลักประกันความมั่นคงปลอดภัยของสังคมและเป็นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของผู้พ้นโทษในลำดับต่อไป

ส่วนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) มุ่งศึกษาประเด็นด้านปัจจัยความสำเร็จในการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในพันธกิจคืนคนดีสู่สังคมของกรมราชทัณฑ์ โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ รวมจำนวน 10 ท่าน ซึ่งมีตั้งแต่ผู้ริเริ่มนโยบายเปิดเรือนจำสู่สังคม ผู้บัญชาการที่มีการนำท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับภารกิจของเรือนจำ ตลอดจนจนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานและข้อเสนอแนะที่จะเป็นประโยชน์ต่อการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษให้กลับคืนสู่สังคมได้อย่างเป็นปกติสุข ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งการนำข้อมูลจากตำรา บทความ ข่าวสาร และผลงานวิจัยต่างๆ โดยมี

ประเด็นในการสังเคราะห์องค์ความรู้ในบทที่ 4 ปรากฏผลการรวบรวม และสังเคราะห์องค์ความรู้ตามประเด็นดังกล่าว ดังนี้

2.1 ความเป็นมาของการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการคืนคนดีสู่สังคมของกรมราชทัณฑ์

2.2 การนำทฤษฎีมาวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งเสริม และสนับสนุนให้พันธกิจในการคืนคนดีสู่สังคมประสบผลสำเร็จ

2.3 ข้อเสนอแนะทางในการพัฒนารูปแบบการดูแลผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

บทสัมภาษณ์ผู้บริหาร “มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการการติดตามช่วยเหลือหลังพ้นโทษ”

นายนิธิ จิตสว่าง (อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์)

1. นโยบายด้านการนำกลับคืนสู่สังคม (Reintegration)

วัตถุประสงค์การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในยุคใหม่ ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการใช้เรือนจำเป็นสถานที่ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง แต่ยังขยายขอบเขตในงานราชทัณฑ์ให้กว้างออกไปกว่าในกำแพงเรือนจำ ซึ่งหมายความว่า เมื่อพ้นโทษออกไปแล้ว ยังมีหน้าที่ความรับผิดชอบในการช่วยเหลือประคับประคองเพื่อให้พันธกิจในการคืนคนดีสู่สังคมบรรลุเป้าหมายอย่างแท้จริง

เริ่มต้นความเป็นมาของโครงการราชทัณฑ์ตำบลเกิดขึ้นมาจากในสมัยนั้น เรือนจำพิเศษพิศุขที่มีผู้บัญชาการเรือนจำ คือท่านธวัชชัย ไชยวัฒน์ ซึ่งดำรงตำแหน่งรองอธิบดีคนปัจจุบัน ได้ริเริ่มโครงการนี้ขึ้นด้วยการลงนามบันทึกข้อตกลงกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล ซึ่งในฐานะอธิบดีกรมราชทัณฑ์ เห็นว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นโครงการที่เกิดประโยชน์กับผู้ต้องขังอย่างแท้จริง เพราะคนที่ติดคุกก็มาจากในชุมชนตำบลนั้น เมื่อคนเหล่านี้พ้นโทษจากเรือนจำกลับไปสู่ชุมชนการให้หน่วยงานในท้องถิ่นมาดูแลจึงเป็นเรื่องที่ดีและเหมาะสมที่สุด

เมื่อเรือนจำพิเศษพิศุขประสบความสำเร็จในการริเริ่มโครงการดังกล่าวนับเป็นจุดเริ่มต้น และเป็นต้นแบบให้กับเรือนจำอื่น ซึ่งหลังจากนั้นได้ขยายผลไปยังเรือนจำอีกหลายแห่งทั่วประเทศด้วยการลงนามบันทึกข้อตกลงกับองค์การบริหารส่วนตำบลที่เรือนจำตั้งอยู่ในพื้นที่

อย่างไรก็ตาม โครงการนี้จะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับทั้งในส่วนของเรือนจำเอง และทางองค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งซึ่งมีปัจจัยที่แตกต่างกัน เพราะถ้าทำไปเพียงเพื่อสนองต่อนโยบายของผู้บริหารโดยไม่มีความตั้งใจจริงก็ไม่เกิดประโยชน์ ในขณะที่องค์การบริหารส่วนตำบลถ้าหากทำเพียงเพื่อต้องการประชาสัมพันธ์ ก็จะเป็นโครงการที่ทำเพียงชั่วคราวและไม่มีความต่อเนื่อง ดังนั้น การร่วมมือกันทำงานอย่างจริงจังในการช่วยเหลือผู้ต้องขังกลับคืนสู่สังคมจึงมีความสำคัญ จึงเห็นได้ว่าโครงการราชทัณฑ์ตำบลมีทั้งเรือนจำที่ดำเนินการแล้วประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ

ปัญหาอุปสรรคที่สำคัญคือองค์การบริหารส่วนตำบลบางแห่งถูกสำนักงานตรวจเงินแผ่นดินในท้องที่เข้าไปตรวจสอบและแย้งว่าไม่ใช่หน้าที่ของหน่วยงานที่จะเข้ามาช่วยเหลือผู้พ้นโทษซึ่งก็มีทั้งหน่วยงานที่ยังดำเนินการต่อ และยกเลิกโครงการนี้ไปเป็นส่วนของ อบต. ที่ยังดำเนินการ

ต่อเพราะให้เหตุผลว่าหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกของสังคมก็เป็นหน้าที่ของท้องถิ่น เช่นเดียวกันหรือถือว่าเป็นการจัดสวัสดิการให้กับคนในสังคมและผู้พันโทษก็คือหนึ่งในนั้นจึงถือได้ว่าผู้พันโทษและชุมชนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ไม่สามารถแยกจากกันได้การที่ราชทัณฑ์นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมตรงจุดนี้ถือว่า ช่วยให้ผู้พันโทษกลับคืนสู่สังคมได้ดีกว่าการปล่อยไปโดยขาดการติดตามช่วยเหลือ เธอเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้เป็นอย่างดี

2. การขยายผลสู่เรือนจำทั่วประเทศ

ต้องยอมรับว่า ทิศทางนโยบายของผู้บริหารมีความสำคัญ หากมีการทำความเข้าใจ และกำหนดเป็นแนวทางให้เรือนจำดำเนินการ ก็จะทำให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง ตลอดจนการให้ความสำคัญกับการลงพื้นที่ของผู้บริหาร โดยเฉพาะการที่อธิบดีกรมราชทัณฑ์ร่วมลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับผู้ว่าราชการจังหวัด จะทำให้เจ้าหน้าที่ต้นตัวในการขับเคลื่อนงาน และมีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น การเดินทางไปเป็นประธานในพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ระหว่างเรือนจำจังหวัดอุบลราชธานีกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลนครอุบลราชธานี เทศบาลเมืองวารินชำราบ องค์การบริหารส่วนตำบลบุ่งหวาย องค์การบริหารส่วนตำบลธาตุ และองค์การบริหารส่วนตำบลคำขวาง ณ ศาลากลางจังหวัดอุบลราชธานี

ดังนั้น การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมกระทำผิดซ้ำและการไม่เป็นที่ยอมรับจากสังคมของผู้พันโทษนั้น กรมราชทัณฑ์เล็งเห็นว่า มีอาจแก้ปัญหานั้นได้เพียงฝ่ายเดียว แต่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่กระบวนการป้องกัน แก้ไข ตลอดจนการมีส่วนร่วมฟื้นฟูจิตใจของผู้กระทำผิด ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน หรือ ภาคประชาชนร่วมกันเป็นพลังขับเคลื่อนในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน สำหรับ การเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างกรมราชทัณฑ์กับภาคสังคม ได้กำหนดเป็นแนวคิดการสร้างเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบล โดยให้ทุกเรือนจำ ทัณฑ์สถานแสวงหาและประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สามารถดำเนินงานร่วมกันให้หลายรูปแบบโดยการจัดกิจกรรม คือ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ต้องขังเพื่อการจำแนกลักษณะ การสงเคราะห์ผู้ต้องขังและครอบครัว การแนะนำอาชีพ การทำงานให้กับผู้พันโทษ การช่วยประชาสัมพันธ์ให้สังคมยอมรับผู้พันโทษ การให้ทุนประกอบอาชีพ

กระทรวงยุติธรรม มีนโยบายให้มีการพัฒนาการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม ให้มีการบูรณาการทำงานร่วมกันทั้งระหว่างภาครัฐบาลภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยกรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการนำองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น ให้เข้าร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นงานหลักของกรมราชทัณฑ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคมอย่างยั่งยืน และมีนโยบายให้เรือนจำจัดทำเครือข่ายราชทัณฑ์ตำบลโดยดึงภาคสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขผู้ต้องขังกลับตนเป็นพลเมืองดี อีกทั้งยังเป็นการบูรณาการทำงาน การเตรียมความพร้อมทั้งในส่วนของผู้ต้องขัง ก่อนปล่อยตัวและครอบครัวหรือชุมชนที่จะรองรับผู้ต้องขังที่พันโทษ โดยมุ่งเน้นการสงเคราะห์ การพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังการสนับสนุนกิจกรรมเชิงสมานฉันท์ การร่วมมือในการดำเนินงานด้านสาธารณสุขทั้งแบบมีผลประโยชน์แลไม่มีผลประโยชน์ตอบแทน จึงทำบันทึกข้อตกลงในการดำเนินงานด้านสังคมสงเคราะห์กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นางสาวเพลินใจ แต่เกษม (รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ฝ่ายพัฒนาพฤตินิสัย)

ในฐานะรับผิดชอบการดำเนินงานของสำนักพัฒนาพฤตินิสัย และส่วนสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขังที่มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงด้านการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) เล็งเห็นความสำคัญของการนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับงานราชทัณฑ์ตั้งแต่แรกเริ่ม ระหว่างคุมขังในเรือนจำ เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จนกระทั่งหลังพ้นโทษกลับสู่สังคม โดยวัตถุประสงค์สำคัญในการจัดตั้งศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ คือ การให้ผู้ต้องขังได้เตรียมความพร้อมในด้านการประกอบอาชีพ และการมีงานทำ ภายหลังจากพ้นโทษ ศูนย์ CARE จะมีหน้าที่ส่งต่อผู้พ้นโทษที่มาขอรับบริการไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถานประกอบการต่างๆ ที่ต้องการจ้างงานผู้พ้นโทษ

นอกจากนั้น ครอบครัวที่เข้มแข็งก็มีความสำคัญในการดูแลให้คำแนะนำผู้พ้นโทษให้อยู่ในกรอบของบรรทัดฐานทางสังคมไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ การติดตามประเมินผลการช่วยเหลือของศูนย์ CARE เป็นนโยบายของผู้บริหารกระทรวงยุติธรรม และกรมราชทัณฑ์ที่ต้องการให้มีการวัดความสำเร็จของการดำเนินงาน หากมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการติดตามประเมินผล ผ่านกลไกของอาสาสมัครต่างๆ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ จะช่วยให้กระบวนการช่วยเหลือผู้พ้นโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

นางสาวคนธ์ เจษฎารักษ์ ผู้อำนวยการสำนักทัณฑปฏิบัติ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักทัณฑปฏิบัติ
2. ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา 35 ปี - เดือน
3. ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา - ปี - เดือน
4. ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้ว - แห่ง เคยดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองสังคมสงเคราะห์มาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี และ

รับผิดชอบงานด้านสังคมสงเคราะห์มาโดยตลอด ตลอดจนจัดทำการศึกษาวิจัยในเรื่องราชทัณฑ์ตำบล ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

5. ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ลงนามในบันทึก ตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

จากการศึกษาวิจัยเรื่องเรือนจำเอกชน ของก.พ.ร. ในขณะนั้น พบว่า กรมราชทัณฑ์สามารถถ่ายโอนภารกิจบางประการให้กับหน่วยงานภายนอกดำเนินการ เมื่อศึกษาแล้วพบว่า งานด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังเป็นงานที่สามารถให้ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมได้ ประกอบกับเรือนจำพิเศษพิทยาได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล จึงเป็นการจุดประกายให้กรมราชทัณฑ์ได้นำไปเป็นนโยบายในการขับเคลื่อนในเรื่องการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม

กรมมีหนังสือสั่งการให้เรือนจำทั่วประเทศ ดำเนินการทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่ที่เรือนจำตั้งอยู่ เพราะถือว่าเรือนจำก็เป็นลูกบ้านของ อบต.เช่นกัน หลังจากนั้นจึงยกระดับเป็นการ MOU ในระดับองค์กรใหญ่ กับกรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ 9 องค์กร

6. ท่านเห็นว่าการนำชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นสามารถดำเนินการในรูปแบบใดได้บ้างโปรดอธิบายพร้อมยกตัวอย่าง

เห็นว่าชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญ ด้วยความที่ใกล้ชิดที่สุดกับสมาชิกหรือลูกบ้าน จึงมีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วยเหลือผู้พ้นโทษในการกลับสู่สังคม

7. จากประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา ท่านเคยมีการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือไม่ หากมีได้นำมาช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

การทำงานส่วนใหญ่ ทำในเชิงขับเคลื่อนนโยบาย ตั้งแต่การนำนโยบายผู้บริหารไปกำหนดกลยุทธ์ในการบริหารให้เรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศดำเนินการ ทั้งการเชิญผู้บริหารให้ลงพื้นที่ไปร่วมในพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงเพื่อการประชาสัมพันธ์ให้สังคมรับทราบและการผลักดันให้เรือนจำต่างๆ รับนโยบายไปปฏิบัติ ด้วยการกำหนดเป็นตัวชี้วัดระดับเรือนจำเพื่อให้เกิดการขยายผลไปยังทั่วประเทศ

8. ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ และปัจจัยใดที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเหตุใด

ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ผู้พ้นโทษ ประกอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนการทำให้เกิดความยั่งยืน ต้องกระตุ้นให้การดำเนินงานไม่หยุดนิ่ง MOU เป็นเพียงการทำในเชิงสัญลักษณ์ แต่สิ่งสำคัญคือทำอย่างไรให้ โครงการนี้อยู่ในแผนงบประมาณ และการช่วยเหลือไม่เพียงแต่ตัวผู้ต้องขัง ยังรวมถึงสมาชิกในครอบครัวของผู้ต้องขัง ดังนั้น การผลักดันให้งบประมาณท้องถิ่นมีการสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวจะช่วยให้การทำงานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อทุกฝ่ายเห็นว่าเป็นประโยชน์ หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญก็ทำให้เกิดเครือข่ายที่ขยายกว้างออกไปซึ่งภายหลังมีการ MOU กับกรุงเทพมหานครด้วย เพราะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ได้รวมผู้ต้องขังที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ อยู่ด้วย

9. การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

การดำเนินงานของศูนย์ CARE เป็นภาพกว้างและใหญ่ โดยเน้นไปที่เรื่องการส่งเสริมอาชีพมากกว่าด้านอื่นๆ ซึ่งมองว่าเจ้าหน้าที่ของศูนย์นี้มีความสำคัญที่จะต้องใช้คนที่มีความเป็นมืออาชีพและมีใจรักในการช่วยเหลือผู้อื่น

10. ปัญหาและอุปสรรคของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และท่านมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอย่างไร

ปัญหาอยู่ที่ระบบการติดตามผู้พันโทษเป็นรายกรณี เพราะเดิมท้องถิ่นเป็นผู้ดูแลโดยตรง การติดตามเป็นไปได้ง่ายและเข้าถึงมากกว่า การ MOU ในภาพใหญ่ แต่ไม่เห็นการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในช่วงที่มีการปล่อยตัวภัยโทษ หรือแม้แต่กรณีผู้พันโทษปกติ ให้ยุติธรรมชุดชนเป็นแม่งาน หรือหากพื้นที่นั้นไม่มียุติธรรมชุมชนก็ให้คุมประพฤติดูแล แต่ในทางปฏิบัติค่อนข้างยาก เพราะเจ้าหน้าที่ไม่สามารถเข้าถึงได้เหมือนกันผู้นำชุมชน จึงเห็นว่าการเข้าถึงบริการหรือความช่วยเหลือสำหรับผู้พันโทษควรเป็นท้องถิ่นดูแลดีกว่า เพราะนั่นคือลูกบ้านของเค้า หน่วยงานกลางมีหน้าที่เพียงสนับสนุน และเติมอาวุธให้ท้องถิ่น นักพัฒนาชุมชนมีศักยภาพในการประสานงานและส่งต่อความช่วยเหลือได้อย่างมีประสิทธิภาพ

11. ท่านมีแนวคิดที่จะนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด และวางแผนจะดำเนินการอย่างไรบ้าง

แนวคิดที่เห็นว่าเป็นประโยชน์คงเป็นเรื่องของการให้ศูนย์ CARE เป็นศูนย์กลางในการให้บริการ เป็นช่องทางพิเศษแต่ต้องสร้างศักยภาพในการส่งต่อความช่วยเหลือ และการติดตามประเมินผล ซึ่งท้องถิ่นสามารถเข้ามาช่วยในส่วนนี้

นางรัศมี สุวรรณหงส์ (ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง)

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการและสงเคราะห์ผู้ต้องขัง
2. ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา 25 ปี - เดือน
3. ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา - ปี - เดือน
4. ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้ว - แห่ง

ปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่ง นักสังคมสงเคราะห์ตั้งแต่เริ่มรับราชการ และดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการกองสังคมสงเคราะห์เป็นระยะเวลา ๕ ปี

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

5. ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถานลงนามในบันทึก ตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

เริ่มต้นประมาณปีพ.ศ.2549 ในขณะนั้นเป็นคณะทำงานในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์ ส่วนคณะทำงานในส่วนเรือนจำ มีรองวัชชัยฯ เป็นประธานคณะทำงาน โดยโครงการราชทัณฑ์ตำบลมีจุดเริ่มต้นจากการศึกษาวิจัยเรื่องเรือนจำเอกชน แต่การสร้างเรือนจำเอกชนในประเทศไทยมีความเป็นไปได้ยาก จึงมีข้อเสนอให้ถ่ายโอนงานบางอย่างให้เอกชนดำเนินการ ซึ่งผู้อำนวยการกองสังคมสงเคราะห์ในขณะนั้นเห็นว่างานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการ มีความเป็นไปได้มากที่สุด เมื่อเรือนจำพิเศษพัทยาได้ริเริ่มโครงการราชทัณฑ์ตำบล จึงเป็นการดำเนินงานที่ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่จะมีการนำหน่วยงานภายนอกเข้ามาดูแลช่วยเหลือผู้ต้องขัง

เรือนจำพิเศษพัทยา จึงถือเป็นเรือนจำนำร่อง และต้นแบบตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา และมีการพัฒนารูปแบบที่ขยายวงกว้างมากขึ้น และมีการพัฒนาเครือข่ายที่หลากหลายจนมาถึงปัจจุบัน แม้จะไม่ได้ใช้ชื่อเดิมว่า ราชทัณฑ์ตำบล เพราะไม่ได้มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความ

ร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลเท่านั้น แต่รากฐานของแนวคิด และต้นกำเนิดมาจากโครงการนี้ ที่เป็นการจุดประกายให้การช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษได้เห็นเป็นรูปธรรม

การสนับสนุนให้ท้องถิ่นเข้ามาดูแลผู้พ้นโทษ เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด และรู้จักคนในพื้นที่เป็นอย่างดี แต่ปัญหาอุปสรรคยังมีในเรื่องของการส่งต่อข้อมูลของผู้พ้นโทษให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ยังติดขัดในแง่ของข้อกฎหมาย จึงใช้วิธีการส่งข้อมูลให้กับผู้ว่าราชการจังหวัดซึ่งดูแลทุกพื้นที่ และมอบให้ท้องถิ่นดูแลต่อการขยายผลโครงการราชทัณฑ์ตำบลไปยังเรือนจำและทัณฑสถานทั่วประเทศ ในขณะที่มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลประมาณกว่า 500 แห่ง ทั่วประเทศ เพราะบางเรือนจำมีการลงนามในบันทึกข้อตกลงกับ อบต. มากกว่า 1 แห่ง และดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะในการดูแลผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวโอกาสที่จะกระทำผิดซ้ำย่อมน้อยลง ซึ่งรูปแบบในการเข้ามาช่วยเหลือของท้องถิ่น เริ่มตั้งแต่ในช่วงเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่คนในชุมชน ผู้นำชุมชนสามารถเข้ามาให้กำลังใจ ให้คำแนะนำปรึกษาในการวางแผนเตรียมตัว สร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกัน เช่น มาจัดกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับผู้ต้องขังให้ความรู้ด้านอาชีพในท้องถิ่น ฯลฯ จนในช่วงปล่อยตัวพ้นโทษ มีชุมชนบางแห่งมารอรับหน้าเรือนจำ นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนงบประมาณทั้งให้กับเรือนจำ เช่น อบต. สะเตียง สนับสนุนงบประมาณสร้างถนนให้กับเรือนจำชั่วคราวแค้น้อย หรือเวลาน้ำแห้งแล้ง ก็ได้รับการสนับสนุนรถขนน้ำจากท้องถิ่น ฯลฯ

ปัญหาอุปสรรค

ตัวอย่างที่เคยประสบช่วงที่ดำเนินโครงการ เช่น มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางแห่งได้มอบทุนการศึกษาบุตรผู้ต้องขัง แต่สตง. มาตรวจสอบแจ้งว่า ไม่สามารถที่จะสนับสนุนเป็นเงินทุนการศึกษาได้ ให้ได้เฉพาะวัสดุอุปกรณ์การเรียน , หรือการช่วยเหลือผู้พ้นโทษจากเรือนจำที่ไม่ได้มีภูมิลำเนาในท้องที่ตั้งของเรือนจำก็ไม่สามารถทำได้ เป็นต้น

ปัญหาอุปสรรคส่วนใหญ่ มองว่าเกิดจากการใช้ดุลยพินิจและศักยภาพของบุคลากรในหน่วยงาน โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และความรู้ความเข้าใจของเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่ตรวจสอบการใช้งบประมาณในแต่ละพื้นที่แตกต่างกัน จึงเป็นข้อจำกัดที่ทำให้การช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษบางพื้นที่ไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

ปัจจัยความสำเร็จ

ความสำเร็จจะเกิดขึ้นได้ ขึ้นอยู่กับทั้งเรือนจำ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพราะหากว่าท้องถิ่นต้องการเข้ามาช่วยเหลือ แต่ผู้บัญชาการเรือนจำไม่ให้ความร่วมมือหรือไม่สนับสนุนหรือเมื่อทางท้องถิ่นขอความช่วยเหลือในการนำแรงงานผู้ต้องขังไปช่วยภารกิจบางประการ แต่ไม่ทำรอรับการช่วยเหลือแต่ภายนอกอย่างเดียว ก็เป็นเรื่องยากที่จะได้รับความร่วมมือ ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารในพื้นที่กับเครือข่ายต่างๆ มีความสำคัญอย่างยิ่ง หากลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ อันดับแรก คือ ผู้บัญชาการเรือนจำ เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้งานสำเร็จสูง อันดับรองลงมาคือความเข้มแข็งของชุมชน และทัศนคติของผู้นำท้องถิ่น

ผู้บัญชาการเรือนจำกลางสมุทรปราการ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการเรือนจำกลางสมุทรปราการ
2. ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา 16 ปี 6 เดือน
3. ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา 15 ปี 1 เดือน
4. ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้ว 7 แห่ง

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

5. ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ลงนามในบันทึก ตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

ราชทัณฑ์ตำบล เป็นนโยบายของกรมราชทัณฑ์ เกิดขึ้นภายหลังการโอนภารกิจของ อาสาสมัครคุมประพฤติ (อสค.) จากกรมราชทัณฑ์ ไปอยู่กรมคุมประพฤติ เพื่อให้การดำเนินงานของ กรมราชทัณฑ์ ในการติดตามผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ (ลวท./พักการลงโทษ) เป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพ จึงเกิดแนวนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” ขึ้น โดยมุ่งหวัง ให้งานราชทัณฑ์ได้สอดคล้องประสานกับผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น ในการติดตามสอดส่องพฤติกรรม และดูแล ผู้พ้นโทษ ซึ่งเป็นที่มาของการจัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกันระหว่าง เรือนจำ กับ ผู้นำชุมชน/ ท้องถิ่น ในขณะนั้น แต่การดำเนินงานไม่ประสบความสำเร็จตามนโยบายเนื่องจากขาดการติดตาม และการให้ความสำคัญอย่างต่อเนื่อง

6. ท่านเห็นว่าการนำชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย ผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นสามารถ ดำเนินการในรูปแบบใดได้บ้างโปรดอธิบายพร้อมยกตัวอย่าง

ในสภาพปัจจุบัน งานราชทัณฑ์ประสบปัญหา “ผู้ต้องขังล้นคุก” สาเหตุสำคัญมาจากการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง เมื่อพิจารณาจากงานวิจัยของสำนักทัณฑวิทยา, ข้อมูลจากเรือนจำ/ ทัณฑสถาน หลายแห่ง พบว่าปัญหาของการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาผู้ต้องขังล้นคุก เกิดจาก 1. สังคม หรือ ชุมชน ที่ผู้ต้องขังพ้นโทษ กลับไปอาศัยอยู่แสดงความรังเกียจ ไม่ยอมรับ และกีดกันไม่ให้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในหมู่บ้าน หรือชุมชน 2. ผู้ต้องขังพ้นโทษ ประสบปัญหาด้านเศรษฐกิจ ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้เลี้ยงดูตนเอง และครอบครัว ขาดการช่วยเหลือ แนะนำจากผู้นำในชุมชน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว จะเห็นว่า “กุญแจสำคัญ” ที่จะแก้ไขปัญหาล้นคุกก็คือ “ชุมชน หรือ ท้องถิ่น” ที่ผู้ต้องขังพ้นโทษกลับไปอาศัยอยู่นั่นเอง ดังนั้น การนำชุมชน หรือท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ จึงเป็นยุทธศาสตร์สำคัญ และมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งบทบาท และหน้าที่ของท้องถิ่น สามารถดำเนินการได้หลากหลายรูปแบบดังนี้ 1. การสร้างขวัญ และกำลังใจ กับผู้ต้องขังพ้นโทษที่กลับมาอยู่ในพื้นที่ โดยร่วมกับครอบครัวของผู้ต้องขังพ้นโทษเอง ในการสร้างความเข้าใจ กระตุ้น แนะนำ และสร้างกำลังใจ ให้พร้อมในการเริ่มต้นใหม่ 2. สนับสนุน ส่งเสริมและ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาด้านการประกอบอาชีพ เพื่อให้ผู้พ้นโทษ

มีรายได้ สามารถเลี้ยงดูตนเอง และครอบครัวได้ 3. ติดตาม ดูแล พฤติกรรม การดำเนินชีวิตและพร้อมให้คำปรึกษา เมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษเกิดปัญหา 4. ควรมีโครงการ ราชทัณฑ์เยี่ยมห้องขังและห้องขังเยี่ยมราชทัณฑ์ เพื่อสอดประสานการทำงานร่วมกัน ก่อนผู้ต้องขังพ้นโทษ

7. จากประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา ท่านเคยมีการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือไม่ หากมีได้นำมาช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

ในปัจจุบันองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด, เทศบาล, องค์การบริหารส่วนตำบล มีบทบาทสูงในการดำเนินภารกิจต่อเนื่องจากงานราชทัณฑ์ จากการทำหน้าที่ผ่านมา ในฐานะผู้บัญชาการเรือนจำ ได้มีการประสานงาน กับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เช่น 1. การนำผู้นำชุมชน, กำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน และคณะเจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบล เข้าพบ “ลูกบ้าน” ของตนเองภายในเรือนจำ เพื่อเป็นการเชื่อมประสานระหว่างภารกิจราชทัณฑ์ กับ ผู้นำชุมชน ก่อนที่ผู้ต้องขังจะพ้นโทษ 2. มีการส่งต่อข้อมูลผู้ต้องขังพ้นโทษให้กับ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เพื่อเป็นข้อมูลในการติดตาม ช่วยเหลือ และดูแลแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับผู้พ้นโทษ รวมทั้งรับรายงานข้อมูลย้อนกลับจาก อบต. เพื่อใช้เป็นข้อมูล, สถิติเกี่ยวกับผู้ต้องขังพ้นโทษ 3. “ราชทัณฑ์สัญจร” จัดทำโครงการเพื่อให้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ได้เข้าไปในพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับผู้พ้นโทษ และ สอดประสานการปฏิบัติงานร่วมกับ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4. ประสานการปฏิบัติงานด้านยาเสพติด ร่วมกับ องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดหาอุปกรณ์ตรวจหาสารเสพติดในปัสสาวะ และโครงการอบรมต่างๆ ให้กับผู้ต้องขัง

8. ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ และปัจจัยใดที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเหตุใด

“การคืนคนดีสู่สังคม” จะประสบความสำเร็จได้นั้นปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุด คือ “การให้ความยอมรับของสังคม” ผู้พ้นโทษส่วนใหญ่ ไม่มีที่ยืนในสังคม ถูกปิดกั้น กีดกัน ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ การเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน ซึ่งเป็นอุปสรรคประการสำคัญ ทำให้เขาเหล่านั้นเกิดความท้อแท้ในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ภาครัฐ และ ภาคเอกชน ควรต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม สนับสนุน และ แก้ไขปัญหา ของเขาเหล่านั้น

9. การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) จะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัย และองค์ประกอบหลายๆ ด้าน เช่น

ด้านโครงสร้างทางกายภาพ

1. ศูนย์ฯ (CARE) ควรมีสถานที่ที่เป็นเอกเทศ เหมาะสม ไม่ควรตั้งอยู่ในบริเวณห้องเยี่ยมซึ่งมีประชาชน และ ญาติผู้ต้องขังพลุกพล่าน ซึ่งส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้พ้นโทษ ในการเข้ามาติดต่อขอคำแนะนำ หรือความช่วยเหลือต่างๆ

2. ศูนย์ฯ (CARE) ไม่ควรตั้งอยู่บริเวณอาคารที่ทำการฝ่ายบริหารฯ หรือ ฝ่ายต่างๆ เนื่องจากสภาพการทำงานในปัจจุบันแต่ละฝ่าย หรือ ส่วนงาน มีสภาพงานล้นมือ การรับฟังปัญหาหรือให้คำแนะนำกับผู้พ้นโทษ เป็นอุปสรรคสำคัญยิ่ง และอาจก่อให้เกิด การขาดความเชื่อมั่นกับผู้พ้นโทษ

ในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ด้านบุคคลากร 1. เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ฯ (CARE) ต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงเกี่ยวกับภารกิจที่ได้รับมอบหมาย 2. เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ฯ (CARE) ต้องเป็นผู้มีความรอบรู้ และเป็นนักประสานงานที่ดี สามารถติดต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการฝึกฝนอบรม การสร้างอาชีพ การให้ความช่วยเหลือ และการมีงานทำของผู้พ้นโทษ 3. ผู้พ้นโทษ ต้องมีความเชื่อมั่น เชื่อใจ ในการเข้ามาใช้บริการของศูนย์ฯ (CARE)

10. ปัญหาและอุปสรรคของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และท่านมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอย่างไร

ปัญหา/อุปสรรค ของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ หรือการดำเนินงานของศูนย์ประสานงาน และส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) สามารถจำแนกได้ดังนี้ 1. เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีปริมาณงานล้น และมีจำนวนไม่เพียงพอสำหรับดำเนินงานด้านการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก 2. ยานพาหนะเป็นปัญหาใหญ่ เนื่องจากรถยนต์ที่มีใช้อยู่ภายในเรือนจำ/ทัณฑสถาน มีไม่เพียงพอจากภารกิจประจำวันที่ต้องใช้รถยนต์ ไปส่ง-ไปรับผู้ต้องขังที่ศาล, การส่ง-รับผู้ต้องขังไปตรวจรักษาที่โรงพยาบาลตามแพทย์นัด และในกรณีผู้ต้องขังป่วยออกโรงพยาบาลฉุกเฉิน, การส่ง-รับ และย้ายผู้ต้องขังในกรณีต่างๆ 3. ลักษณะพื้นที่ของผู้พ้นโทษที่อยู่อย่างกระจัดกระจายไปตามอำเภอต่างๆแนวทาง แก้ไข การดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษต้องมีลักษณะงานในรูปแบบ อาสาสมัครคุมประพฤติ (อสค.) แบบสมัยก่อนโดยต้องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ที่รับผิดชอบ กับ อาสาสมัครคุมประพฤติในพื้นที่ และต้องมีการสอดประสาน การทำงานร่วมกันอย่างจริงจัง

11. ท่านมีแนวคิดที่จะนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด และวางแผนจะดำเนินการอย่างไรบ้าง

จากสภาพปัญหา “การมีที่ยืนในสังคมของผู้พ้นโทษ” ครอบคลุม ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ภารกิจนี้(ศูนย์ฯ CARE) มีความจำเป็น และมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานร่วมกันทั้งในด้านการแลกเปลี่ยนข้อมูล, การแก้ไขปัญหาให้กับผู้พ้นโทษ, การสร้างขวัญกำลังใจ รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนการมีงานทำ

แนวทางการดำเนินงาน

1. “เชื่อมประสานรอยต่อ” เป็นการดำเนินการก่อนผู้ต้องขังจะพ้นโทษโดยการจัดทำโครงการ ครอบคลุม ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ (ลูกบ้าน) ในเรือนจำเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขัง กับ ผู้นำชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนสภาพปัญหา และทำความเข้าใจในตัวของผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

2. โครงการ ราชทัณฑ์พบครอบครัว ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่ เพื่อสร้างความเข้าใจ แลกเปลี่ยนข้อมูล และสอดประสานการปฏิบัติในการเตรียมความพร้อมก่อนที่ผู้ต้องขังจะพ้นโทษ

3. ประสานหน่วยงานทั้งภาครัฐ และ เอกชน ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผู้พ้นโทษมีอาชีพ มีรายได้ เลี้ยงตนเอง และครอบครัว โดยไม่หันกลับมากระทำผิดซ้ำอีก

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ท่านมีข้อเสนอแนะสำหรับแนวทางการพัฒนาระบบการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษอย่างไร

สำหรับแนวทางการพัฒนาระบบการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษควรมีรูปแบบ หรือแนวทางดังต่อไปนี้

1. จากสภาพปัญหา อุปสรรค การดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงเห็นควรที่จะต้องฟื้นฟูบทบาทความสำคัญของ “อาสาสมัครคุมประพฤติ (อสค.)” กลับขึ้นมาใหม่ทั้งในด้านรูปแบบความสัมพันธ์ ระหว่าง เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์+ผู้ต้องขัง+อสค. เพื่อให้การติดตามผลการดำเนินงานเป็นไปอย่างครอบคลุม กว้างขวาง และสามารถ เข้าถึง รายละเอียดในตัวผู้พ้นโทษได้อย่างแท้จริง

2. การดำเนินงานต้องเริ่มตั้งแต่ผู้ต้องขังยังอยู่ในเรือนจำก่อนพ้นโทษ ผู้ต้องขังต้องได้รับการพบปะกับครอบครัว และผู้นำชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ ความเชื่อมั่นในการเริ่มต้นชีวิตใหม่ ภายหลังจากพ้นโทษจากเรือนจำ

3. ควรมีการจัดทำสถิติ ข้อมูล การประกอบอาชีพของผู้ต้องขังที่พ้นโทษ เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนา ปรับเปลี่ยน แนวทางการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้บัญชาการเรือนจำกลางนครสวรรค์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการเรือนจำกลางนครสวรรค์
2. ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา 29 ปี 2 เดือน
3. ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา 27 ปี 1 เดือน
4. ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้ว 7 แห่ง

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

5. ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ลงนามในบันทึกตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

เคยทำการจัดให้มีการลงนามบันทึกตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบล ในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พ้นโทษเป็นเวลา 3 ปี จำนวนทั้งสิ้น 57 แห่ง

6. ท่านเห็นว่าการนำชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นสามารถดำเนินการในรูปแบบใดได้บ้างโปรดอธิบายพร้อมยกตัวอย่าง

มีความสำคัญมากเนื่องจากเป็นสังคมที่รายล้อมรอบตัวในชีวิตจริง/รูปแบบในการมีส่วนร่วมได้แก่การสนับสนุนให้โอกาสในการประกอบอาชีพรับเข้าทำงาน, การให้ทุนประกอบอาชีพ, การติดตามถามไถ่ความเป็นอยู่สูงเคราะห์

7. จากประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา ท่านเคยมีการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือไม่ หากมีได้นำมาช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

7.1 ด้านการสนับสนุนการเป็นวิทยากรให้ความรู้ / การประกอบอาชีพ/ข้อปฏิบัติในการดำรงชีวิต/การให้ความช่วยเหลือขององค์กร

7.2 ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ประสบการณ์ การให้โอกาสผู้ต้องขังถ่ายทอดประสบการณ์เป็นอุทาหรณ์แก่เยาวชน

7.3 องค์กรปกครองท้องถิ่น ให้ข้อมูลข่าวสารความเคลื่อนไหวของผู้ต้องขังและครอบครัวตามที่เรือนจำร้องขอ

7.4 องค์กรปกครองท้องถิ่น ให้การติดตามเยี่ยมบ้านผู้พ้นโทษ

7.5 องค์กรปกครองท้องถิ่นให้ความร่วมมือในการจัดทำเกี่ยวกับทะเบียนบ้าน,บัตรประชาชน,และการรับการสงเคราะห์เบี้ยสูงอายุ

8. ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ และปัจจัยใดที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเหตุใด

ปัจจัย

1. ความเข้มแข็งของจิตใจผู้ต้องขัง

2. ความรักความเข้าใจ ความใส่ใจของคนในครอบครัว

3. การให้โอกาสของสังคม

* ปัจจัยข้อที่1 สำคัญที่สุด เพราะเป็นตัวตัดสินใจ คิดวิเคราะห์และดำเนินชีวิตด้วยตนเอง

9. การดำเนินงานของคุณย่ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

ยังไม่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรม

10. ปัญหาและอุปสรรคของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และท่านมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหาอย่างไร

ปัญหา

1. ผู้ต้องขังไม่เชื่อมั่นและไม่ใส่ใจรับการช่วยเหลืออย่างจริงจัง

2. เรือนจำไม่มีภารกิจหรืออำนาจทางกฎหมายในการติดตาม บังคับ กำกับ

การดำเนินชีวิตของผู้พ้นโทษ

แนวทางการแก้ไข

ประชาสัมพันธ์ความสำเร็จของการช่วยเหลือเพื่อเป็นแนวทางให้แก่ผู้เฝ้าแต่ขาดโอกาสและเดือดร้อนจริง

11. ท่านมีแนวคิดที่จะนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด และวางแผนจะดำเนินการอย่างไรบ้าง

มีแนวคิดในการนำชุมชน องค์กรท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากสังคมต้องเป็น ที่รองรับผู้พันโทชอยู่แล้ว การสร้างความรู้สึกร่วมกันให้กับสังคมในการมองผู้พันโทชว่าเป็นผู้เคย ผิดพลาดและให้อภัยจะเป็นประโยชน์กับสังคมและผู้พันโทช

สิ่งที่จะดำเนินการ คือการสร้างกระแสประชาสัมพันธ์คนที่ประสบผลสำเร็จหลังจาก พันโทชว่าเป็นคนส่วนมากของผู้พันโทชแต่ผู้ที่กระทำผิดซ้ำเป็นเพียงส่วนน้อยมากกว่าพวกแรก

ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดจันทบุรี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

1. ปัจจุบันท่านดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดจันทบุรี
2. ท่านรับราชการกรมราชทัณฑ์มาเป็นระยะเวลา 23 ปี 10 เดือน
3. ท่านมีประสบการณ์ทำงานในเรือนจำ/ทัณฑสถานมาเป็นระยะเวลา 1 ปี 7 เดือน
4. ท่านดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานมาแล้ว 1 แห่ง

ส่วนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหลังพันโทช

5. ในอดีตกรมราชทัณฑ์เคยมีนโยบาย “ราชทัณฑ์ตำบล” โดยให้เรือนจำ/ทัณฑสถาน ลงนามในบันทึกตกลงความร่วมมือกับองค์กรบริหารส่วนตำบลในการติดตามดูแลช่วยเหลือผู้พันโทช ท่านเคยมีประสบการณ์ทำงานที่เกี่ยวข้องกับนโยบายดังกล่าว หรือไม่อย่างไร

ในขณะนั้นรับผิดชอบงานของกองแผนงานกรมราชทัณฑ์ ซึ่งจะทราบในระดับ นโยบายว่ามีการขับเคลื่อนงานด้านนี้ แต่ไม่ได้เกี่ยวข้องปฏิบัติโดยตรง เพราะอยู่ในส่วนกลางกรม ราชทัณฑ์ เมื่อได้มาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการเรือนจำ การปฏิบัติงานของเรือนจำมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาให้ผู้ต้องขังที่เข้าเงื่อนไขได้รับการ พักการลงโทษ ลดวันต้องโทษหรือ แม้แต่กรณีพันโทชตามปกติ ก็มีการขอข้อมูลจากท้องถิ่น ทั้งผู้นำชุมชนที่ผู้ต้องขังมีภูมิลำเนา คนใน ชุมชนมีความเต็มใจให้กลับไปสู่สังคมหรือไม่ เพื่อประกอบการพิจารณาปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข นอกจากนี้เรือนจำก็มีการส่งต่อข้อมูลผู้พันโทชให้กับท้องถิ่นผ่านผู้ว่าราชการจังหวัดในการติดตาม ดูแลให้ความช่วยเหลือต่อไป

6. ท่านเห็นว่าการนำชุมชนหรือท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัย ผู้ต้องขังเพื่อคืนคนดีสู่สังคมมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด และการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นสามารถ ดำเนินการในรูปแบบใดได้บ้างโปรดอธิบายพร้อมยกตัวอย่าง

การนำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยมีความสำคัญมากที่สุด เพราะวันนี้ถึงแม้เราจะพยายามเปลี่ยนแปลงผู้ต้องขังที่อยู่ภายในเรือนจำ แต่เวลาพันโทชออกไป เป็นเรื่องทีนอกเหนือการควบคุม สิ่งที่พยายามทำ คือการประชาสัมพันธ์บอกกล่าวในคนในชุมชนรับรู้ และรับทราบ ยอมรับว่าบุคคลเหล่านี้คือบุตรหลานของชุมชน หากไม่ให้โอกาส ไม่ให้ที่ยืน หรือตีตรา ผลกระทบที่เกิดขึ้น อันตรายที่เกิดขึ้นก็เกิดกับคนในชุมชน ดังนั้น ทุกคนจึงควรมีส่วนร่วม ไม่ใช่ผลัก ให้คนเหล่านี้กลับไปเป็นอาชญากร โดยเฉพาะกลุ่มที่เป็นผู้กระทำผิดโดยพลั้งพลาดซึ่งสังคมควร ให้ออกโอกาสในการช่วยเหลือ ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก

7. จากประสบการณ์ทำงานที่ผ่านมา ท่านเคยมีการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมกับการทำงานของเรือนจำ/ทัณฑสถานหรือไม่ หากมีได้นำมาช่วยเหลือในด้านใดบ้าง

ทุกวันนี้เรือนจำจังหวัดจันทบุรี ได้สร้างเครือข่ายภาคประชาสังคม หลายรูปแบบ

7.1 ทั้งในแง่การเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยเฉพาะการให้ คนในชุมชนเข้ามาให้ความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การสานเสื่อ การทำสมุนไพร เศรษฐกิจพอเพียง ในช่วงเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

7.2 การมีผู้นำท้องถิ่นเข้ามาช่วยภารกิจจูงใจตรวจค้นเรือนจำ ซึ่งจะมีกลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน

การที่เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาเห็นกระบวนการทำงาน ภารกิจต่างๆ ของเรือนจำ ทำให้คนเหล่านี้สามารถเป็นกระบอกเสียงในการบอกต่อข้อเท็จจริงให้คนในชุมชนได้รับรู้ รับทราบ สำหรับจังหวัดจันทบุรี มีสโลแกนของจังหวัด ว่า

“เรือนจัน เรือนใจ เพื่อคนจัน สร้างสังคมปลอดภัย” ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วคนในจังหวัดจันทบุรีเป็นคนมีเมตตา ชอบช่วยเหลือ การที่ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมจะช่วยให้ทุกบ้านปลอดภัย ลูกหลานไม่ติดยาเสพติด สังคมก็จะสงบสุข

8. ท่านคิดว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ และปัจจัยใดที่มีความสำคัญที่สุดเพราะเหตุใด

ปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ผู้นำ ตั้งแต่ระดับนโยบายของอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ส่งต่อไปยังผู้บัญชาการเรือนจำ โดยตัวผู้บัญชาการเรือนจำต้องไม่ติดกับกรอบหรือข้อจำกัดด้านงบประมาณ ผู้บริหารในยุคก่อนอาจจะติดกับข้อจำกัดด้านงบประมาณทำให้ขับเคลื่อนได้ยาก แต่ปัจจุบัน รูปแบบที่ดำเนินการอยู่ มีการใช้งบประมาณจากพื้นที่ คนในจังหวัด เพื่อให้คนในชุมชนเป็นหุ้นส่วนสำคัญในการร่วมลงทุนลงแรงในการช่วยเหลือผู้ต้องขังซึ่งถือเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมให้กลับตนเป็นคนดี ผลตอบแทนที่ได้คือสังคมได้คนดีกลับคืน การที่คนในพื้นที่ได้ร่วมมือและเห็นผลเป็นที่ประจักษ์ ทำให้การทำงานของเรือนจำง่ายขึ้น และเป็นการสร้างการยอมรับตามนโยบาย 5 ก้าวอย่าง และนี่คือก้าวอย่างที่ 5 ซึ่งการยอมรับของคนในสังคมมีความสำคัญที่สุด ที่จะทำให้ภารกิจของกรมราชทัณฑ์ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน

9. การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) ประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด

การดำเนินงานของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำจะประสบผลสำเร็จก็ต่อเมื่อการดำเนินงานในช่วงเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย (Pre-release Program) มีมาตรฐาน ขณะคุมขังอยู่ในเรือนจำต้องสร้างให้ผู้ต้องขังเป็นแรงงานฝีมือที่มีคุณภาพ เพราะฉะนั้นในอนาคตนโยบาย Thailand 4.0 คนเหล่านี้ นอกจากต้องมีวิชาชีพติดตัว ในกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยยังต้องปรับเปลี่ยนวิธีคิด และวิธีการแก้ไขของเรือนจำให้มีความเป็นรูปธรรมและวัดผลได้ชัดเจนกว่านี้ โดยเฉพาะในด้านการบริหารโทษรายบุคคล (Sentence Plan) ต้องทำตั้งแต่แรกเริ่ม ไม่ใช่ในช่วงใกล้พ้นโทษ และสร้างแรงบันดาลใจให้ได้

10. ปัญหาและอุปสรรคของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ในด้านการดำเนินงานติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษในปัจจุบันมีอะไรบ้าง และท่านมีแนวทางที่จะแก้ไขปัญหานั้นอย่างไร

ปัญหาความขัดแย้งของงานด้านการควบคุมและแก้ไข หากการควบคุมอ่อนมากเกินไปก็เสี่ยงต่อการหลบหนี หรือกระทำผิดวินัยของผู้ต้องขัง หากเข้มงวดมากเกินไปก็ทำให้เกิดความกดดัน ความเครียดในการปฏิบัติงานของทุกฝ่าย ดังนั้น ทั้งสองส่วนต้องให้เกิดความสมดุล ควบคู่กันไป

11. ท่านมีแนวคิดที่จะนำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด และวางแผนจะดำเนินการอย่างไรบ้าง

โดยส่วนตัวมองว่า การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เป็นเพียงในเชิงสัญลักษณ์ แต่สิ่งสำคัญคือต้องมีความต่อเนื่องและการให้ความสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องส่งต่อ งานนี้ให้กับผู้รับช่วงดำเนินการต่อ และทั้งสองฝ่ายที่ร่วมมือกันต้องสามารถตอบสนองความต้องการ แลกเปลี่ยนร่วมมือกันอย่างจริงจัง

การอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษา ถึงความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ ตำบลในประเทศไทยและมาตรการเชิงรุกในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษของงานราชทัณฑ์ ในประเทศต่างๆ เพื่อเป็นการพัฒนาแนวทางการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขัง และระบบการดูแลภายหลังปล่อยตัวพ้นโทษ (After-care) ในศูนย์ประสานงาน และส่งเสริมการมีงานทำ (CARE : Center for Assistance to Reintegration and Employment) ซึ่งจะเป็นการเปิดงานราชทัณฑ์ไปสู่มาตรฐานสากล ด้วยกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัย ผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำกับสังคมให้เอื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังพ้นโทษและลดปัญหาการกระทำผิดซ้ำ

1. ความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลและการขยายผลสู่การช่วยเหลือผู้พ้นโทษจากอดีตถึงปัจจุบัน

การศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) โดยสรุป พบว่า ความเป็นมาของ “งานราชทัณฑ์ตำบล” ในอดีตที่ผ่านมามีความสอดคล้องกับนโยบายของรัฐในการกระตุ้นให้ภาครัฐ แสวงหาการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทั้งในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พ.ศ. 2545 กำหนดให้การปฏิบัติหน้าที่ของส่วนราชการต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 หมวดที่ 2 การบริหารราชการเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขของประชาชน (3) ได้กำหนดให้ในการปฏิบัติภารกิจของส่วนราชการนั้น ก่อนเริ่มดำเนินการส่วนราชการนั้นจะต้องดำเนินการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือชี้แจงทำความเข้าใจ เพื่อให้ประชาชนได้ตระหนักถึงประโยชน์ที่ส่วนรวมจะได้รับจากภารกิจนั้น และ (4) ให้ถือเป็นหน้าที่ของข้าราชการ ที่จะต้องคอยรับฟังความคิดเห็นและความพึงพอใจของสังคมโดยรวมและประชาชนผู้รับบริการ เพื่อปรับปรุงหรือเสนอแนะต่อผู้บังคับบัญชา เพื่อให้มีการปรับปรุงวิธีปฏิบัติราชการให้เหมาะสม แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการ (พ.ศ. 2551 - 2555)

ได้ให้คุณค่าความสำคัญและยึดมั่นในปรัชญา หลักการ และแนวทางของการให้ประชาชนเป็นศูนย์กลาง และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยกำหนดในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 ปรับรูปแบบการทำงานให้มีลักษณะเชิง บูรณาการ เกิดการแสวงหาความร่วมมือและสร้างเครือข่ายกับฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งเปิดให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการนี้ ทำให้กรมราชทัณฑ์ กระทรวงยุติธรรม ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐจำเป็นต้องปรับตัวโดยเปิดระบบราชการที่ยอมรับและให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการและติดตามตรวจสอบผลการดำเนินงาน สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

นโยบายเปิดเรือนจำสู่สังคม ในช่วงปี พ.ศ.2549 จึงเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นว่า นโยบายของรัฐมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้แต่ละองค์กรต้องดำเนินงานให้เป็นไปตามที่กำหนด ส่งต่อมายังการกำหนดนโยบายของกรมราชทัณฑ์ ที่ต้องการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในพันธกิจคืนคนดีสู่สังคม เพราะถือว่าชุมชนเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย และผู้พันโทษยังมีสถานะเป็นสมาชิกส่วนหนึ่งของสังคมที่ไม่ใช่เพียงหน้าที่ของภาครัฐต้องดูแล แต่ชุมชนต้องมีส่วนช่วยที่สำคัญอีกแรงหนึ่ง การลงนามในบันทึกข้อตกลงร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ ของเรือนจำ จึงเป็นกระบวนการที่สามารถตอบสนองความต้องการของสังคมและประชาชนที่ต้องการให้เกิดสังคมสันติสุข ป้องกันสังคมจากอาชญากรรม ทั้งในรูปแบบการป้องกันสังคมจากอาชญากรรม จากการศึกษาวิจัยของ เสาวคนธ์ เจษฎารักษ์และคณะ (2550) นวัตกรรมเพื่อราชทัณฑ์สู่สังคม พบว่า ราชทัณฑ์ตำบลก่อให้เกิดประโยชน์ต่อกรมราชทัณฑ์ในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดี และทำให้ประชาชนเข้าใจกระบวนการทำงานของกรมราชทัณฑ์มากขึ้น นอกจากนี้ ยังทำให้ตระหนักถึงการร่วมกันแก้ไขและฟื้นฟูผู้ต้องขัง รวมถึงการให้การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังให้กลับตนเป็นพลเมืองที่ดีเมื่อพ้นโทษ

แผนภาพขั้นตอนของงานราชทัณฑ์ตำบลสู่การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

แผนภาพที่ 4-2 : ขั้นตอนของงานราชทัณฑ์ตำบลสู่การสร้างเครือข่ายความช่วยเหลือผู้พ้นโทษ



ที่มา : ประมวลผลโดยผู้วิจัย, 2561

2. ทฤษฎีระบบ (System Theory) กับการวิเคราะห์กระบวนการช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

โดยทั่วไประบบขององค์การ จำแนกออกได้เป็น 2 ประเภท กล่าวคือ ระบบปิดและระบบเปิดในองค์การแบบปิด (Closed System) จะไม่เกี่ยวข้องกับและไม่ได้รับผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม ส่วนในองค์การแบบเปิด (Open System) จะได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งแวดล้อม หากพิจารณาโดยรายละเอียด พบว่า ระบบปิด (Closed System) คือ ระบบที่มีความสมบูรณ์ภายในตัวเอง ไม่พยายามผูกพันกับระบบอื่นใด และแยกตนเองออกจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ในสังคม ระบบเปิด (Open System) คือ ระบบที่ต้องอาศัยการติดต่อสัมพันธ์กับบุคคล องค์การหรือหน่วยงานอื่น ๆ ในลักษณะเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นมีความสมดุลรวมทั้งสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปก็มีผลหรืออิทธิพลต่อการทำงานขององค์การเช่นกัน (ประชุมรอดประเสริฐ, 2543 : 67)

การบริหารงานยุติธรรม (Criminal Justice System) ไม่ได้เป็นองค์กรในระบบปิดอีกต่อไป เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง ปัจจัยแวดล้อมทางสังคม มีอิทธิพลต่อองค์กรในด้านการบริหารงาน โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน “Community Justice” ที่มองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมเป็นหลัก คนในสังคมที่จะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสงบสุขขึ้นในสังคมโดยไม่ใช่เป็นผู้ที่มองอยู่ภายนอกกระบวนการดังเช่นที่ผ่านมา กระทรวงยุติธรรมตระหนักว่า ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐควรเป็นองค์กรระบบเปิด (open systems) ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมภายนอกเสมอ เพราะเป้าหมายคือการมุ่งเน้นที่จะให้บริการเพื่อตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน ชุมชนและท้องถิ่น พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

หากนำทฤษฎีระบบ (System Theory) มาวิเคราะห์ การดำเนินงานด้านการคืนคนดีสู่สังคมของกรมราชทัณฑ์ โดยการนำชุมชน ภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการ ผลผลิต และผลลัพธ์ สามารถแยกออกเป็นองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

ปัจจัยนำเข้า (INPUT) คือ องค์ประกอบแรกที่จะนำไปสู่การดำเนินงานของระบบ โดยรวมไปถึงสภาพแวดล้อมต่าง ๆ อันเป็นที่ต้องการของระบบ ได้แก่ นโยบาย ผู้บัญชาการเรือนจำ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ การประสานงาน

กระบวนการ (Process) คือ การแสวงหาความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ด้วยการทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลในท้องที่ของเรือนจำ ตลอดจนการมีแผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

ผลผลิต (Output) คือ การมีเครือข่ายขององค์กรท้องถิ่นทั่วประเทศ โดยเฉพาะในท้องที่ที่มีการลงบันทึกข้อตกลงเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

ผลลัพธ์ (Outcome) คือ ผู้พ้นโทษได้รับการสงเคราะห์ช่วยเหลือเพื่อป้องกันการกระทำผิดซ้ำ

ทั้ง 4 องค์ประกอบ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันจึงจะประสบผลสำเร็จ นอกจากนี้ทั้ง 4 องค์ประกอบยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการทำงานของการด้วย ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งถือว่าใกล้ชิดกับประชาชนทุกคนมากที่สุด จึงถือว่าเป็นหน้าที่และบทบาทสำคัญในการแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับเป็นคนดีของสังคม อย่างไรก็ตาม ผู้บริหารขององค์กรและนโยบายที่จะใช้ในการขับเคลื่อนของผู้ปฏิบัติก็มีส่วนสำคัญเช่นเดียวกันที่จะทำให้การนำชุมชนเข้ามาเป็นฐานในการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังหลังพ้นโทษประสบผลสำเร็จ

3. ทฤษฎีอาชญาวิทยากับการอธิบายกระบวนการลดปัญหาการตีตราจากการถูกจำคุกและการปรับตัวของผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ

ปัญหาการถูกตีตรา (Stigmatization) เป็นปัญหาที่สำคัญของกรมราชทัณฑ์ในการขับเคลื่อนภารกิจของการคืนคนดีสู่สังคม ปัญหาการยอมรับของสังคมสำหรับผู้ที่เคยถูกจำคุกเป็นปัญหาที่มีมายาวนานในสังคมไทย แม้ว่าเรือนจำจะมีกระบวนการแก้ไข พัฒนาพฤตินิสัยให้การศึกษา พัฒนาอาชีพอย่างมีประสิทธิภาพเพียงใดก็ตาม หากแต่เมื่อพ้นโทษแล้วคนในสังคมไม่ให้โอกาส ก็อาจนำไปสู่การกระทำผิดซ้ำในที่สุด การลดผลกระทบจากการตีตราและสร้างการยอมรับจากสังคม มีความสำคัญอย่างยิ่ง สะท้อนให้เห็นว่าในปัจจุบัน รัฐบาลให้ความสำคัญและมีมติคณะรัฐมนตรีให้มีมาตรการบูรณาการการแก้ไขฟื้นฟู ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้กระทำผิดในชุมชนตามแนวคิดในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Corrections) เพื่อให้โอกาสผู้กระทำผิดในการปรับปรุงตัวเองในสภาพแวดล้อมของสังคมภายนอกยังสามารถประกอบอาชีพ สร้างรายได้หาเลี้ยงตนเองและครอบครัว โดยมีคนในครอบครัวและคนในชุมชนคอยสนับสนุนช่วยเหลือ ซึ่งถือเป็นการป้องกันการเกิดพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากกระบวนการที่ผู้พ้นโทษได้ให้ความหมายแก่ตนเองว่าเป็นอาชญากรจากผลสะท้อนที่ถูกตีตราหรือประณามจากการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมหรือคนในสังคม เมื่อบุคคลได้รับความอับอายหรือความเสื่อมเสีย จึงไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตได้อย่างบุคคลธรรมดาในสังคมได้อีก เป็นเหตุให้บุคคลมีพฤติกรรมอาชญากรรมถาวร (Labeling Theory)

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ” ข้อมูลในบทนี้เป็นการนำเสนอผลการสังเคราะห์ผลการศึกษาจากทั้งการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการดำเนินงานด้านการนำเครือข่ายจากภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ ตลอดจนการเก็บรวบรวมข้อมูลตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-depth interview) จากผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำและทัณฑสถานที่ดำเนินการประสานความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 7 ท่าน ทั้งอดีตผู้บริหาร ผู้บริหารทั้งในส่วนกลาง และผู้บัญชาการเรือนจำที่ปฏิบัติการกิจโดยตรงในส่วนภูมิภาค ที่มีบทบาทภารกิจเกี่ยวข้องในปัจจุบัน โดยสรุปได้ดังนี้

สรุป

1. ความเป็นมาของการดำเนินงานราชทัณฑ์ตำบลขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือหลังพ้นโทษ

จุดเริ่มต้นของการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์มาจากนโยบาย “เปิดเรือนจำสู่สังคม” ของกรมราชทัณฑ์ ในช่วงปี พ.ศ.2549 ราชทัณฑ์ยุคใหม่ต้องเป็นยุคปลาทองในอ่างแก้ว ที่พร้อมรับการตรวจสอบ และพร้อมที่จะก้าวเดินไปสู่ระบบงานราชทัณฑ์ยุคใหม่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและประชากรผู้ต้องขังที่เปลี่ยนไป นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน “Community Justice” เป็นแนวคิดใหม่ที่มองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมเป็นหลัก แม้ว่าปัจจุบันหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมจะมีหน้าที่ในการรักษาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นแก่สังคม แต่ความยุติธรรมจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับคนในสังคมที่จะต้องมีส่วนร่วมในการสร้างความสงบสุขขึ้นในสังคมโดยไม่ใช่เป็นผู้ที่มองอยู่ภายนอกกระบวนการดังเช่นที่ผ่านมา กระบวนการยุติธรรมตระหนักว่า ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐควรเป็นองค์กรระบบเปิด (open systems) ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมภายนอกเสมอเพราะเป้าหมายคือการมุ่งเน้นที่จะให้บริการเพื่อตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน ชุมชนและท้องถิ่น พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับกรมราชทัณฑ์ถือว่ามีความจำเป็นในการควบคุมและแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับเป็นคนดีของสังคม แต่การที่กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร ฯลฯ ในขณะที่ภาระรับผิดชอบมีมากครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศทำให้ต้องการที่จะสร้างเครือข่ายพันธมิตรจากภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลืองานของกรมราชทัณฑ์เพื่อให้การดำเนินงาน

ประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น โดยได้กำหนดการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ไว้เป็นนโยบาย เน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ ตั้งแต่ปีพ.ศ. 2549 ที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน

จากนโยบายเน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการกำหนดนโยบาย ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์ และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้พันธมิตรกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ และพยายามขับเคลื่อน การดำเนินงานเชิงรุกในด้านการเปิดเรือนจำสู่สังคม ทำอย่างไรจะให้ความเข้มแข็งของชุมชนมาเป็นหุ้นส่วน กับกรมราชทัณฑ์ และเป็นพันธมิตรที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วนของสังคม

งานราชทัณฑ์ตำบล ถือว่ามีจุดเริ่มต้นขึ้นปีพ.ศ.2549 โดยอยู่ในช่วงของการดำเนินงาน ตามนโยบาย เปิดเรือนจำสู่สังคม ซึ่งมาจากการดำเนินงาน 2 ส่วน คือ การศึกษาวิจัย เรื่อง เรือนจำเอกชน โดยผลการศึกษาพบว่า การสร้างเรือนจำเอกชนในประเทศไทยเป็นไปได้ค่อนข้างยาก รูปแบบที่น่าจะ มีความเป็นไปได้คือ การถ่ายโอนภารกิจบางประการของกรมราชทัณฑ์ให้เอกชนดำเนินการ และการดำเนินงาน ของเรือนจำพิเศษพิศุขพิทยา ที่ได้ริเริ่มโครงการ ราชทัณฑ์ตำบล โดยมีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ กับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล จึงถือเป็นเรือนจำนำร่อง และเป็นต้นแบบให้กับเรือนจำ และทัณฑสถานทั่วประเทศขยายผลในการประสานความร่วมมือกับองค์กรส่วนท้องถิ่น

หลังจากนั้น เมื่อมีการขยายความร่วมมือเป็นวงกว้าง ในส่วนกลางกรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขัง ภายหลังพ้นโทษกับหน่วยงานภาคสังคมและท้องถิ่น จึงมีความเห็นร่วมกันที่จะจัดทำแผนบูรณาการ ภาคสังคมระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 9 องค์กร ภายใต้ชื่อ “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรเพื่อ ช่วยเหลือผู้พ้นโทษและป้องกันการกระทำผิดซ้ำ” ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2554 ถึงปัจจุบัน รวม 3 ฉบับ ได้แก่ ตั้งแต่พ.ศ. 2554 - 2564

1. กรมราชทัณฑ์
2. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
3. กรมการจัดหางาน
4. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น
5. กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
6. สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย
7. สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย
8. สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และ
9. กรุงเทพมหานคร

2. ปัญหาอุปสรรค พบว่า

2.1 สำนักงานตรวจเงินแผ่นดินในท้องที่เข้าไปตรวจสอบและแย้งว่าไม่ใช่หน้าที่ของ หน่วยงานที่จะเข้ามาช่วยเหลือผู้คนโทษซึ่งก็มีทั้งหน่วยงานที่ยังดำเนินการต่อ และยกเลิกโครงการนี้ไป

2.2 ปัญหาระบบการติดตามผู้พ้นโทษเป็นรายกรณี ในทางปฏิบัติค่อนข้างยาก เพราะหากขาดความร่วมมือ และความพร้อมของแต่ละชุมชนไม่เท่ากัน

3. ปัจจัยที่ส่งผลให้การคืนคนดีสู่สังคมประสบความสำเร็จ

ปัจจัยสำคัญอยู่ที่ผู้พ้นโทษ ประกอบกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนการทำให้เกิดความยั่งยืน ต้องกระตุ้นให้การดำเนินงานไม่หยุดนิ่ง การลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งที่กรมราชทัณฑ์ได้นำมาใช้จนถึงปัจจุบัน เพื่อแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ซึ่งถือเป็นกรอบแนวทางการดำเนินงาน ความสัมพันธ์และความร่วมมือที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นมีความเป็นรูปธรรม และมีความชัดเจนยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญคือทำอย่างไรให้ โครงการนี้อยู่ในแผนงบประมาณ และการช่วยเหลือไม่เพียงแต่ตัวผู้ต้องขัง ยังรวมถึงสมาชิกในครอบครัวของผู้ต้องขัง ดังนั้นการผลักดันให้งบประมาณท้องถิ่นมีการสนับสนุนช่วยเหลือในเรื่องดังกล่าวจะช่วยให้การทำงานเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อทุกฝ่ายเห็นว่างานนี้เป็นประโยชน์ หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญ ทำให้เกิดเครือข่ายที่ขยายกว้างออกไป ซึ่งภายหลังมีการ MOU กับกรุงเทพมหานครด้วยเพราะ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ได้รวมผู้ต้องขังที่อยู่ในเขตกรุงเทพฯ อยู่ด้วย

ข้อเสนอแนะ

1. ระดับนโยบาย

1.1 ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมอย่างยั่งยืน โดยกำหนดเป้าหมาย และกิจกรรมในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว เพื่อให้กรมราชทัณฑ์สามารถขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน และต่อเนื่อง

1.2 กระทรวงยุติธรรม ควรมอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เข้ามามีบทบาทหลักในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ในทุกจังหวัด และกระตุ้นคนในชุมชนให้เป็นเครือข่ายอาสาสมัครในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

1.3 กระทรวงยุติธรรมควรผลักดันให้เกิดองค์กรในการสงเคราะห์ผู้กระทำผิดภายหลังพ้นโทษของกระทรวงยุติธรรม ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ซึ่งทำได้ทั้งในลักษณะขององค์การมหาชน หรือหน่วยบริการรูปแบบพิเศษเพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบการดูแลผู้กระทำผิดของกระทรวงยุติธรรมทั้งระบบ

1.4 การนำมาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุก (Alternative to Imprisonment) มาใช้ในการลดผลกระทบจากการถูกตีตราโดยการจำคุก เช่น การสร้างบ้านกึ่งวิถีขาเข้าและขาออก (Half-way house) มาใช้สำหรับผู้ต้องขังที่ยังไม่สมควรถูกส่งไปควบคุมตัวในเรือนจำ หรือสำหรับผู้พ้นโทษที่ยังไม่พร้อมกลับสู่ชุมชน ขาดครอบครัวรองรับ หรือการใช้เครื่องควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (EM) มาใช้ในกลุ่มผู้ต้องขังที่ต้องพิจารณาในกรณีพิเศษในการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไขพักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษจำคุก เพื่อให้สังคมเชื่อมั่นในความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

1.5 ควรมีการพิจารณาออกกฎหมาย เพื่อให้อำนาจหน่วยงานทั้งหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการติดตามผู้พ้นโทษโดยเฉพาะการพ้นโทษปกติว่าประสบความสำเร็จในการมีงานทำกลับสู่สังคมโดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ประเทศฝรั่งเศส

ระยะเวลา 7 ปี ไม่ทำผิดซ้ำ ให้ความร่วมมือในการติดตามประเมินผลของเจ้าหน้าที่ จะสามารถเป็นเงื่อนไขในการขอลดโทษเป็นประวัตินิติอาชญากร ซึ่งหลายประเทศได้ดำเนินการในเรื่องนี้ เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้พ้นโทษกลับตัวกับใจไม่กระทำผิดซ้ำ

2. ระดับเรือนจำ/ทัณฑสถาน

2.1 กำหนดให้เรือนจำดำเนินการ “งานราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์” ในรูปแบบผู้ต้องขังกับสังคม และระหว่างผู้ต้องขังกับเหยื่อ เพื่อสร้างการยอมรับผู้ต้องขังและการให้โอกาสผู้พ้นโทษ และสร้างความเชื่อมั่นในภารกิจของกรมราชทัณฑ์

2.2 กรมราชทัณฑ์ควรจะมีการประเมินระดับความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ (Recidivism Risk Assessment) ในการติดตามช่วยเหลือเฉพาะที่จำเป็นและสำคัญเท่านั้น โดยจะจัดทำแผนการติดตามผู้พ้นโทษ โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเฉพาะกลุ่มที่มีความเสี่ยง

2.3 ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) นอกจากกำหนดหน้าที่ในการช่วยเหลือและส่งเสริมการมีงานทำของผู้พ้นโทษ มีข้อมูลตำแหน่งงานที่สถานประกอบการต้องการจ้างงาน หรือข้อมูลของผู้พ้นโทษด้านการประกอบอาชีพแล้ว สิ่งสำคัญคือ การติดตามประเมินผลการช่วยเหลือของศูนย์ CARE ที่ต้องการให้มีการวัดความสำเร็จของการดำเนินงาน หากมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการติดตามประเมินผล ผ่านกลไกของอาสาสมัครต่างๆ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ จะช่วยให้กระบวนการช่วยเหลือผู้พ้นโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

2.4 ในระดับเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถาน ต้องให้ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และสร้างความสัมพันธ์อันดีเมื่อส่วนท้องถิ่นขอความช่วยเหลือในการนำแรงงานผู้ต้องขังไปช่วยภารกิจบางประการ หากสามารถให้ความร่วมมือได้ จะทำให้การประสานงานมีความราบรื่นขึ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารในพื้นที่กับเครือข่ายต่างๆ มีความสำคัญอย่างยิ่ง หากลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

2.5 “เชื่อมประสานรอยต่อ” เป็นการดำเนินการก่อนผู้ต้องขังจะพ้นโทษโดยการจัดทำโครงการ ครอบครัว ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ (ลูกบ้าน) ในเรือนจำเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขัง กับ ผู้นำชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนสภาพปัญหา และทำความเข้าใจในตัวของผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

2.6 กรมราชทัณฑ์ ควรกำหนดให้การจัดเก็บข้อมูลผู้ต้องขังในระบบคอมพิวเตอร์ (Computer Based) ตั้งแต่แรกรับจนกระทั่งพ้นโทษ โดยเฉพาะในด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำ จะช่วยให้การส่งต่อข้อมูล เพื่อขอรับความช่วยเหลือ ตลอดจนเพื่อนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย หรือ ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

กลุ่มงานพัฒนาระบบด้านทัณฑปฏิบัติ. สารานุกรมการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงนานาชาติ. พิมพ์ลักษณ์
นนทบุรี : กรมราชทัณฑ์ (2552).

พรชัย ชันดี. ทฤษฎีอาชญาวิทยา : หลักการงานวิจัยและนโยบายประยุกต์, กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558.

วิจัยและพัฒนาระบบงานราชทัณฑ์, สำนัก. การบูรณาการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้กระทำผิด
ระหว่างกรมราชทัณฑ์ กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน และกรมคุมประพฤติ.
กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, 2559.

วุฒิสาร ตันไชย และ คณะ. โครงการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเพื่อพัฒนากระบวนการยุติธรรม.
กรุงเทพมหานคร : บริษัท MisterKopy, 2548.

วารสารและหนังสือพิมพ์

ธนา ประมุขกุล. “เครือข่าย”, วารสารส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อม. ปีที่ 24 (ฉบับที่ 3),
เดือนกรกฎาคม – กันยายน 2544.

วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย เอกสารวิจัย

กลุ่มงานพัฒนาระบบด้านทัณฑวิทยา กรมราชทัณฑ์. “การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
ในงานราชทัณฑ์.” เอกสารรายงานวิจัย, กรมราชทัณฑ์, 2548.

วิจัยและพัฒนาด้านอาชญาวิทยา, ศูนย์. “ทัศนคติของพันธมิตรราชทัณฑ์ต่อการนำประชาชนเข้ามา
มีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์” รายงานการวิจัย, กรมราชทัณฑ์, 2549.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

งานส่งเสริมเครือข่าย, องค์ประกอบของเครือข่าย, การพัฒนาเครือข่ายสู่ความยั่งยืน. “กองส่งเสริม
และพัฒนาเครือข่าย สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส
คนพิการ และผู้สูงอายุ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์.” (ออนไลน์).
เข้าถึงได้จาก : <http://oppn.opp.go.th/research01.php>, 2017.

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ชื่อ** : นายธวัชชัย ชัยวัฒน์
- การศึกษา** : ปริญญาตรี สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาบัณฑิต
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
: ปริญญาตรี นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
: ปริญญาโท พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
: การศึกษาระดับอื่น ๆ ประกาศนียบัตรบัณฑิตทางกฎหมายมหาชน
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ประวัติการทำงาน**
- โดยย่อ** : ผู้อำนวยการส่วนพัฒนาผู้ต้องขัง เรือนจำพิเศษธนบุรี
เจ้าหน้าที่บริหารงานราชทัณฑ์ 8
: ผู้บัญชาการเรือนจำอำเภอเบตง จ.ยะลา เจ้าหน้าที่บริหารงาน
ราชทัณฑ์ 8
: ผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา จ.ชลบุรี เจ้าหน้าที่บริหารงาน
ราชทัณฑ์ 8
: ผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดสมุทรสาครอำนาจการ ระดับสูง
: ผู้บัญชาการเรือนจำกลางฉะเชิงเทราอำนาจการ ระดับสูง
: ผู้บัญชาการเรือนจำกลางพระนครศรีอยุธยาอำนาจการ ระดับสูง
: ผู้บัญชาการเรือนจำกลางพิษณุโลกอำนาจการ ระดับสูง
: ผู้บัญชาการเรือนจำกลางชลบุรีอำนาจการ ระดับสูง
: ผู้บัญชาการเรือนจำกลางคลองเปรมอำนาจการ ระดับสูง
- ตำแหน่งปัจจุบัน** : รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ ฝ่ายปฏิบัติการบริหาร ระดับต้น

ที่อยู่ในความรับผิดชอบเพื่อให้เกิดประสิทธิผลด้านการควบคุมและแก้ไข รวมไปถึงสร้างระบบการติดตามดูแลหลังปล่อย (Aftercare System) เพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษไม่ให้กลับไปกระทำผิดซ้ำ

กรมราชทัณฑ์จึงควรปรับทิศทางการดำเนินงานให้เหมาะสมกับบริบทของสภาพสังคม และลดข้อจำกัดที่ทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการทำงาน เพราะผู้ต้องขังที่ถูกคุมขังในเรือนจำ วันหนึ่งในอนาคตต้องกลับไปสู่สังคมเมื่อรับโทษครบตามคำพิพากษา เรือนจำจึงไม่ควรถูกใช้เป็นสถานที่คุมขังเพื่อการลงโทษแต่เพียงอย่างเดียว แต่ควรมุ่งเน้นเรื่องการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรม ตลอดจนการดูแลช่วยเหลือให้มากขึ้นเพื่อให้ผู้ต้องขังสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง ไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำ เนื่องจากปัจจุบัน จำนวนอัตราการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขังในปัจจุบันมีสถิติเพิ่มสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา จากร้อยละ 16.18 ในปีพ.ศ.2551 เป็นร้อยละ 29.20 ในปี พ.ศ.2560 โดยมีเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว

จากสถิติการกระทำผิดซ้ำของผู้ต้องขัง สะท้อนถึงปัญหาและข้อจำกัดว่า การทำงานของกรมราชทัณฑ์ไม่ควรจำกัดอยู่เฉพาะในกำแพงเรือนจำ แต่ควรมีการติดตามดูแลภายหลังจากที่ได้รับ การปล่อยตัวพ้นโทษออกไป แม้จะมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร และวิกฤติปัญหานักโทษ ล้นคุก (Overcrowded) ที่ทำให้กระบวนการแก้ไขผู้ต้องขังของกรมราชทัณฑ์ไม่สามารถดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังได้อย่างมีประสิทธิภาพ และผลักดันให้เกิดผลเป็นรูปธรรมในการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยงานท้องถิ่นที่มีความใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด ซึ่งภารกิจในการคืนคนดีสู่สังคมจะสำเร็จเป็นรูปธรรมได้นั้น ถือเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบร่วมกันของทุกภาคส่วนเพื่อให้สังคมปลอดภัยจากอาชญากรรม

ดังนั้น การดำเนินการตามภารกิจของกรมราชทัณฑ์จะปฏิบัติหน้าที่ได้ดีเพียงใดก็ตาม หากไม่ได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนแล้ว ไม่อาจทำให้ภารกิจในการ คืนคนดีสู่สังคมสำเร็จได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนั้น การปล่อยตัวผู้พ้นโทษออกไปกระทำผิดซ้ำ ถือเป็น การสร้างปัญหาให้กับสังคมที่ส่งผลโดยตรงต่อภาพลักษณ์องค์กร เพราะทำให้สังคมขาดความเชื่อมั่นในกระบวนการแก้ไขฟื้นฟูของกรมราชทัณฑ์ ตลอดจนทำให้สังคมยังไม่ยอมรับผู้พ้นโทษอื่นๆ ที่ส่วนใหญ่ไม่ได้กลับไปกระทำผิดซ้ำ

ดังนั้น ผู้ศึกษาในฐานะรองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ฝ่ายปฏิบัติการ ซึ่งมีพันธกิจในการขับเคลื่อนองค์กรทั้งในด้านการควบคุมและแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยเพื่อคืนคนดีสู่สังคมผ่านประสบการณ์บริหารเรือนจำหลายแห่ง และได้มีส่วนในการผลักดันนโยบายสร้างราชทัณฑ์ตำบล ตั้งแต่ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการ เรือนจำพิเศษพัทยาโดยประสานความร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหลจึงมีความสนใจที่จะศึกษาถึงการวางแผนทางเพื่อสร้างระบบงานราชทัณฑ์เชิงรุก โดยนำการศึกษาจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบล มาขยายผลสู่การสร้างเครือข่ายในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ จะทำให้กรมราชทัณฑ์มีข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่จะเกิดกระบวนการพัฒนาระบบการทำงานในรูปแบบใหม่ ที่มีลักษณะเชิงบูรณาการกับทุกภาค ส่วนอย่างครบวงจร ในการช่วยเหลือผู้ต้องขัง จนกระทั่งพ้นโทษกลับสู่สังคมให้เกิดการบูรณาการทำงาน ร่วมกันทั้งระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ให้เข้าร่วมรับผิดชอบในการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง ซึ่งเป็นงานหลักของกรมราชทัณฑ์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถคืนคนดีมีคุณค่าสู่สังคม อย่างยั่งยืนได้ในอนาคต

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลในประเทศไทยและมาตรการเชิงรุกในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษของงานราชทัณฑ์
2. เพื่อศึกษาถึงการกำหนดมาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ และแนวทางการบูรณาการหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ
3. เพื่อเปิดงานราชทัณฑ์ไปสู่มาตรฐานสากล ด้วยกระบวนการบูรณาการงานพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขังระหว่างเรือนจำกับสังคมให้เอื้อต่อการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังพ้นโทษ และช่วยลดปัญหาการกระทำความผิดซ้ำ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การศึกษาครั้งนี้กำหนดเฉพาะปัญหาด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ต้องขังในเรือนจำและผู้พ้นโทษที่ได้รับการปล่อยตัวจากเรือนจำ/ทัณฑสถาน
2. ขอบเขตด้านกลุ่มประชากร มุ่งศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารในหน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับกระบวนการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยกำหนดวิธีการในการศึกษา 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) โดยการศึกษาค้นคว้า และวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ บทความในวารสาร เอกสารทางวิชาการ วิทยานิพนธ์ สาร นิพนธ์ และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้บริหารกระทรวงยุติธรรม ผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำ โดยผู้วิจัยดำเนินการกำหนดแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structure Interview) และทดสอบความตรงด้านเนื้อหา (Content Validity) โดยให้อาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญด้านอาชญาวิทยา การบริหารงานยุติธรรม ตรวจวิจารณ์และแก้ไข ก่อนนำไปสัมภาษณ์เชิงลึกเพื่อเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 7 ท่าน

ผลการวิจัย

โดยสรุปผลการสังเคราะห์ผลการศึกษาจากทั้งการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายและการดำเนินงานด้านการนำเครือข่ายจากภาคประชาสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือผู้ต้องขังและผู้พ้นโทษ ตลอดจนการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก (In-depth interview) จากผู้บริหารกรมราชทัณฑ์ ผู้บัญชาการเรือนจำและทัณฑสถานที่ทำเนียบกรมราชทัณฑ์ ความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 7 ท่าน ประกอบด้วย นายณัฏฐ์ จิตสว่าง รองผู้อำนวยการสถาบันเพื่อการยุติธรรมแห่งประเทศไทย (TIJ) (อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์) รองอธิบดีกรมราชทัณฑ์ฝ่ายพัฒนาพฤตินิสัย ผู้อำนวยการส่วนทัณฑปฏิบัติ ผู้อำนวยการส่วนสวัสดิการและสังคมสงเคราะห์ ผู้บัญชาการเรือนจำกลางสมุทรปราการ ผู้บัญชาการเรือนจำกลางนครสวรรค์ และผู้บัญชาการเรือนจำจังหวัดจันทบุรี สามารถสรุปผลการศึกษาเพื่อตอบวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

1. จุดเริ่มต้นของการนำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในงาน

ความเป็นมาของงานราชทัณฑ์ตำบลในประเทศไทยและมาตรการเชิงรุกในการติดตามช่วยเหลือผู้พ้นโทษของงานราชทัณฑ์มาจากนโยบาย “เปิดเรือนจำสู่สังคม” ของกรมราชทัณฑ์ ในช่วงปีพ.ศ.2549 ซึ่งในอดีตคนในสังคมมองภาพเรือนจำเป็นดินแดนสนธยา แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจสังคมและเทคโนโลยีขณะนั้น ทำให้การบริหารงานราชทัณฑ์ต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย การมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนพันธกิจของกรมราชทัณฑ์ ให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้น การบริหารงานเรือนจำต้องเปิดกว้างและรับการมีส่วนร่วมจากภายนอกทุกฝ่าย ราชทัณฑ์ยุคใหม่ต้องเป็น **ยุคปลาทองในอ่างแก้ว** ที่พร้อมรับการตรวจสอบ และพร้อมที่จะก้าวเดินไปสู่ระบบงานราชทัณฑ์ยุคใหม่ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมและประชากรผู้ต้องขังที่เปลี่ยนไป

นอกจากนั้น แนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชน “Community Justice” เป็นแนวคิดใหม่ที่มองว่าอาชญากรรมเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยงานควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมเป็นหลัก กระทรวงยุติธรรมตระหนักว่า ภายใต้บริบทของสังคมปัจจุบัน หน่วยงานของรัฐควรเป็นองค์กรระบบเปิด (open systems) ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมภายนอกเสมอ เพราะเป้าหมายคือการมุ่งเน้นที่จะให้บริการเพื่อตอบสนองความคาดหวังและความต้องการของประชาชน ยิ่งไปกว่านั้นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคน ชุมชนและท้องถิ่น พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับกรมราชทัณฑ์ถือว่ามีหน้าที่เฉพาะในการควบคุมและแก้ไขผู้กระทำผิดให้กลับเป็นคนดีของสังคม แต่การที่กรมราชทัณฑ์ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในเรื่องนี้ ยังมีข้อจำกัดทั้งในด้านงบประมาณ บุคลากร ฯลฯ ในขณะที่ภาระรับผิดชอบมีมากครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศทำให้ต้องการที่จะสร้างเครือข่ายพันธมิตรจากภาคเอกชนเข้ามาช่วยเหลืองานของกรมราชทัณฑ์เพื่อให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จยิ่งขึ้น โดยได้กำหนดการนำประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในงานราชทัณฑ์ไว้เป็นนโยบายเน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ที่ผ่านมามาจนถึงปัจจุบัน

จากนโยบายเน้นหนักของกรมราชทัณฑ์ในระยะเวลาที่ผ่านมา มีการกำหนดนโยบาย ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายพันธมิตรราชทัณฑ์ และการสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน เพื่อเปิดโอกาสให้พันธมิตรกลุ่มต่าง ๆ ได้เข้ามาสนับสนุนการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ และพยายาม ขับเคลื่อนการดำเนินงานเชิงรุกในด้านการเปิดเรือนจำสู่สังคม ทำอย่างไรจะให้ความเข้มแข็งของ ชุมชนมาเป็นหุ้นส่วนกับกรมราชทัณฑ์ และเป็นพันธมิตรที่เข้ามาเป็นหุ้นส่วนของสังคม

งานราชทัณฑ์ตำบล ถือว่ามีจุดเริ่มต้นขึ้นปี พ.ศ.2549 โดยอยู่ในช่วงของการ ดำเนินงานตามนโยบาย เปิดเรือนจำสู่สังคม ซึ่งมาจากการดำเนินงาน 2 ส่วน คือ

1.1 การศึกษาวิจัย เรื่อง เรือนจำเอกชน โดยผลการศึกษาพบว่า การสร้างเรือนจำ เอกชนในประเทศไทยเป็นไปได้ค่อนข้างยาก รูปแบบที่น่าจะมีความเป็นไปได้คือ การถ่ายโอนภารกิจ บางประการของกรมราชทัณฑ์ให้เอกชนดำเนินการ

1.2 เรือนจำพิเศษพัทยา (โดยนายธวัชชัย ชัยวัฒน์ ผู้บัญชาการเรือนจำพิเศษพัทยา ในขณะนั้น) ได้ริเริ่มโครงการ ราชทัณฑ์ตำบล โดยมีการลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับ องค์การบริหารส่วนตำบลหนองปลาไหล

2. การกำหนดมาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ และแนวทางการบูรณาการ ห นั ว ย ง า น ที่เกี่ยวข้องในการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษ

สืบเนื่องจาก โครงการราชทัณฑ์ตำบล ทำให้กรมราชทัณฑ์ ได้ดำเนินการประสาน ความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษกับ หน่วยงานภาคสังคมและท้องถิ่น จึงมีความเห็นร่วมกันที่จะจัดทำแผนบูรณาการภาคสังคมระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 9 องค์กร ภายใต้ชื่อ “แผนบูรณาการภาคสังคม 9 องค์กรเพื่อช่วยเหลือผู้พ้นโทษ และป้องกันการกระทำผิดซ้ำ” ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ปีพ.ศ.2554 ถึงปัจจุบัน รวม 3 ฉบับ ได้แก่

ฉบับที่ 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554-2556

ฉบับที่ 2 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2557-2559

ฉบับที่ 3 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2560-2564

จากการดำเนินงานตามนโยบายราชทัณฑ์ตำบล และมีการขยายผลไปยังเรือนจำ และทัณฑสถานทั่วประเทศจนประสบผลสำเร็จในระดับหนึ่ง เพื่อทำให้เกิดความต่อเนื่องในการ ดำเนินงาน กรมราชทัณฑ์เริ่มแสวงหาความร่วมมือในระดับองค์กรในภาพกว้างขึ้น ไม่เพียงแต่การ ดูแลภายหลังพ้นโทษ แต่ยังมีมุ่งเน้นเครือข่ายการช่วยเหลือผู้ต้องขังในด้านอื่นๆ

จึงนำไปสู่การลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) กับ 9 องค์กรเครือข่ายภาค สังคมในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ป้องกันการกระทำผิดซ้ำ สร้างคนดีกลับบ้าน เมื่อวันที่ 8 สิงหาคม 2559 มีการลงนามในบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการประสานความร่วมมือในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการสงเคราะห์ผู้ต้องขังภายหลังพ้นโทษร่วมกับ 9 หน่วยงานเครือข่ายภาคสังคม ได้แก่

1. กรมราชทัณฑ์
2. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
3. กรมการจัดหางาน
4. กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น

5. กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน
6. สมาคมองค์การบริหารส่วนจังหวัดแห่งประเทศไทย
7. สมาคมองค์การบริหารส่วนตำบลแห่งประเทศไทย
8. สมาคมสันนิบาตเทศบาลแห่งประเทศไทย และ
9. กรุงเทพมหานคร

ข้อเสนอแนะ

1. ระดับนโยบาย

1.1 ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในภาคประชาสังคมอย่างยั่งยืน โดยกำหนดเป้าหมาย และกิจกรรมในระยะสั้น ระยะกลางและระยะยาว เพื่อให้กรมราชทัณฑ์สามารถขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีทิศทางที่ชัดเจน และต่อเนื่อง

1.2 กระทรวงยุติธรรม ควรมอบหมายให้สำนักงานยุติธรรมจังหวัด เข้ามามีบทบาทหลักในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ในทุกจังหวัด และกระตุ้นคนในชุมชนให้เป็นเครือข่ายอาสาสมัคร ในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

1.3 กระทรวงยุติธรรมควรผลักดันให้เกิดองค์กรในการสงเคราะห์ผู้กระทำผิด ภายหลังพ้นโทษของกระทรวงยุติธรรม ให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรม ซึ่งทำได้ทั้งในลักษณะขององค์กรมหาชน หรือหน่วยบริการรูปแบบพิเศษเพื่อเป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบการดูแลผู้กระทำผิดของกระทรวงยุติธรรมทั้งระบบ

1.4 การนำมาตรการทางเลือกอื่นแทนการจำคุก (Alternative to Imprisonment) มาใช้ในการลดผลกระทบจากการถูกตีตราโดยการจำคุก เช่น การสร้างบ้านกึ่งวิถีขาเข้าและขาออก (Half-way house) มาใช้สำหรับผู้ต้องขังที่ยังไม่สมควรถูกส่งไปควบคุมตัวในเรือนจำ หรือสำหรับผู้พ้นโทษที่ยังไม่พร้อมกลับสู่ชุมชน ขาดครอบครัวรองรับ หรือการใช้เครื่องควบคุมโดยเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ (EM) มาใช้ในกลุ่มผู้ต้องขังที่ต้องพิจารณาในกรณีพิเศษในการปล่อยตัวแบบมีเงื่อนไข พักการลงโทษหรือลดวันต้องโทษจำคุก เพื่อให้สังคมเชื่อมั่นในความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น

1.5 ควรมีการพิจารณาออกกฎหมาย เพื่อให้อำนาจหน่วยงานทั้งหน่วยงานรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการติดตามผู้พ้นโทษโดยเฉพาะการพ้นโทษปกติว่าประสบความสำเร็จในการมีงานทำกลับสู่สังคมโดยไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เช่น ประเทศฝรั่งเศส ระยะเวลา 7 ปี ไม่ทำผิดซ้ำ ให้ความร่วมมือในการติดตามประเมินผลของเจ้าหน้าที่ จะสามารถเป็นเงื่อนไขในการขอลบทะเบียนประวัติอาชญากร ซึ่งหลายประเทศได้ดำเนินการในเรื่องนี้เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้พ้นโทษกลับตัวกับใจไม่กระทำผิดซ้ำ

2. ระดับเรือนจำ/ทัณฑสถาน

2.1 กำหนดให้เรือนจำดำเนินการ “งานราชทัณฑ์เชิงสมานฉันท์” ในรูปแบบผู้ต้องขังกับสังคม และระหว่างผู้ต้องขังกับเหยื่อ เพื่อสร้างการยอมรับผู้ต้องขังและการให้โอกาสผู้พ้นโทษ และสร้างความเชื่อมั่นในภารกิจของกรมราชทัณฑ์

2.2 กรมราชทัณฑ์ควรจะมีการประเมินระดับความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ (Recidivism Risk Assessment) ในการติดตามช่วยเหลือเฉพาะที่จำเป็นและสำคัญเท่านั้น โดยจะจัดทำแผนการติดตามผู้พ้นโทษ โดยร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเฉพาะกลุ่มที่มีความเสี่ยง

2.3 ศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) นอกจากกำหนดหน้าที่ในการช่วยเหลือและส่งเสริมการมีงานทำของผู้พ้นโทษ มีข้อมูลตำแหน่งงานที่สถานประกอบการต้องการจ้างงาน หรือข้อมูลของผู้พ้นโทษด้านการประกอบอาชีพแล้ว สิ่งสำคัญคือ การติดตามประเมินผลการช่วยเหลือของศูนย์ CARE ที่ต้องการให้มีการวัดความสำเร็จของการดำเนินงาน หากมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนเข้ามาช่วยเหลือในเรื่องการติดตามประเมินผล ผ่านกลไกของอาสาสมัครต่างๆ เช่น อาสาสมัครคุมประพฤติ จะช่วยให้กระบวนการช่วยเหลือผู้พ้นโทษได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นต่อไป

2.4 ในระดับเรือนจำ ผู้บัญชาการเรือนจำ/ผู้อำนวยการทัณฑสถานต้องให้ความสำคัญในการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และสร้างความสัมพันธ์อันดีเมื่อส่วนท้องถิ่นขอความช่วยเหลือในการนำแรงงานผู้ต้องขังไปช่วยภารกิจบางประการ หากสามารถให้ความร่วมมือได้ จะทำให้การประสานงานมีความราบรื่นขึ้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารในพื้นที่กับเครือข่ายต่างๆ มีความสำคัญอย่างยิ่ง หากลำดับความสำคัญของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ

2.5 “เชื่อมประสานรอยต่อ” เป็นการดำเนินการก่อนผู้ต้องขังจะพ้นโทษโดยการจัดทำโครงการ ครอบครัว ผู้นำชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ (ลูกบ้าน) ในเรือนจำเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้ต้องขัง กับ ผู้นำชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนสภาพปัญหา และทำความเข้าใจในตัวของผู้ต้องขังก่อนพ้นโทษ

2.6 กรมราชทัณฑ์ ควรกำหนดให้การจัดเก็บข้อมูลผู้ต้องขังในระบบคอมพิวเตอร์ (Computer Based) ตั้งแต่แรกรับจนกระทั่งพ้นโทษ โดยเฉพาะในด้านการแก้ไขพัฒนาพฤตินิสัยระหว่างถูกคุมขังในเรือนจำ จะช่วยให้การส่งต่อข้อมูล เพื่อขอรับความช่วยเหลือ ตลอดจนเพื่อนำไปใช้ในการกำหนดนโยบาย หรือ ทำให้ทราบปัญหาอุปสรรคและแนวทางการแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น